

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

David Kozler

*Prokop z Rabštejna – český diplomat pozdního
středověku*

*Prokop of Rabštejn – Czech Late-medieval
Diplomat*

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucí mé práce PhDr. Blance Zilynské, Ph.D., za vstřícný a shovívavý přístup, za podnětné připomínky a cenné rady, jež mi v průběhu přípravy práce poskytovala, a rovněž za laskavé zapůjčení některé obtížně dostupné odborné literatury a dalších materiálů. Poděkování patří také mému staršímu kolegovi Mgr. Janu Knittlovi, který mi ochotně poskytl svoji digitální kopii třísvazkového díla P.-J. Heiniga s názvem Kaiser Friedrich III. (1440–1493). Hof, Regierung und Politik.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Rakovníku dne

.....

David Kozler

Abstrakt

Práce se zabývá životními osudy a kariérou českého pozdně středověkého diplomata Prokopa z Rabštejna (kolem 1410 – asi 1470), staršího bratra známého humanisty Jana z Rabštejna. Těžištěm práce je především sledování Prokopovy činnosti v poděbradské éře, kdy postupně působil ve službách římského císaře Fridricha III., českého a uherského krále Ladislava Pohrobka a voleného českého krále Jiřího z Poděbrad, přiměřená pozornost je však věnována i Prokopovu původu či jeho činnosti v kanceláři římskoněmeckých panovníků Zikmunda Lucemburského a Albrechta II. Habsburského. Působení Prokopa z Rabštejna přitom je náležitě zasazeno do širšího kontextu středoevropských dějin v pozdním středověku a opomenuty nezůstaly ani aspekty kulturní (recepce humanismu v českém prostředí poděbradské doby). Práce využívá autentických dobových pramenů jak diplomatického původu (zvláště Prokopovy korespondence), tak narativních a rovněž kriticky reflektuje starší literaturu věnující se danému tématu či se jej alespoň dotýkající.

Klíčová slova

Prokop z Rabštejna, Jan z Rabštejna, Fridrich III., Jiří z Poděbrad, pozdní středověk, středověká diplomacie, humanismus

Abstract

The thesis discusses the life and career of the late-medieval Czech diplomat Prokop of Rabštejn (about 1410 – probably 1470), an older brother of the renowned humanist Jan of Rabštejn. The main part of the thesis follows Prokop's activities during the Poděbrad era in which he successively served under Holy Roman Emperor Frederick III, King of Bohemia and Hungary Ladislaus the Posthumous and the elected Bohemian King George of Poděbrady, but also pays attention to Prokop's background and his work in the office of the German rulers Sigismund of Luxemburg and Albert II Habsburg. The activities of Prokop of Rabštejn are discussed in the wider context of Central European history in the Late Middle Ages and with regard to specific cultural aspects of that time (reception of humanism in the Bohemian environment of the Poděbrad era). The thesis draws from authentic period documents both of a diplomatic (in particular Prokop's correspondence) and narrative character, and critically examines older literature focusing on or related to the topic.

Keywords

Prokop of Rabštejn, Jan of Rabštejn, Frederick III, George of Poděbrady, Late Middle Ages, medieval diplomacy, humanism

OBSAH

Úvod.....	7
1 Původ a mládí Prokopa z Rabštejna.....	11
1.1 Nástin rabštejnské genealogie.....	11
1.2 Prokopovy rodinné poměry	14
2 V kanceláři římskoněmeckých panovníků (1437–1453).....	18
2.1 Z víru husitské revoluce do říšské kanceláře	18
2.2 Kancelář Fridricha III. a recepce humanismu v českém prostředí.....	21
2.3 Spor o uznání papeže Evžena IV.	28
2.4 Poselstvo k Evženovi IV. do Říma	34
2.5 Od Říma k Benešovu.....	39
2.6 Poselstvo do Benešova a závěr působení ve Fridrichově kanceláři.....	46
2.7 Společenský vzestup rabštejnského rodu	51
3 Ve službách českých králů (1453 – asi 1470)	58
3.1 Kancléřem zlatovlasého krále	58
3.2 Ve službách krále kacířů	66
3.3 Kritický rok 1462 a jeho důsledky	78
3.4 Majetkový vzestup Prokopova rodu.....	90
3.5 Poslední léta a smrt	93
Závěr.....	101
Seznam použitých zdrojů	106
Seznam ilustrací	117
Seznam použitých zkratk	118

ÚVOD

Historický význam jednotlivých osobností naší minulosti je leckdy pomíjivý. Svědčí o tom i případ rabštejnských bratří Prokopa a Jana. Zatímco Prokop jako slavný kancléř, oplývající nejen urozeností, ale také učeností, neobyčejnou pracovitostí a výmluvností, požíval po své smrti velké úcty utrakvistických a později i katolických dějepisců, humanista Jan stál dlouho ve stínu svého staršího a známějšího bratra. Tak v poslední čtvrtině 16. století Prokop Lupáč z Hlavačova navzdory všem svým literárním znalostem o Janově stěžejním díle – *Dialogu* – nic nevěděl a o sto let později ušla tato práce i zvědavé pozornosti Balbínově, ač právě jemu by přišla vhod pro autorovu katolickou příslušnost. Teprve roku 1860 oživil Janovu literární paměť František Palacký, když jako přílohu k druhému svazku čtvrtého dílu svých *Dějiny národu českého* otiskl podle originálu z rukopisu vratislavského zkrácený český překlad uvedeného díla.¹ Od té doby zájem o humanistu Jana z Rabštejna stoupal a jeho dílo bylo opakovaně vydáváno. Sotva však historikové a literární vědci plně docenili význam Janův, začala se památka jeho staršího bratra Prokopa, někdejšího proslulého kancléře a jednoho z nejvýznamnějších diplomatů poděbradské éry, pomalu, ale jistě nořit do pomyslného mlžného oparu. Výmluvným dokladem pro to budiž skutečnost, že Prokop dodnes nenašel svého životopisce a že zatímco humanistu Jana zná coby autora *Dialogu* snad každý dnešní středoškolaák, Prokopa bychom v učebnicích dějepisu hledali marně.² Autor bakalářské práce si proto klade za cíl přispět jejím prostřednictvím k oživení zájmu o tuto pozoruhodnou postavu českých dějin a napomoci k jejímu návratu do odborného historického diskurzu.

Práce je rozdělena do tří kapitol. V první z nich nastíním problematiku rabštejnské genealogie a Prokopovy rodinné poměry, pokusím se přesněji chronologicky vymezit dobu jeho narození a zamyslím se nad jeho vzděláním. Další části práce budou potom podrobně mapovat jednotlivé etapy Prokopova života a kariéry s cílem dát jeho působení v tehdejší české a středoevropské politice zřetelnější obrysy. Zabývat se budu rovněž společenským a majetkovým vzestupem rabštejnského rodu za Prokopova života. Zvláštní pozornost bude na konci poslední kapitoly věnována otázce datace Prokopovy smrti, která je značně

¹ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* IV/2, Praha 1860, s. 583–614.

² Jako doklad toho, že Prokop z Rabštejna stojí na okraji zájmu současných historiků, lze vnímat skutečnost, že i takový znalec „husitského století“, jakým bezesporu je František Šmahel, ve svých pracích Prokopa opakovaně zaměnil za o poznání známějšího humanistu Jana. Viz František ŠMAHEL, *Husitské Čechy*. Struktury, procesy, ideje, Praha 2001 (= Česká historie 9), s. 459; TÝŽ, *Jiří z Poděbrad*, in: M. Ryantová – P. Vorel (redd.), *Čeští králové*, Praha-Litomyšl 2008, s. 263–271, zde s. 265; k této záměně srov. též pozn. 416 v mojí práci.

problematická a v níž dosavadní literatura často chybuje. A konečně v závěru práce budou všechny zjištěné informace zhodnoceny a na jejich základě se pokusím načrtnout charakteristiku Prokopovy osobnosti a určit jeho místo v českých pozdně středověkých dějinách.

Pramenná základna pro studium života a kariéry Prokopa z Rabštejna je poměrně široká. Klíčové místo v ní zaujímá Prokopova korespondence s jeho důvěrnými přáteli Oldřichem II. z Rožmberka a Eneou Silviem Piccolominim. Dopisy prvnímu jmenovanému tvoří naprostou většinu Prokopovy korespondence z let 1444–1448, kterou vydal již František Palacký,³ další listy z pozdější doby pak lze nalézt v *Listáři a listináři Oldřicha z Rožmberka*.⁴ Prokopovu korespondenci s Eneou Silviem je možné dohledat v edičně zpřístupněných listech tohoto humanisty.⁵ Pro přesnější chronologické určení Prokopova působení v kancelářích jednotlivých panovníků, jakož i pro zjištění některých dalších údajů dobře poslouží edice příslušného diplomatického materiálu.⁶ Z pramenů narativních jsou pro zpracování zvoleného tématu nejpodstatnější *Staré letopisy české*⁷ a relace Václava Korandy ml. o cestě obedienního poselstva Jiřího z Poděbrad do Říma v roce 1462,⁸ dále lze čerpat

³ *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* (dále AČ) II. Ed. František PALACKÝ, Praha 1842, s. 427–443.

⁴ Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* I–IV, Praha 1929–1954.

⁵ Jde především o kritické vydání Eneovy korespondence do roku 1454, které pořídil Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* I–III, FRA II/61–62, 67–68, Wien 1909–1918. Pro následující období je třeba využít starších edic, k nimž sestavil chronologický přehled Silviových listů Georg VOIGT (ed.), *Die Briefe des Aeneas Sylvius vor seiner Erhebung auf den päpstlichen Stuhl*, in: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* XVI, Wien 1856, s. 321–424. Pro účely této práce z nich užívám ty, o jejichž vydání se zasloužili Marcus HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis ... opera quae extant omnia*, Basiliae 1551 a Giuseppe CUGNONI (ed.), *Aeneae Silvii Piccolomini Senensis qui postea fuit Pius II Pont. Max. opera inedita*, Roma 1883. Užitečná je také edice německých překladů vybraných Eneových listů, kterou připravil Max MELL (ed.), *Enea Silvio Piccolomini Briefe*, Jena 1911 (= *Das Zeitalter der Renaissance. Ausgewählte Quellen zur Geschichte der italienischen Kultur* I/3).

⁶ Kromě jednotlivých svazků *Archivu českého* se jedná především o tyto edice: Jaromír ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH (edd.), *Codex juris municipalis regni Bohemiae* III, Praha 1948 (dále CIM III); Joseph CHMEL (ed.), *Materialien zur österreichischen Geschichte* II, Wien 1838; TÝŽ (ed.), *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.)* I. Regesten des römischen Königs Friedrich IV. 1440–1452, Wien 1838; II. Regesten des römischen Kaisers Friedrich III. 1452–1493, Wien 1840; József TELEKI (ed.), *Hunyadiak kora Magyarországon* XI, Pesten 1855.

⁷ František PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, in: J. Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého* II, Praha 1941 [recte: 1945]; František ŠIMEK (ed.), *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu*, Praha 1937 (= *Prameny a texty k dějinám československým* I); Miloslav KAŇÁK – František ŠIMEK (edd.), *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, Praha 1959 (= *Živá díla minulosti* 24); Jaroslav KAŠPAR – Jaroslav PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980. Alena M. ČERNÁ – Petr ČORNEJ – Markéta KLOSOVÁ (edd.), *Staré letopisy české. Texty nejstarší vrstvy*, Praha 2003 (= *Fontes rerum Bohemicarum – Series nova* II) na rozdíl od předchozích edic žádné zprávy o Prokopovi z Rabštejna nepřinášejí – výchozí text *Starých letopisů* vznikl totiž v prostředí Starého Města pražského už v roce 1432, zatímco Prokop vystupuje v pramenech až od roku 1437.

⁸ Adolf PATERA (ed.), *Poselství krále Jiřího do Říma k papeži roku 1462*, in: AČ VIII. Ed. Josef Kalousek, Praha 1888, s. 321–364.

například z Eneovy *Historie české*⁹ nebo z kronik Thomase Ebendorfera.¹⁰ Složitou otázku datace Prokopovy smrti pak pomáhá objasnit *Spravovna* Pavla Židka¹¹ spolu se třemi díly pozdějšími – Lupáčovou *Ephemeridou*,¹² Crügerovými *Sacri pulveres*¹³ a Balbínovou *Epitome*,¹⁴ jež je však v daném kontextu třeba považovat spíše za prameny než za literaturu.

Z historiografické produkce jsou pro studium a zpracování zvoleného tématu nejpodstatnější práce Rudolfa Urbánka. Ten, veden faktografickým pozitivismem, ve svém životním díle – *Věku poděbradském*¹⁵ – shromáždil řadu cenných údajů i o našem Prokopovi, především o jeho diplomatické činnosti. Ve studii s názvem *Tři Janové z Rabštejna*, vyznačující se pro autora typickou akribií, pak Urbánek vnesl jasno do složité problematiky rabštejnské genealogie.¹⁶ Užitečné pro studium Prokopova života jsou i některé další Urbánkovy práce.¹⁷ Poučení o specifické problematice recepce humanismu v českém prostředí poděbradské doby, jež se zvoleným tématem přímo souvisí, poskytují – vedle stručných statí ve velkých syntézách dějin české literatury – především práce Josefa Truhláře a Františka Šmahela.¹⁸ Cenné informace přinášejí rovněž biografie Jiřího z Poděbrad¹⁹ a Prokopových nejbližších přátel – Oldřicha II. z Rožmberka²⁰ a Eney Silvia Piccolominiho,²¹

⁹ Pro účely své práce užívám tyto edice Eneova úspěšného díla: Alena HADRAVOVÁ – Dana MARTÍNKOVÁ – Jiří MATL (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio: Historie česká*, Praha 1998 (= Fontes rerum Regni Bohemiae I); Aeneas Silvius PICCOLOMINI, *Historia Bohemica*. Hrsg. von J. Hejnic und H. Rothe. Band I: Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes, Köln-Weimar-Wien 2005 (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Neue Folge, Reihe B: Editionen 20/1).

¹⁰ Thomas EBENDORFER, *Chronica Austriae*. Hrsg. von A. Lhotsky, Berlin-Zürich 1967 (= Monumenta Germaniae historica. Scriptorum rerum Germanicarum, Nova series XIII); TÝŽ, *Chronica pontificum Romanorum*. Hrsg. von H. Zimmermann, München 1994 (= Monumenta Germaniae historica. Scriptorum rerum Germanicarum, Nova series XVI).

¹¹ Zdeněk Václav TOBOLKA (ed.), *M. Pavla Židka Spravovna*, Praha 1908 (= Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, č. 33).

¹² Prokop LUPÁČ Z HLAVAČOVA, *Rerum Boemicarum Ephemeris, sive Kalendarium historicum*, Pragae 1584.

¹³ Georg CRÜGER, *Sacri pulveres mensis Aprilis*, Pragae 1669.

¹⁴ Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Pragae 1677.

¹⁵ Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský*. České dějiny III/1–III/4, Praha 1915–1962.

¹⁶ TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, in: Sborník filologický 11, 1936–1939, s. 199–238. Drobné doplňky k této studii přinesl Bohumil RYBA, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, ČČH 46/3–4, 1940, s. 260–272.

¹⁷ Zvláště Rudolf URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, Praha 1924 (= Rozpravy ČAVU, třída I, č. 67) a TÝŽ, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929 (= Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně 27).

¹⁸ Josef TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, roč. 1, třída III, č. 3); František ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, Praha 1963 (= Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, roč. 73, seš. 6).

¹⁹ Rudolf URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926; Frederick Gotthold HEYMANN, *George of Bohemia*. King of Heretics, New Jersey 1965; Otakar ODLOŽILÍK, *The Hussite King*. Bohemia in European Affairs 1440–1471, New Brunswick-New Jersey 1965; Josef MACEK, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967 (= Odkazy pokrokových osobností naší minulosti 20).

²⁰ Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004 (= Osobnosti českých a moravských dějin 2).

²¹ Z bohaté literatury o tomto humanistovi zde užívám dnes již klasickou monografii Georga VOIGTA, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter I–III*, Berlin 1856–1863, a především novější studii Františka ŠMAHELA, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: A. Hadravová –

jakož i nedávno obhájená diplomová práce o českém dvoru Ladislava Pohrobka.²² Z novější syntetické literatury je pro celistvější pohled na danou problematiku a pro zasazení Prokopova života do širšího kontextu českých i středoevropských dějin v pozdním středověku neocenitelný zejména Čornejův šestý svazek *Velkých dějin zemí Koruny české*.²³ Četná speciálnější literatura je pak uvedena na příslušných místech práce v poznámkovém aparátu.

D. Martínková – J. Matl (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio: Historie česká*, Praha 1998, s. XIII–LII. Druhý jmenovaný autor partii svého textu nadepsanou *Enea a česká otázka* (s. XXVII–XLI) posléze pod názvem *Husitské Čechy v pohledu humanisty a papeže* a s nepatrnými úpravami přetiskl in: TÝŽ, *Husitské Čechy*, s. 382–395. Dále již (až na jednu výjimku) odkazují jen na původní práci.

²² Jan KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*. Diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2014.

²³ Milena BARTLOVÁ – Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437–1526*, Praha-Litomyšl 2007 (dále *VDZKČ VI*).

1 PŮVOD A MLÁDÍ PROKOPA Z RABŠTEJNA

1.1 Nástin rabštejnské genealogie

Kolem rodu, ze kterého Prokop z Rabštejna vzešel, panovalo dlouho mnoho nejasností. V případě Rabštejnů je totiž třeba rozlišit tři rody: starší Rabštejny (z Lozy a Martic), Pluhy z Rabštejna a mladší Rabštejny – a právě z posledně jmenovaného rodu náš Prokop pocházel.

Rabštejn, ležící na severu Plzeňska, patřil původně potomkům Milhosta, který na konci 12. století založil v Maš'ově cisterciácký klášter, přeložený brzy poté do Oseku. První zmínku o Rabštejně nacházíme v darovací listině Přemysla Otakara II. cisterciáckému klášteru v Plasích z roku 1269, v níž je mezi svědky uveden i Jindřich z Rabštejna (*Heynricus de Rabenstein*).²⁴ Jeho potomci (*Hageno, Engelhardus, Witigo germani dicti de Rabenstein*) jsou pak jako svědci uváděni na listině z roku 1303.²⁵ Už v druhé polovině 13. století tedy můžeme na ostrožně nad řekou Střelou předpokládat drobné šlechtické sídlo. Starší Rabštejnové se podle této lokality psali i poté, co je v její držbě vystřídal Oldřich Pluh, zakladatel tradice rodového jména Pluhů z Rabštejna (s pluhem ve znaku).²⁶ Ten panství koupil od Ludhera (Liděře) z Rabštejna a ve 30. letech 14. století zde vybudoval – patrně v místech staršího hrádku – velký hrad a pod ním založil městečko. Již v roce 1358 však Rabštejn přešel na panovníka.²⁷ A konečně mladší Rabštejnové (se svisle polceným, patrně zlato-stříbrným štítem jako jejich původním znakem) pocházeli z hradu Sychrova, ležícího v bezprostřední blízkosti hradu a městečka Rabštejna, podle něhož se také psali.

V lokalizaci Sychrova, označovaného v pramenech rovněž jako Hrádek, nepanovala dlouho shoda. Někteří starší badatelé soudili, že se jednalo o „malý hrádek pod hradem Rabštejnem, v jehož zevní opevnění patřil“.²⁸ Opírali se přitom především o vlastnoruční náčrtek humanisty Jana z Rabštejna z 60. let 15. století, který se dochoval v jednom z jeho

²⁴ Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* II. 1253–1310, Praha 1882, s. 251–252, č. 644.

²⁵ Heinrich GRADL (ed.), *Monumenta Egrana*. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte, Eger 1886, s. 197–198, č. 538.

²⁶ Zmínění starší Rabštejnové poté drželi jen menší zboží v severozápadních Čechách a větvili se na Lozské a Martické z Rabštejna, přičemž obě tyto větve měly ve znaku tři stříbrné zbrojné nohy. Viz August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* II. Část zvláštní, Praha 1925, s. 85.

²⁷ Blíže August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* XIII. Plzeňsko a Loketsko, Praha 1905, s. 138; Václav KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického* II. Soudní okres manětínský, Kralovice 1932, s. 63–66; Miloslav BĚLOHLÁVEK et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* IV. Západní Čechy, Praha 1985, s. 285; Eva KAMENICKÁ, *Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna*, in: Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn, Mariánská Týnice 1997, s. 97–101, zde s. 97; Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* VI, Praha 2004, s. 257–259, 264.

²⁸ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 201; srov. August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1909, s. 858, a V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického* II, s. 82–83.

rukopisů (viz obr. 1).²⁹ Z prací těchto autorů potom uvedená informace přešla i do novější literatury.³⁰ Tomáš Durdík, nestor české kastelologie, však ukázal, že se jedná o omyl. Podoba oné výstavné architektury zakreslené humanistou Janem pod hradem Rabštejnem, především nepřehlédnutelné kříže na střechách, totiž jednoznačně ukazuje, že šlo o stavbu sakrální, a navíc tato poloha není pro založení hradu z hlediska terénní konfigurace vhodná. Povrchový průzkum pak umožnil ztotožnit písemně doložený Sychrov se zříceninami ležícími na hřebeni naproti rabštejnskému hradu. Bylo jím zjištěno, že se skutečně nejednalo o předsunuté opevnění, nýbrž o rozsáhlý samostatný hradní areál, který byl od Rabštejna oddělen širokou příkopovitou rozsedlinou. Jeho existence se předpokládá od doby královské držby Rabštejna za vlády Karla IV. a za jeho zakladatele je považován rabštejnský purkrabí Jindřich, nejstarší bezpečně doložený příslušník rodu mladších Rabštejnů. Pokud by hrad Sychrov vznikl jako sídlo purkrabiho sousedního královského hradu, jednalo by se o ojedinělý a velmi zajímavý příklad, který by si vyžádal další studium.³¹

Obr. 1: Hrad Rabštejn a domnělý hrádek Sychrov na kresbě humanisty Jana z Rabštejna

²⁹ Gerlach INDRA – Gottfried VIELHABER (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.) manuscriptorum*, Linz 1918, s. 177, č. 116 (Cpl. 170); srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 234.

³⁰ Srov. např. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77; M. BĚLOHLÁVEK et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV*, s. 330; František ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna, stoupenec náboženské tolerance*, in: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*, Praha 2003, s. 73–81, zde s. 74.

³¹ Blíže Tomáš DURDÍK, *Památky Rabštejna nad Střelou a jeho nejbližšího okolí*, in: T. Durdík – Z. Hazlbauer, *Historické kamnové kachle z Rabštejna nad Střelou*, Praha 1995 (= *Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností* 2), s. 35–45, zvláště s. 39–40; Tomáš DURDÍK – Viktor SUŠICKÝ, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Západní Čechy*, Praha 2005, s. 217–219; Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009³, s. 533–534. Durdíkovy závěry již reflektuje K. KUČA, *Města a městečka VI*, s. 260.

Vraťme se však k rabštejnské genealogii. Víme tedy, že v pozdním středověku působily v Čechách tři různé šlechtické rody, které užívaly predikát „z Rabštejna“. Už od dob rožmberského archiváře a knihovníka Václava Březana byli ovšem Pluhové z Rabštejna s mladšími Rabštejnny míšeni, což dalo vzniknout četným zmatkům. Například Bohuslav Balbín podle erbů rozlišil dvě větve Rabštejnů, avšak Prokopa nesprávně zařadil k Pluhům. Ke zpřehlednění situace sice v roce 1842 přispěl František Palacký, když v úvodu k vydání Prokopovy korespondence z let 1444–1448 v druhém dílu *Archivu českého* výslovně uvedl, že Prokop byl „rodu rytířského a původně rozdílného od pánův Pluhův neboli Pflugův z Rabšteina“, ³² tato jeho připomínka však zapadla, a proto i nadále docházelo v literatuře ke kolísání. Nesprávné zařazení tak najdeme například u Antona Frinda, ³³ Josefa Truhláře, ³⁴ Jaroslava Vlčka, ³⁵ Hermenegilda Jirečka ³⁶ či u Jana Jakubce. ³⁷ Správné údaje naopak má Václav Vladivoj Tomek, ³⁸ podobně jako Adolf Bachmann. ³⁹

V první čtvrtině 20. století se pozornost badatelů obrátila k rabštejnské genealogii v souvislosti se snahou najít autora slavného německého díla *Ackermann aus Böhmen*, vzniklého v Čechách kolem roku 1400. Německý literární vědec Konrad Burdach pokládal za jeho autora s velkou pravděpodobností Jana Pfluga z Rabštejna, aniž by se však pouštěl do složité genealogické problematiky. To za něj vykonal další Němec Karl Beer, který v práci s názvem *Neue Forschungen über den Schöpfer des Dialogs „Der Ackermann aus Böhmen“* z počátku 30. let 20. století Rabštejnny rozdělil na tři výše zmíněné rody. ⁴⁰ Definitivně pak nastíněnou problematiku objasnil Rudolf Urbánek v úvodu své důkladné a pečlivě zpracované studie *Tři Janové z Rabštejna* z roku 1939. ⁴¹

³² AČ II, s. 427.

³³ Anton FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens* IV, Prag 1878, s. 157.

³⁴ J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 27.

³⁵ Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury* I/1. Od nejstarších dob až po věk „zlatý“, Praha 1960⁵, s. 236 (1. vyd. 1897).

³⁶ Hermenegild JIREČEK, *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století*, Praha-Brno 1903, s. 243.

³⁷ Jan JAKUBEC, *Dějiny literatury české* I. Od nejstarších dob do probuzení politického, Praha 1929², s. 533 a 545 (1. vyd. 1910).

³⁸ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI–IX, Praha 1885–1893.

³⁹ Adolf BACHMANN, *Bemerkungen zu Johann's von Rabenstein „Dialogus“*, in: Jahresbericht über das Deutsche Staats-Realgymnasium in Prag 5, Prag [1877], s. 1–31, zde s. 4an.

⁴⁰ Karl BEER, *Neue Forschungen über den Schöpfer des Dialogs „Der Ackermann aus Böhmen“*, in: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 3 (1930–1933), Prag 1934, s. 1–56.

⁴¹ Nutno ovšem podotknout, že s nesprávným označením Prokopova rodu se občas setkáváme dodnes. Svědčí o tom mimo jiné i monumentální monografie Paul-Joachima HEINIGA, *Kaiser Friedrich III. (1440–1493)*. Hof, Regierung und Politik I–III, Köln-Weimar-Wien 1997, s. 425, 527, 744 a 1737, či heslář reprezentativního *Biografického slovníku českých zemí*, v němž najdeme hesla „PLUH z Rabštejna, Jan“ (podle data úmrtí jde o autora *Dialogu*) a „PLUH z Rabštejna, (též PFLUG) Prokop“. Viz <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/biogt/bs4.pdf>, s. 454 [cit. 2013-09-06].

1.2 Prokopovy rodinné poměry

„Třemi Jany“ z názvu Urbánkovy práce jsou dva bratři našeho Prokopa a otec právě jmenovaných sourozenců, který byl synem výše zmíněného rabštejnského purkrabího Jindřicha a v pramenech vystupuje rovněž jako Ješek z Rabštejna. Ten se poprvé připomíná 8. září 1395, kdy se svou ženou Kateřinou dal lán v Močidlci u Žlutic kostelu v Rabštejně.⁴² Zajímavý doklad Rabštejnovy zbožnosti a zámožnosti představuje do detailů vypracovaná česká smlouva o napsání bible, kterou Jan z Rabštejna 16. srpna 1416 uzavřel s písařem Janem z Hradce Králové.⁴³ Z Janova manželství s Kateřinou, dcerou žateckého měšťana Mikuláše Mulsteina, se narodili synové Jan († 1457) a náš Prokop, a protože bylo třeba oba Jany rozlišit, začal být otec označován jako „Jan starší z Rabštejna“ (poprvé je to doloženo k roku 1422⁴⁴), zatímco syn jako „Jan mladší“.⁴⁵

V roce 1437 se Janovi staršímu narodil z druhého, tentokrát nejspíše šlechtického⁴⁶ manželství další stejnojmenný syn († 1473), budoucí autor slavného *Dialogu*.⁴⁷ Poté, co Jan starší kolem roku 1450 zemřel, pak označení „Jan starší z Rabštejna“ přešlo na jeho prvorozeného syna, který byl dosud znám jako Jan mladší, a současně se začalo věkového atributu „mladší“ užívat pro budoucího humanistu, aby bylo jasné, o kterého z obou bratří jde. Není divu, že rozlišení tří Janů z Rabštejna činilo potíže jak současníkům, tak později i

⁴² Antonín PODLAHA (ed.), *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber VI* (1397–1405), Praha 1927, s. 39–40; srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 201–202.

⁴³ Zmíněná smlouva byla již v 19. století otištěna hned několikrát. Jako první ji vydal Karel Jaromír ERBEN (ed.), *Výbor z literatury české II. Od počátku XV až do konce XVI století*, Praha 1868, sl. 347–349; po něm ji otiskl např. Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. 1310–1420*, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, roč. 1, třída I, č. 2), s. 271–272, č. XVIII.

⁴⁴ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206; srov. Antonín PODLAHA (ed.), *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly Pražské II*, Praha 1922 (= Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých, jakož i rukopisných bohemik mimočeských 4), s. 207–208, č. 1254.

⁴⁵ Vystupuje-li Prokopův otec v roce 1422 poprvé jako „Johannes senior de Rabenstein“, nepochybně to znamená, že jeho stejnojmenný syn tehdy již dospíval a že právě proto bylo třeba, aby se od něj v písemné podobě odlišil. Pokud navíc vezmeme v potaz, že tento Prokopův sourozenec se začal psát jako „Jan starší“ v roce 1454, kdy bylo jeho stejnojmennému mladšímu bratrovi 17 let (srov. dále v hlavním textu), lze usuzovat, že se starší z obou sourozenců Janů narodil pravděpodobně kolem roku 1405.

⁴⁶ To, že Jan starší z Rabštejna musel mít v průběhu života více než jen jednu manželku, je zřejmé už z prosté chronologie – Kateřina, která se jako Rabštejnova choť připomíná roku 1395, mu sotva mohla ještě v roce 1437 porodit dalšího syna. Hypotézu o šlechtickém původu druhé Janovy ženy přinesl R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 236. Onou šlechtičnou snad mohla být Juliána z Valdova, kterou jako manželku Jana staršího uvádí heslo *Pflug (Pluh) z Rabsteina*, in: Slovník naučný VI, Praha 1867, s. 328–329.

⁴⁷ Rok 1437 jako počátek života humanisty Jana spolehlivě stanovil koncem 30. let 20. století R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 215. Předtím se mělo za to, že se Jan narodil už před rokem 1420 (srov. např. heslo *z Rabšteina*, in: Ottův slovník naučný XXI, Praha 1904, s. 10–11), případně v průběhu 20. let, neboť byl mylně ztotožňován se svým stejnojmenným starším bratrem. S tímto chronologickým omylem se lze nezdědkat setkat i v současné odborné literatuře – srov. např. heslo *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, Herzberg 1992, sl. 534–538, zde sl. 534; Jan KUMPERA, *Osobnosti a západní Čechy I. Do poloviny 19. století*, Plzeň 2005, s. 329; Jaroslav MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007, s. 51; Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*, Praha 2013, s. 362; <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/biog/bs4.pdf>, s. 454.

historikům. Definitivně vyřešila nejasnosti kolem „staršího“ a „mladšího“ Jana z Rabštejna až uvedená Urbánková studie.

Období Prokopova života od jeho narození až do roku 1437, kdy vstoupil do kanceláře císaře Zikmunda, zůstává zahaleno tajemstvím. Nevíme, ve kterém roce se Prokop narodil, v dvorských deskách – konkrétně v druhé knize provolací z let 1411–1448 – je však možné dohledat alespoň informaci, že právě v roce 1437 Prokop spolu se svým bratrem Janem (*Johannes et Procopius fratres de Rabstein*) dostal plat v Libořicích, jež dokládá, že oba už tehdy byli na svém otci nezávislí a majetkově samostatní.⁴⁸ Je ovšem otázkou, jak dlouho tomu tak bylo, neboť pro předešlá léta o tom doklady chybí.

Dobu kolem roku 1420, kterou jako přibližnou dataci Prokopova narození uvádí Adolf Bachmann,⁴⁹ je třeba považovat spíše za horní (a navíc poněkud nadsazenou) hranici časového úseku, během něhož mohl Prokop přijít na svět. Cenné jsou pro nás v tomto ohledu zmínky o Jindřichovi († nejpozději 1453), dalším Prokopovu mladším bratrovi, který stejně jako Václav († nejpozději 1480) a humanista Jan patrně pocházel z otcova druhého manželství.⁵⁰ Jestliže je Jindřich ve dvou listech ze srpna 1444 označován jako kněz,⁵¹

⁴⁸ AČ XXXVI. Ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1941, s. 633–634, č. 81.

⁴⁹ Heslo *Rabenstein, Procop von*, in: Allgemeine Deutsche Biographie XXVII, Leipzig 1888, s. 94–95. Ze současných historiků se k této dataci přihlásil Janusz SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich. Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku*, Kraków 2008, s. 80, když napsal, že Prokop byl „młodszy o 15 lat od Eneasza“ (* 1405), a odkázal se právě na Bachmannem zpracovaný Prokopův biogram.

⁵⁰ Srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 203–205. Literatura rozlišující dvě manželství Jana staršího tradičně uvádí jako jeho syny z prvního sňatku jen Jana († 1457) a Prokopa (srov. např. Bohumil RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, Praha 1946, s. 5; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77; Jaroslav KOLÁR, *Jan z Rabštejna*, in: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce III/2*, Praha 2000, s. 1183–1184), a předpokládá tedy, že zbylí tři bratři vzešli z manželství druhého. V případě Jindřicha, který byl z této trojice zcela jistě nejstarší, ovšem z chronologického hlediska nelze vyloučit ani původ z otcova prvního manželství. Václava pokládá R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 205–206, s jistotou za nejmladšího z pěti rabštejnských bratří. Kamil BOLDAN a Milada STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, in: *Studie o rukopisech 34*, 2001, s. 97–110, kteří z jeho studie vycházejí, však v tomto případě jednoznačnost jeho závěru poněkud oslabují (s. 105: „asi nejmladší Václav“). V této souvislosti je třeba upozornit na skutečnost, že pokud byl Jindřich z Rabštejna doložený v pramenech od roku 1463 do počátku 90. let 15. století opravdu Václavovým synem, jak soudí August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII*. Písecko, Praha 1890, s. 225, musel být Václav jistě starší než humanista Jan. Za zmínku stojí také v literatuře dosud nereflektovaná informace, že Jan starší z Rabštejna měl kromě výše uvedených pěti synů zřejmě také jednu dceru – Petru. Srov. Isfried H. PICHLER (ed.), *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*. Die Rechts- und Geschichtsquellen der Cisterce Slage und des Prämostratenserchorherrenstiftes Schlägl von den Anfängen bis zum Jahr 1600, Schlägl 2003 (= Schlägler Schriften 12), s. 478, č. 432, písm. b: „*Commemoratio (...) domini Joannis, Petri* (bratr Jana staršího, v pramenech vystupuje rovněž jako Petr z Hluban), *Procopij, Henrici* (kněz, od roku 1447 probošt litoměřický – srov. podkap. 2.7), *Joannis militis* (purkrabí vyšehradský – srov. podkap. 2.1), *Joannis de Rabenstain praepositi Wissegradensis* (humanista, autor *Dialogu*), *dominae Petriissae de Rabenstain, et totius genealogiae dominorum de Rabenstain*.“

⁵¹ Dopis Oldřicha z Rožmberka Budějovickým z 9. srpna 1444 (Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II. 1438–1444*, Praha 1932, s. 364–365, č. 418) a jejich odpověď z 11. srpna (tamtéž, s. 365–366, č. 420).

znamená to, že tehdy musel být starší 25 let, a narodil se tedy nejpozději v roce 1419.⁵² Z pasáže o jeho dobré pověsti⁵³ lze navíc usuzovat, že v té době už nějaký čas jako kněz působil, a jeho narození je proto namísto klášteru několik let před zmíněným rokem 1419. Uvážíme-li ještě, že Prokop byl určitě starší než Jindřich a snad měl i jinou matku, je nutné předpokládat, že se nenarodil později než v roce 1415. Za *terminus post quem* jeho narození pak můžeme považovat dobu kolem roku 1405, protože Prokop byl podle všeho mladší než jeho bratr Jan z otčova prvního manželství.⁵⁴ Období, během kterého Prokop poprvé spatřil světlo světa, jsme tak vymezili roky 1405 a 1415, a můžeme proto konstatovat, že se budoucí slavný kancléř a diplomat narodil někdy kolem roku 1410.

Velkou neznámou je Prokopovo vzdělání, o němž víme jen to, že nebylo završeno získáním žádného univerzitního gradu.⁵⁵ Vzhledem k jeho pozdějšímu kancelářskému a diplomatickému působení je třeba předpokládat, že Prokop prošel nějakým školením. Možnosti, jak mohl získat potřebné vzdělání, byly v podstatě tři: domácí vzdělávání pod vedením preceptora, studium na pražské univerzitě a studium v zahraničí, přičemž na první variantu mohly navázat obě následující.

Prokopovo studium na pražském vysokém učení, které v roce 1430 obnovilo svou činnost, nepovažuji za příliš pravděpodobné. Skutečnost, že nedosáhl univerzitního gradu, sice sama o sobě Prokopovo univerzitní vzdělávání nevylučuje, protože mohl absolvovat jen několik semestrů pozvolna se obnovující výuky, proti Prokopovu pobytu na pražské alma mater však hovoří tehdejší konfesijní a politická situace. Rabštejnové byli katolíci a v revolučních časech stáli na straně Zikmunda Lucemburského,⁵⁶ a proto se Prokopovo studium na utrakvistické univerzitě jeví jako nepravděpodobné. Není ovšem vyloučeno, že ho některý z pražských mistrů vyučoval soukromě. Prokopova mladšího bratra Jana, budoucího humanistu, ostatně naučil latinsky zřejmě mistr Jakub z Nartu, který ho pak jako vychovatel a opatrovník doprovázel na studia do Boloně.⁵⁷ V zahraničí teoreticky mohl studovat i náš Prokop, v takovém případě by však bylo s podivem, že se o tom v pramenech nedochovala žádná zmínka, a to ani v Prokopově korespondenci s přítelem Eneou Silviem, který mimo jiné zajistil, aby si budoucí autor *Dialogu* na svá italská studia odvezl doporučující listy císaře

⁵² Ve středověku platná zásada, že kněžské svěcení se uděluje pouze těm, kdo dovršili 25. rok věku, je součástí kanonického práva dodnes. Viz *Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva*. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Přel. Miroslav ZEDNÍČEK, Praha 1994, s. 456, resp. 457, kán. 1031, § 1.

⁵³ B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II*, s. 366.

⁵⁴ Srov. pozn. 45.

⁵⁵ Srov. heslo *Rabenstein, Procop von*, s. 94.

⁵⁶ Srov. podkap. 2.1 této práce.

⁵⁷ F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

Fridricha III.⁵⁸ Po zvážení všech právě uvedených informací se přikláním k názoru, že Prokop své vzdělání nabyt pravděpodobně domácím studiem, na jehož realizaci se mohl podílet i některý z mistrů pražské univerzity.

⁵⁸ Srov. podkap. 3.1.

2 V KANCELÁŘI ŘÍMSKONĚMECKÝCH PANOVNÍKŮ (1437–1453)

2.1 Z víru husitské revoluce do říšské kanceláře

Prokop z Rabštejna dospíval a do veřejného života vstupoval v neklidné době. Husitská revoluce v letech 1419–1436 znamenala pro české země především období válečných událostí a vyčerpávajících bojů. Čechy, které měly v době vlády krále a císaře Karla IV. výjimečné postavení, se nyní ocitly v tísnivé mezinárodní izolaci. Křesťanská Evropa totiž považovala husity za heretiky a pokusila se je zlomit vojenskou silou. V čele těchto snah stála papežská kurie, římský a uherský král Zikmund Lucemburský, bratr zesnulého českého panovníka Václava IV. a dědic české koruny, jehož však husité odmítali, i stoupenci koncilního hnutí. V průběhu let 1420–1431 bylo proti husitským Čechám vyhlášeno celkem pět křížových výprav, všechny ale skončily krachem.

Síla husitských zbraní byla nezpochybnitelná. Husitské hnutí, které ve svém úsilí o nápravu církve i společnosti zůstalo osamoceno, však v obranném boji proti všem postupně ztrácelo svou společenskou oprávněnost. Uvnitř české země docházelo k bojům nejen mezi husity a katolíky, ale i v rámci samotné utrakvistické strany, v níž soupeřili radikálové s křídlem konzervativním. Po dlouhých letech krutých bojů byla země již notně vyčerpaná a zbědovaná. Za této situace dospěl revoluční vývoj 30. května 1434 k proslulé bitvě u středočeské vesnice Lipany, v níž vojsko umírněných husitů a katolíků na hlavu porazilo husitské radikály a otevřelo tak cestu k dohodě mezi husity, basilejským koncilem a Zikmundem Lucemburským, který mezitím dosáhl císařského důstojenství. Text vzniklé dohody obsahovala tzv. kompakтата, jež byla slavnostně vyhlášena v Jihlavě 5. července 1436 a znamenala v podstatě omezené vítězství husitského programu.⁵⁹ Následujícího měsíce byl pak Zikmund přijat za českého krále.⁶⁰

⁵⁹ Na tomto místě je však vhodné upozornit na skutečnost, že v chápání kompakttát existoval významný rozdíl mezi utrakvisty a katolickou církví, a to jak ve vymezení okruhu dokumentů, tak v interpretaci jejich obsahu. Katolická církev chápala pod pojmem *kompaktáta* pouze úmluvy mezi husity a basilejským koncilem o tzv. čtyřech artikulech pražských, tj. především rovnocennost přijímání pod jednou a pod obojí způsobou na teritoriu Českého království a Moravského markrabství. Naproti tomu kališníci nazývali termínem *kompaktáta* soubor celé řady listin, mezi něž kromě vlastní smlouvy s koncilem (označované v dobových pramenech jako *úmluvy s koncilium*, v novější historické literatuře pak jako *užší* či *církevní kompakttáta*) zahrnovali také brněnsko-jihlavské dohody s císařem Zikmundem Lucemburským z let 1435–1436 (tzv. *císařská kompakttáta*) a list papeže Evžena IV. z 11. března 1436, vyzývající Čechy k poslušnosti poté, co panovník akceptoval husitské požadavky. Tyto dokumenty, v literatuře souhrnně označované jako *širší kompakttáta*, se vlamovaly do svěbytné sféry církevního práva (nekanonická volba kališníka Jana Rokycany pražským arcibiskupem, ponechání stávajících utrakvistických far v husitských rukou, zákaz veřejných katolických bohoslužeb v pražských městech), a byly proto pro papežství i koncil naprosto nepřijatelné, takže je Basilej ani Řím nikdy neschválily. Basilejský synod

Rabštejnové stáli za husitské revoluce na straně Zikmunda Lucemburského⁶¹ a poté, co císař konečně usedl na český trůn, nezůstala jejich loajalita bez odměny. Jan mladší dostal úřad vyšehradského purkrabí⁶² a Prokopovi, který si císařovu přízeň získal také poskytovanými půjčkami,⁶³ se otevřela cesta do císařské kanceláře. Tam pracoval jako písař nejpozději od konce června 1437.⁶⁴ Prokop tehdy náležel k bloku katolíků a umírněných kališníků, ve starší literatuře často označovaném jako *strana rakouská*,⁶⁵ který zásluhou politiky císaře Zikmunda získal v letech 1436–1437 v Českém království nejvlivnější postavení.

Program tohoto uskupení lze charakterizovat jako konzervativní a stavovsky vyhraněný. Hlásili se k němu přední šlechtici z řad panstva (např. nejvyšší purkrabí a vůdce umírněných utrakvistů Menhart z Hradce, Hanuš z Kolovrat, Mikuláš Zajíc z Hazmburka na Kosti, Hynek Krušina z Lichtenburka, katolíci Oldřich z Rožmberka, Jan Popel z Lobkovic, Hynek Krušina ze Švamberka a mnozí další),⁶⁶ část nižší šlechty a fakticky celý plzeňský lanfrýd. Konfesijní příslušnost tu nebyla rozhodující, jelikož členové seskupení chápali kompaktáta jako dohodu, která pojala utrakvisty zpět do lůna obecné církve. Tato jistě legitimní interpretace

navíc už v roce 1437 zamítl i další požadavky husitů, např. přijímání podobojí dětmi „v nerozumných letech“, a tvrdě kritizoval názor, že kalich je závazný a nutný ke spasení. Přesto většina utrakvistů tyto principy vyznávala a od katolíků se odlišovala také pojetím mše, která byla v jejich případě vysluhována buď částečně, nebo zcela v češtině.

⁶⁰ O husitské revoluci v posledním čtvrtstoletí komplexně pojednali a dosavadní literaturu o ní fundovaně zhodnotili František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I–IV*, Praha 1995–1996², zde zvláště třetí díl s podtitulem *Kronika válečných let*, a Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V. 1402–1437*, Praha-Litomyšl 2010²; ke kompaktátům, jejich dvojímu chápání a historickému rozměru tamtéž, s. 623–641, a nejnověji František ŠMAHEL, *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin*, Praha 2011 (= Knižnice Dějin a současnosti 45).

⁶¹ Stranicíka příslušnost Jana z Rabštejna, otce našeho Prokopa, za husitské revoluce je zřejmá ze skutečnosti, že Zikmund Lucemburský mu v roce 1422 na jeho žádost potvrdil výsady udělené Karlem IV. a Václavem IV. (viz R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206). Heslo *Pflug (Pluh) z Rabštejna*, in: RSN VI, s. 328–329, dokonce uvádí, že Jan „bojoval několikrát proti Husitům, jmenovitě r. 1426 v Bavořích“, doklady pro to však chybějí. Je možné, že zde došlo k záměně s některým z členů rodu Pluhů z Rabštejna, neboť Hynce (Hynčík) Pluh – jak píše Jan HALADA, *Lexikon české šlechty I*, Praha 1992, s. 116 – „získal majetek v Bavorsku, bojoval proti husitům a stejně tak vedl válku z Bavorska proti Čechům i další Pluhové“.

⁶² R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 206.

⁶³ Od Albrechta II. dostal Prokop – nevíme určitě kdy – k úhradě Zikmundových dluhů zápis na plat 20 kop grošů na masných krámech na Starém Městě pražském. Ten byl později za svědectví probošta Jana, Prokopova mladšího bratra, postoupen nejvyššímu sudímu Zbyňku Zajícovi z Hazmburka. Viz Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Diadochus II. O stavu panském a rozmnožení jeho*, Praha 1602, s. 86. Více se dozvídáme v zápise krále Fridricha III. ze 4. dubna 1446 (J. CHMEL (ed.), *Regesta I*, s. 207, č. 2060). Zikmund zapsal Prokopovi z Rabštejna a jeho staršímu bratru Janovi dluh 200 kop grošů českých na některých českých městech a Albrecht II. jej poté převedl na staroměstské masné krámy. Protože však Rabštejnové od Albrechtovy smrti v roce 1439 až do uvedeného roku 1446 nic nedostali, zapsal jim král Fridrich na tento dluh, který mezitím v důsledku Prokopovy služby králům Fridrichovi a Ladislavovi opět vzrostl na 160 kop, na Židech v Budějovicích ročně plat 24 kop až do uhrazení celého dluhu. Později, 13. prosince 1448, Fridrich k tomuto zápisu připojil ještě dluh vůči oběma bratřím ve výši 75 uherských zlatých. (Tamtéž, s. 257, č. 2518.)

⁶⁴ První známý doklad o Prokopově činnosti v Zikmundově kanceláři pochází z 29. června 1437. Jedná se o list, v němž Zikmund nabádá Oldřicha z Rožmberka, aby poslal své lidi dobývat Roháčův hrad Sion. Viz AČ I. Ed. František PALACKÝ, Praha 1840, s. 48–49.

⁶⁵ Srov. např. Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, Praha 1915 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 42), s. 260, či J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 34.

⁶⁶ Podrobnější seznam uvádí R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 260–261.

odstraňovala rozpor mezi politikou a vírou a směřovala k tzv. nadkonfesijnímu pojmání křesťanství, čímž zároveň uvolňovala prostor k součinnosti na stavovském základě. V daném případě šlo o obnovení vedoucí role českého panstva jako elementu s určujícím vlivem na vnitřní politiku Českého království a s oprávněním zasahovat do celokorunních záležitostí.⁶⁷ Právě nastíněný program tohoto politického bloku podle mého soudu do značné míry vystihuje názory našeho Prokopa, jak vyplynou z dalšího textu.⁶⁸

Vzhledem k tomu, že se po Zikmundově smrti v prosinci 1437 toto uskupení jednoznačně přiklonilo na stranu rakouského vévody Albrechta Habsburského (odtud také označení *strana rakouská*), nás nepřekvapí, že Prokop z Rabštejna zůstal v říšské kanceláři i za vlády tohoto panovníka a že ho podporoval také v následné válce s polskými Jagellonci, kteří rovněž usilovali o zisk uprázdněného českého a uherského trůnu.⁶⁹ Albrecht byl v tomto zápase úspěšný a nakrátko se mu podařilo naplnit velkolepou Zikmundovu myšlenku, když pod svou vládou spojil většinu středoevropského prostoru – rakouské země, Uhry i české soustátí. Již v říjnu 1439 však 42letý Habsburk nečekaně zemřel, zanechav po sobě těhotnou manželku Alžbětu Lucemburskou a dvě malé dcerky. Český a uherský trůn, rakouské země i panovnický stolec Svaté říše římské tak rázem osiřely. Až 22. února 1440 se královně vdově narodil synek, který dostal jméno Ladislav a přízvisko Posthumus, tj. Pohrobek.⁷⁰

Mezitím už zasedal zemský sněm, jehož se zúčastnili představitelé konzervativní strany včetně pražských měst (mezi nimi i Prokopův bratr Jan) a rozhodní husité v čele s Hynce Ptáčkem z Pirkštejna, nikoli však radikální táboři. Výsledkem sněmovního rokování se 29. ledna 1440 stalo závěrečné kompromisní usnesení, jež právem obdrželo pojmenování „*list mierný*“, neboť odstraňovalo bezprostřední příčiny politického napětí, a tím i nebezpečí válečného konfliktu, který si po nedávných zkušenostech snad nikdo v zemi nepřál. V zájmu politické stability trval sněm na dodržování kompaktát, vyslovil se pro uznání v roce 1435 zvoleného, ale katolickou církví nikdy nepotvrzeného pražského arcibiskupa Jana Rokycany a

⁶⁷ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 44–45.

⁶⁸ Porovnáme-li tento program s názory Prokopa z Rabštejna z 50. (srov. podkap. 3.1) a 60. (srov. podkap. 3.3) let 15. století, najdeme odlišnost právě v náhledu na (ne)jednotu kališníků s obecnou církví. Ta však vyplývá ze skutečnosti, že ve 40. letech zvítězilo v zápase s konciliarismem papežství, které kompaktáta nikdy výslovně neuznalo. Je pravděpodobné, že v době převahy koncilu, kdy byla kompaktáta uzavřena, považoval Prokop zmíněnou interpretaci za legitimní. Ačkoli po polovině století ve stycích s jinými katolíky uznával, že Čechy nejsou v jednotě s katolickou církví, a dával najevo přání, aby se to změnilo, nebránilo mu to v tom, aby byl kancléřem a jedním z nejbližších spolupracovníků „husitského krále“ Jiřího z Poděbrad a aby kooperoval s jeho utrakvistickými rádci. Z hlediska spolupráce na stavovském základě je přímo symbolické, že v roce 1462 stál v čele slavného obedičního poselstva, vyslaného králem Jiřím do Říma, spolu s utrakvistou Zdeňkem Kostkou z Postupic, jenž byl v téže době jako Prokop povýšen Poděbradem do panského stavu.

⁶⁹ V červnu 1438 je doložena Rabštejnova přítomnost v Jihlavě, kde se tehdy shromáždili Albrechtovi čeští spojenci. Viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 335.

⁷⁰ K vládě Albrechta II. Habsburského a jeho konfliktu s polskými Jagellonci souhrnně M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 50–56.

kriticky posoudil panování Albrechta II. Velké zásahy se týkaly zemské správy. Až do obsazení královského trůnu byla pozastavena činnost zemského soudu a ustala také zasedání soudu dvorského, úřady desek zemských i dvorských však v určitých obdobích alespoň částečně fungovaly. Na tzv. mírný list pak navázala série opatření, jejichž smyslem bylo vytvořit pro období interregna funkční správu. Schůdné řešení našli představitelé hlavních stran v instituci tzv. landfrýdů – krajských organizací (resp., v případě Moravy, organizace celozemské), které měly zajišťovat na příslušném území bezpečnost, pořádek a dodržování práva.⁷¹

Motivem všech těchto opatření byla především snaha překlenout vzniklé bezkráloví a zamezit anarchii. Všechny hlavní politicko-konfesijní bloky, ale také veřejné mínění se shodly na tom, že nezbytnou podmínkou stability je obsazení trůnu, a pod tlakem okolností se prosadil většinový názor o jeho volitelnosti. Na Ladislavovu právní zletilost, uznávanou ve středověku zpravidla při dosažení čtrnáctého roku, čeští (a ani uherští) politikové čekat nehodlali. Český zemský sněm, který měl zvolit nového panovníka, byl svolán na 30. duben 1440. Královna Alžběta však usilovala o uznání dědických práv svého malého synka, a proto 6. dubna pověřila Oldřicha z Rožmberka a Prokopa z Rabštejna, aby se v Čechách pokusili dosáhnout odložení sněmu a umožnili tak účast jejího poselstva. Rabštejn královně slíbil svou pomoc a poté se skutečně snažil u rozličných svých přátel a známých přičinit o odklad volebního sněmu.⁷² Sněmovní jednání sice i přes Prokopovu úspěšnou aktivitu začala již v první polovině května a Alžbětino poselstvo tak dorazilo pozdě, ale bavorský vévoda Albrecht, jehož si čeští stavové zvolili, Svatováclavskou korunu odmítl.⁷³ Interregnum tak nakonec trvalo až do roku 1453, kdy na český královský trůn usedl zanedlouho čtrnáctiletý Ladislav Pohrobek, který po Alžbětině smrti koncem roku 1442 vyrůstal na dvoře svého poručníka, římskoněmeckého krále Fridricha III., ve Vídeňském Novém Městě.

2.2 Kancelář Fridricha III. a recepce humanismu v českém prostředí

Prokop z Rabštejna říšskou kancelář neopustil ani po skonu Albrechta II. Za vlády jeho nástupce Fridricha III. se navíc kromě činnosti kancelářské uplatnil také jako diplomat při mnoha významných jednáních a jeho vlivné známosti s členy královské kanceláře mu v tehdejším humanistickém světě vynesly značnou slávu i jako učenci a literátovi, přestože sám vyšší literární ambice neměl.

⁷¹ K mírnému listu a vzniku landfrýdního zřízení přehledně tamtéž, s. 57–64.

⁷² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 521; AČ XXI. Ed. Josef KALOUSEK, Praha 1903, s. 296–297.

⁷³ O Albrechtově volbě a jeho následném odmítnutí detailně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 522–542.

Ve Fridrichově kanceláři se Prokop seznámil s významným humanistou a diplomatem Eneou Silviem Piccolominim (1405–1464), pozdějším papežem Piem II., jenž zde zakotvil počátkem roku 1443,⁷⁴ a záhy s ním navázal úzké přátelství. Právě prostřednictvím styků s „apoštolem“ zaalpského humanismu⁷⁵ mohl Rabštejn blíže poznat tento nový duchovní proud a díky tomu – jak uvádí Josef Truhlář⁷⁶ – „jej ovanul poněkud duch snášenlivosti, který rodil se a vůči hledně sílil ze snah renesančních“. 26. června 1444 věnoval Silvio Prokopovi svůj spisek o štěstí (*Somnium de Fortuna*),⁷⁷ o tři dny později ho v dopise Kašparu Šlikovi, dalšímu významnému členovi královské kanceláře, nazývá významným literátem a rytířem⁷⁸ a ani později mu neváhal příležitostně zalichotit.⁷⁹

Tato Eneova chvála nezůstala v okruhu členů Fridrichovy kanceláře bez ozvěny. Například Johannes Tröster († asi 1485) ve svém dialogu *De remedio amoris* z roku 1454 nepochyboval o tom, že „učený český rytíř“ (*doctus miles Bohemus*) po svém odchodu do Prahy do kanceláře Ladislava Pohrobka svým „zlatým perem“ (*calamo aureo*) pomůže i k ozdravení rozvrácených českých náboženských poměrů.⁸⁰

Navzdory označením jako „*insignis litteratusque miles Procopius*“⁸¹ nebo „*miles litteratus et prestans*“⁸² a dalším podobným Silviovým formulacím byl však Rabštejn více diplomatem než literátem a uvedená pochvalná pojmenování byla patrně jen výrazem respektu k Prokopově kancelářské latině.⁸³ Potvrzuje to ostatně i obsah jejich vzájemné

⁷⁴ Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini I/1*. Briefe aus der Laienzeit (1431–1445). Privatbriefe, FRA II/61, Wien 1909, s. 127, č. 45, pozn. 1.

⁷⁵ Termínem „Apostel des Humanismus in Deutschland“ označil Eneu Silvia Georg VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter II*, Berlin 1862, s. 342.

⁷⁶ J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28.

⁷⁷ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 343–353, č. 151. Do češtiny toto dílko přeložil a roku 1516 v Praze vydal Mikuláš Konáč z Hodiškova, viz Václav HANKA, *České prvotisky*, ČČM 26/3–4, 1852, s. 109–126, 62–111, zde s. 78, č. 74.

⁷⁸ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 297–298, č. 128. Editor klade vznik tohoto listu ke konci března 1444 a této datace se přidržuje i F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIX. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský I*, s. 702, ovšem přesvědčivě doložil, že byl dopis napsán až o čtvrt roku později, 29. června 1444, jak je uvedeno v rukopisu.

⁷⁹ Např. v listu z 10. března 1457 Enea Prokopovi napsal: „*Unice te amamus et tuas epistolas veluti Apollonis oracula ducimus*.“ Viz M. HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii ... opera quae extant omnia*, s. 782–783, č. CCXLVII.

⁸⁰ Dialog *De remedio amoris* vydal Raimund DUELLIUS (ed.), *Miscellanea quae ex codicibus mss. collegit I*, Augustae Vindelicorum-Graecii 1723, s. 227–245, citát na s. 232. K jeho autorovi blíže heslo *Tröster, Johannes*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon IX*, Berlin-New York 1995, sl. 1078–1083. Srov. též J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 25–26; Hanno WIJSMAN, *Een Italiaan in den vreemde*. De rol van Aeneas Silvius Piccolomini bij de verspreiding van het humanisme in Midden-Europa, *Leidschrift* 12/1, 1996, s. 33–51, zde s. 43; Michael H. SHANK, *Academic Consulting in Fifteenth-Century Vienna: The Case of Astrology*, in: E. Sylla – M. McVaugh (edd.), *Text and Context in Ancient and Medieval Science*, Leiden-New York-Köln-Brill 1997, s. 245–270, zde s. 264.

⁸¹ Srov. pozn. 78, citát na s. 298.

⁸² Srov. pozn. 77, citát na s. 343.

⁸³ Srov. F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 63; TÝŽ, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIX. Přidržuji se zde tohoto Šmahelova výkladu, neboť R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 208–209, podle mého názoru Prokopův literární význam poněkud přeceňuje. Předpokládá existenci jistých jeho hodnotných samostatných spisů, které se nedochovaly, a soudí, že Prokopovi čeští současníci jeho literární význam jen nedokázali patřičně

korespondence, která je věcná a zabývá se téměř výlučně otázkami politickými. To ale na druhou stranu neznamená, že by humanistické záliby byly u Prokopa zcela vyloučeny. Jeho mladší bratr Jan o Prokopovi ve svém *Dialogu* píše jako o muži vynikajícím vzdělaností a moudrostí⁸⁴ a je známo, že Prokop vlastnil minimálně dva rukopisy, jež by zájmu o humanismus odpovídaly.

Z Prokopovy knihovny, která patrně nebyla tak bohatá jako bibliotéka jeho mladšího bratra Jana,⁸⁵ jsou dnes známy tři rukopisy.⁸⁶ Prvním z nich jsou Ciceronovy *Epistolae ad familiares*.⁸⁷ Jde o papírový kodex nejspíše domácího původu, jenž byl podle kolofonu na závěrečném foliu 192^v dokončen 11. dubna 1470.⁸⁸ Je opsán jediným písařem, který již užívá hybridního písma blízkého humanistické minuskule. Zato výzdoba tvořená rozměrnou malovanou iniciálou na počátečním fol. 1^r zobrazující písčícího Cicerona, jež vznikla v okruhu dílny Valentina Noha, ještě plně zapadá do kontextu pozdně gotické knižní malby.

Druhou dochovanou knihou, která po určitou dobu musela být v Prokopově vlastnictví, jsou Cassiodorovy *Variae* ve starším rukopisu z počátku 15. století.⁸⁹ „*Slavnému rytíři*“ Rabštejnovi ji někdy před rokem 1462, kdy už byl prokazatelně příslušníkem panského stavu,⁹⁰ daroval známý novoměstský písař Prokop, jak to dosvědčuje jeho dedikace na zadním přidešti: „*Insignis et precelse magnificencie domino validissimeque strenuitatis glorioso militi Procopio de Rabsstein, inclyti regni Bohemie supremo cancellario, Procopius, civitatis Karoli notarius, dominacionis sue famulator, hunc librum donando postulat perobnixie, ut dum ipsum dominacio sua conspexerit, huius servuli sui dignetur promotura domineaque subvencione graciosius reminisci.*“⁹¹ Prokop ale knihu dlouho nepodržel a přenechal ji bratru Janovi, pro něhož měla asi větší cenu. Janovo vlastnictví dokládá opět na zadním přidešti nakreslený znak, který je stejný jako erby v některých drkolenských rukopisech a nad nímž

docenit. To, že latinská stylistika byla Rabštejnovi zřejmě bližší než česká, ukazuje Prokopova korespondence s Oldřichem z Rožmberka, která místy nabývá makarónského rázu. Prokop totiž v některých dopisech prokládá český text latinskými vsuvkami nejen při doslovných citacích toho, co bylo řečeno při latinsky vedených jednáních, o nichž Rožmberka informoval, ale – patrně z pohodlnosti – i na jiných místech.

⁸⁴ B. RYBA (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, s. 32, resp. 33.

⁸⁵ Jan mladší z Rabštejna shromáždil – především nákupy za svých italských pobytů – skvostnou knihovnu, profilovanou již výrazně humanistickým směrem. Dodnes je z ní dochováno více než 50 rukopisů, a to převážně v hornorakouském klášteře Drkolná (Schlägl), kam je po bratrově smrti prodal Václav z Rabštejna. Janovou knihovnou se zabývali především Bedřich MENDL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, *Rozhledy po literatuře a umění* 1/12, 1932, s. 89–90, a František ŠMAHEL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia* 3/3–4, 1958, s. 93–113; srov. též Pavel SPUNAR, *Doplňek k rekonstrukci knihovny Jana z Rabštejna*, LF 107, 1984, s. 185.

⁸⁶ Vycházím zde především z práce K. BOLDANA a M. STUDNÍČKOVÉ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 107–108.

⁸⁷ Národní knihovna ČR, sign. VIII.D.16.

⁸⁸ Tento údaj má klíčový význam pro dataci Prokopovy smrti – srov. podkap. 3.5.

⁸⁹ Vědecká knihovna v Olomouci, sign. M II 17.

⁹⁰ Srov. podkap. 3.3 této práce.

⁹¹ K. BOLDAN – M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 108.

jsou doplněny iniciály *I[ohnnes de] R[abstein] P[repositus] W[isegradensis] D[ecretorum] D[octor]*.

Třetí ze zmíněných rukopisů objevil při svých průzkumech ve Vatikánské apoštolské knihovně František Palacký a nese název *Collectarius perpetuarum formarum*. Jedná se o formulářovou sbírku Johanna z Gelnhausenu patrně z druhé poloviny 14. století, doplněnou dalšími formulářovými kusy.⁹² Palacký zde v různých dodatcích a margináliích rozpoznal ruce Prokopa z Rabštejna i Eney Silvia Piccolominiho. Lze se proto domnívat, že si tuto původně kancelářskou pomůcku opatřil náš Prokop a později ji daroval Eneovi, kterému posloužila jako cenný pramen pro jeho *Historii českou*. Prokop ostatně Silvia zasvěcoval do české problematiky a byl jedním z jeho informátorů o nedávné české minulosti. Zájem o dění v sousední zemi byl totiž v říšské kanceláři považován za samozřejmý, zvláště když šlo o získání uprázdněného českého trůnu pro nezletilého Ladislava Pohrobka.

Prokop z Rabštejna ovšem nebyl zdaleka jediným Čechem, se kterým se Enea Silvio v kanceláři Fridricha III. setkal. Protože král Fridrich převzal do svých služeb osvědčené notáře a kancelisty svých předchůdců Zikmunda Lucemburského a Albrechta Habsburského, nalezlo v jeho kanceláři živobyťi kromě našeho Prokopa také několik dalších obyvatel Českého království. Jejich styky s italským humanistou přitom znamenaly i značný kulturní přínos, neboť právě jejich prostřednictvím se české prostředí seznamovalo s Eneovými latinskými spisy a listy, které měly pro pozvolné šíření nového stylu a elokvence v Čechách a na Moravě prvořadý význam.⁹³ Jak záhy uvidíme, úlohu zprostředkovatele při Silvioových kontaktech s jeho obdivovateli žijícími v českých zemích občas plnil i náš Prokop.⁹⁴

Jeho bezprostředním představeným ve Fridrichově kanceláři byl již zmíněný Kašpar Šlik († 1449). Tento potomek chebské patricijské rodiny zahájil svou pozoruhodnou kariéru již v roce 1415 nebo 1416 jako písař v kanceláři krále Zikmunda. Jeho vzestup se postupně zrychloval, a když se Šlik v letech 1429–1430 stal vicekancléřem, měl již – jak se proslýchalo – na Zikmundově dvoře rozhodující vliv. V roce 1430 Zikmund ocenil Kašparovy zásluhy rovněž úřadem zemského správce na Chebsku a 31. května 1433, v den své císařské korunovace, ho na římském mostě přes Tiberu pasoval na rytíře. V téže době Kašpar Šlik stanul jako první laik v dějinách Svaté říše římské v čele císařské kanceláře.⁹⁵

⁹² Vaticanani latini 3995.

⁹³ F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 22, 46–48; srov. J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 18, a Milan KOPECKÝ, *Český humanismus*, Praha 1988 (= České myšlení 14), s. 11–12, 246–247.

⁹⁴ Milena Bartlová se dokonce nezdráhá hovořit o „pražském humanistickém kroužku okolo Prokopa z Rabštejna“. Viz M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 652.

⁹⁵ Ke kariéře Kašpara Šlika nově a zásadně Petr ELBEL – Andreas ZAJIC, *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema I*, MHB 15/2, 2012, s. 47–143; srov. též např. J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu*

Svůj vliv si Šlik podržel i za krátké vlády Albrechta II., který ho za kancléřské služby odměnil mimo jiné šlechtickým titulem spjatým se svobodným zbožím v uherském Bělehradu. Sňatek s Anežkou, dcerou olešnicko-kozelského knížete Konráda V. Kantnera, pak jen dovršil Kašparův sociální vzestup. Stinnou stránkou závratné kariéry jednoho z nejschopnějších politiků a diplomatů popisované doby byla skutečnost, že vydáním falešných privilegií zneužil Kašpar Šlik svého úřadu ve prospěch svých synů a příbuzných.⁹⁶ Pro Eneu Silvia byl Kašpar stejně vydatným zdrojem informací jako Prokop z Rabštejna. Jen málokdo mohl Silvia zasvětit do českých a pražských poměrů lépe než oni dva.⁹⁷ Za zmínku stojí také to, že Kašpar Šlik vešel do dějin světové literatury jako jeden z mluvčích Eneova *Pentalogu* i jako hrdina jeho erotické novely o Euryalovi a Lukrecii, která si v Čechách získala značnou oblibu.⁹⁸

Do okruhu Silviových známých a ctitelů z říšské kanceláře patřil rovněž notář František z Bránic. I on započal svou kariéru v kanceláři císaře Zikmunda, kde také poznal pozdějšího staroměstského kancléře Jana Tůška z Pacova († 1463).⁹⁹ Tomu pak v době svého působení ve Fridrichově kanceláři pravděpodobně opatřil některé Eneovy spisy.¹⁰⁰ Tůšek následně Silviovi poslal list, v němž vyjádřil svůj obdiv k velkému humanistovi a současně projevil zájem o jeho spisy z poslední doby. Piccolomini ho v odpovědi z 1. května 1444 po nezbytném díkuvzdání odkázal na Václava z Bochova, dalšího Čecha v říšské kanceláři, který si průběžně pořizoval opisy jeho nových spisů.¹⁰¹ Enea si na Tůška znovu vzpomněl o půl roku později, když sháněl levnou bibli.¹⁰² Tůšek mu ji skutečně opatřil, a protože byla podstatně levnější, než odpovídalo její hodnotě, dostalo se mu od Silvia 20. listopadu 1445

v Čechách, s. 19; P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.* I, s. 638–646; F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXVIII–XXIX; heslo *Schlick, Kaspar*, in: *Neue Deutsche Biographie* XXIII, Berlin 2007, s. 77–78.

⁹⁶ Se Šlikovou falzátorskou činností, kterou na prahu 20. století odhalil Max Dvořák, se nejnověji komplexně vypořádali Petr ELBEL – Andreas ZAJIC, *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema II–III*, MHB 16/1–2, 2013, s. 55–212 (v době finalizování mé práce, tj. v červenci 2014, nebylo číslo 16/2 stále ještě k dispozici, proto u poslední, třetí části citované studie neuvádím paginaci).

⁹⁷ Lze předpokládat, že Enea využil Šlikových vědomostí ve čtvrté knize své *Historie české*, jež pojednává o událostech v Čechách od římské korunovace Zikmunda Lucemburského až do konce 40. let 15. století. Viz F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIX.

⁹⁸ František ŠMAHEL, *Počátky humanismu v Čechách (Črta k historické fresce)*, in: *Historická Olomouc* 9, 1992 [vyd. 1994], s. 7–30, zde s. 9.

⁹⁹ František z Bránic vystupuje jako notář královské kanceláře či podkomořího v prosinci 1436, viz CIM III, s. 139–143, č. 89 a 92. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 260, ho jako úředníka při královské kanceláři uvádí ještě k roku 1437. Enea se o něm rozepisuje v listu Janu Tůškovi z 23. srpna 1445 (R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 525–526, č. 178), kdy ho již touha po vlasti přiměla k návratu domů. Stopy po něm pak mizí.

¹⁰⁰ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXX.

¹⁰¹ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 316–317, č. 138.

¹⁰² Tamtéž, s. 443–444, č. 159; srov. též list z 23. srpna 1445 tamtéž, s. 525–526, č. 178.

dalšího děkovného dopisu.¹⁰³ Z něj se také dozvídáme o Prokopově zprostředkování: „*Procopius, eques Bohemus, cui de Rabenstein cognomen est, vir singularis modestie, bibliam, quam ex te concupivi, ad me detulit. (...) Pecuniam ego statim Procopio numeravi, qui eam tibi restituet.*“ Korespondence mezi Eneou Silviem a Janem Túškem pak pokračovala ještě několik let, poté do ní však zřejmě zasáhla změna politických poměrů po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad, k němuž došlo v září 1448. Silvio si přesto Túška dlouho uchoval v paměti a dal ho pozdravovat ještě v listech Mikuláši Listiovi ze 6. února a 11. dubna 1454.¹⁰⁴

S Václavem z Bochova se Enea seznámil nejpozději na jaře 1444. Jelikož však již 23. srpna 1445 měl Túšek v Praze Václavovi vyříditi jeho pozdravy, cesty obou mužů se patrně brzy rozešly.¹⁰⁵ Pro poměrně krátké působení Václava z Bochova ve Fridrichově kanceláři hovoří i rukopis pražské lobkovické knihovny XXIII F 112, který obsahuje 67 opisů Silviovy korespondence, pouze však do roku 1446.¹⁰⁶ Václav z Bochova opisoval očividně velmi hbitě. Někdy dokonce Silviovy sbírky mimoděk používal jako formuláře pro listy svému bratrovi a přátelům.¹⁰⁷ Podivné je, že se Václav Bochova zdržoval v Praze, neboť sám sebe označil jako řezenského kanovníka a faráře v Hierspergu.¹⁰⁸

Vydavatel Eneovy korespondence místy zaměňoval Václava z Bochova s Václavem z Krumlova, řečeným Hněvsín († 1460).¹⁰⁹ Ten po studiu na domácí latinské škole a na vídeňské artistické fakultě získal doktorát práv na univerzitě v Padově. Po návratu ze studií se roku 1450 – třebaže mu snad bylo teprve 25 let – stal spoluadministrátorem a o tři roky později jediným administrátorem pražského arcibiskupství. Jeho styky s Eneou Silviem byly převážně úřední povahy. Dosvědčují to jak první známé doklady jejich korespondence z druhé poloviny roku 1453, tak dosud nepublikované listy z počátku pontifikátu Pia II.¹¹⁰ K osobnímu setkání obou mužů zcela jistě došlo při Václavově pobytu v Římě, kde ho Pius II.

¹⁰³ Tamtéž, s. 581–582, č. 194.

¹⁰⁴ Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini III/1*. Briefe als Bischof von Siena. Briefe von seiner Erhebung zum Bischof von Siena bis zum Ausgang des Regensburger Reichstages (23. September 1450 – 1. Juni 1454), FRA II/68, Wien 1918, s. 439, č. 252, a s. 461, č. 273. Ke korespondenci obou mužů blíže J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 20–21, a F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXX–XXXI.

¹⁰⁵ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 526, č. 178.

¹⁰⁶ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXI.

¹⁰⁷ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 438, č. 157, pozn. 1. Obsah některých listů Václava z Bochova naznačil J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 22–23.

¹⁰⁸ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXI; srov. R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 438, č. 157, pozn. 1: „*Wenceslaus de Bochow, canonicus veteris capelle Ratisponensis et plebanus in Hiersperg*“.

¹⁰⁹ Více o něm J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 23; Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, Praha 1930 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 54), s. 56–59; F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 53–54; další literaturu uvádí F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXI–XXXII.

¹¹⁰ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXII. Dosud nevydané listy z roku 1458 evidují Jaroslav ERŠIL – Jiří PRAŽÁK (edd.), *Archiv pražské metropolitní kapituly II*. Katalog listin a listů z let 1420–1561, Praha 1986, s. 63, č. 160–161.

pověřil administrací pražské arcidiecéze s mimořádnými pravomocemi.¹¹¹ Značný význam, který Enea před svým nástupem na svatopetrský stolec i po něm prisuzoval pražské kapitule, se projevil i v jeho kontaktech s dalšími pražskými hodnostáři katolické strany, např. s administrátorem a děkanem pražské kapituly Hilariem Litoměřickým.¹¹²

Vedle kancelistů, diplomatů a církevních hodnostářů se v okruhu českých ctitelů Eney Silvia objevují i dva univerzitní učitelé. Jedním z nich byl známý astronom, matematik a někdejší osobní lékař Zikmunda Lucemburského Jan Ondřejův, řečený Šindel († 1456). Ten si před polovinou 40. let přečetl několik Silviových děl a pochvalně se o nich vyjádřil. Když se pak o tom prostřednictvím Prokopa z Rabštejna dozvěděl jejich autor, nemeškal a listem z 20. listopadu 1445 Janovi s předstíranou skromností květnatě poděkoval.¹¹³ Není známo, zda se mu Šindel později ještě ozval. Za zmínku však stojí, že ho Enea dal spolu s dalšími pražskými „přáteli“ pozdravovat v listu Janu Tůškovi z poloviny června 1447.¹¹⁴ S Janem Šindelem bývá někdy zaměňován jiný Jan českého původu, řečený Nihili († 1458), který získal jistý věhlas jako astronom či spíše astrolog Fridricha III. Piccolomini asi občas využíval jeho služeb a na oplátku mu pomáhal svými radami a přímluvami. Nepochybné jsou pak jeho styky s naším Prokopem.¹¹⁵ Nihili se sice pokoušel uchytit v Praze, kde také čas od času přebýval, posléze však vzal zavděk svými prebendami v Olomouci a ve slezské Vratislavi.¹¹⁶

Druhým graduovaným členem Eneovy „české družiny“ byl Jan Papoušek ze Soběslavi († 1455), dvojnásobný rektor pražské univerzity. Mistr Papoušek získal v roce 1437 po vypuzeném arcibiskupovi Janu Rokycanovi faru Panny Marie před Týnem a v restauračním ovzduší české metropole postupně přecházel od utrakvistické strany k římské víře. Po dobytí Prahy Jiřím z Poděbrad utekl Jan Papoušek do Jindřichova Hradce a tam se posléze seznámil se Silviem, který se tu v létě 1451 zastavil na cestě k benešovskému sněmu. Jejich setkání vešlo i do proslulé *Historie české*, v níž Papoušek vystupuje jako dobrý a učený muž.¹¹⁷ Buď

¹¹¹ Nejpodrobněji k tomu R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 34, 403–404 a 463.

¹¹² Dochované Piovy listy Hilariovi Litoměřickému evidovali J. ERŠIL – J. PRAŽÁK (edd.), *Archiv pražské metropolitní kapituly* II, s. 72–77, č. 192–193, 197 a 207–209.

¹¹³ Viz R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* I/1, s. 582–584, č. 195. Životopisné podrobnosti má František Michálek BARTOŠ, *Rektor Jan Šindel*, in: *Věstník České akademie věd a umění* 56, 1947 [vyd. 1948], s. 27–34; srov. též heslo *Andreae Johannes*, in: *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939 I*, Praha 1988, s. 51–52.

¹¹⁴ Rudolf WOLKAN (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* II. Briefe als Priester und als Bischof von Triest (1447–1450), FRA II/67, Wien 1912, s. 52, č. 16.

¹¹⁵ Srov. Eneův list z 15. listopadu 1453, v němž Prokopovi píše: „*Johannes astronomus letus est fortuna tua sicut scripto ejus intelliges.*“ Dopis vydal R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 357–359, č. 183, citát na s. 359.

¹¹⁶ Blíže F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXII–XXXIII s odkazy na prameny a další literaturu; srov. též J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 25–27.

¹¹⁷ A. HADRAVOVÁ – D. MARTÍNKOVÁ – J. MATL (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 170, resp. 171.

již tehdy, nebo později opatřil Papoušek Eneovi knihy, které obsahovaly kompaktáta a „mnoho běhův těch, ježto sú se v Čechách dály“.¹¹⁸ Součástí těchto akt byly s největší pravděpodobností i opisy tábořských chiliastických článků a Papouškovy protihusitské polemiky, v nichž mimo jiné kladl rovnítko mezi valdenskými a tábory, čímž Silvia navedl k valdenské interpretaci táborství.¹¹⁹ Když se pak Papoušek díky změně poměrů vrátil do Prahy, dostalo se mu roku 1453 místa v hradní kapitule a krátce před smrtí i proboštví v Litoměřicích.¹²⁰

Enea Silvio přes vysoké mínění o sobě samém oceňoval dobré vlastnosti i schopnosti svých českých kolegů a známých, s nimiž ho pojily vesměs přátelské vztahy. Některé z nich, jmenovitě Kašpara Šlika nebo našeho Prokopa, dokonce ve své *Historii české* zvěčnil jako všeobecně vážené muže.¹²¹

2.3 Spor o uznání papeže Evžena IV.

Enea Silvio nevstoupil do Fridrichových služeb jako pouhý kancelista. Stal se sekretářem příštího císaře (*imperialis secretarius*)¹²² a jeho doménou bylo jemné předitelé církevní politiky, oscilující tehdy mezi doznívajícím konciliarismem a znovu se upevňujícím papežstvím. Od roku 1443 byla přitom převaha římského papeže Evžena IV. zcela zjevná. Jeho autoritu uznala Anglie, Burgundské vévodství i Benátky a posléze též Uhry, Aragonie, Kastilie, Skotsko a Polsko. Fridrich III. ovšem – podobně jako kurfiřti – dlouho zachovával neutralitu, přestože u něj v papežův prospěch agitoval nejen Enea, ale i kancléř Kašpar Šlik. Teprve po příslibu císařské korunovace a udělení doživotního práva obsazovat šest biskupství se roku 1446 definitivně přiklonil na Evženovu stranu. I říšský sněm ve Frankfurtu nad Mohanem začal během září 1446 v důsledku diplomatických aktivit Eney Silvia, Mikuláše Kusánského a Tommasa Parentucelliho inklinovat k Římu. V únoru 1447 se pak velká část říšských knížat včetně kurfiřtů dohodla s kurií na tzv. knížecích konkordátech a slíbila poslušnost římskému papeži. Ukončení basilejského koncilu, zasedajícího již od roku 1431, se tak počátkem roku 1447 stalo jen otázkou času.¹²³ V létě následujícího roku bylo skomírající církevní shromáždění přeloženo do Lausanne a v dubnu 1449 se koncil po abdikaci

¹¹⁸ Silvio to zmínil v roce 1462 při římské rozmluvě se Zdeňkem Kostkou z Postupic, viz A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 327.

¹¹⁹ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXIII.

¹²⁰ Doklady k tomu shromáždil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 52–55.

¹²¹ A. HADRAVOVÁ – D. MARTÍNKOVÁ – J. MATL (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica*, s. 174–177 (o Šlikovi) a s. 188, resp. 189 (o Prokopovi).

¹²² K tomuto titulu F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXVIII s odkazy na příslušné prameny.

¹²³ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 92–93.

vzdoropapeže Felixe V. definitivně rozešel. Slovy Prokopa z Rabštejna: „*Basilienses se rozprchali jako lipovy klíny sem i tam. Divný a nepoctivý konec to koncilium vzelo.*“¹²⁴

Vývoj církevní otázky v německých oblastech římské říše významně ovlivňoval názorovou hladinu v českých zemích. Jestliže Enea Silvio už 1. června 1445 praví, že Češi budou při rozhodnutí ohledně církevního sporu následovat vůli krále Fridricha, i když ani sám pisatel prý ještě neví, ke které straně se panovník nakonec přikloní,¹²⁵ má jistě na mysli výše již zmiňovaného vůdce katolické strany Oldřicha z Rožmberka (1403–1462). Ten v té době už udržoval čilé styky s Eneou Silviem, Kašparem Šlikem i Prokopem z Rabštejna, a v březnu se dokonce vypravil do Vídně za králem Fridrichem. Náboženská problematika se tehdy prolínala s otázkami mocenskými. Zatímco východočeské důsledně kališnické uskupení, v jehož čele po smrti Hynce Ptáčka z Pirkštejna († 1444) stanul mladý obratný politik Jiří z Poděbrad (1420–1471), usilovalo o vydání Ladislava Pohrobka do Čech a o jmenování českého zemského správce, Rožmberk tyto snahy systematicky mařil a krále Fridricha a jeho rádce zrazoval od jakýchkoli dohod s kališníky, kteří dále trvali na kompaktátech a Janu Rokycanovi jako pražském arcibiskupovi. Oldřichovi tehdejší status quo vyhovoval, jelikož absence legitimního vládce ho stavěla do pozice neoficiálně nejmocnějšího muže v Českém království, a proto neměl zájem na jakýchkoli změnách.¹²⁶

Naznačeným postojem ovšem Oldřich v očích a myslích svých protivníků jenom umocňoval odpor proti sobě a utvrzoval je v tom, že proti takovému člověku lze bojovat všemi prostředky. I Oldřichovi stoupenci přitom volali po energičtějších krocích a přáli si uskutečnění sjezdu s králem Fridrichem, na kterém by se o vlekcoucích se sporných otázkách konečně rozhodlo. Dokládá to i list Prokopa z Rabštejna napsaný v Praze 31. srpna 1445, v němž Oldřicha informoval, že tu s ním více pánů mluvilo, „*ježto by velmi rádi, by T[vá] M[ilos]t mluvil k nějakému sjezdu s K[rálovú] M[ilos]tí. A zvláště p[an] Jakub nyní zde byv, mnoho se mnú mluvil, že by rádi, by V[aše] M[ilos]t něco počel jednati, a že by chtěli při V[aší] M[ilos]ti zóstatí.*“¹²⁷

Oldřich se přesto otázce společného sjezdu rožmberské a poděbradské strany, který by byl nutným předpokladem pro jednání s králem, všemožně vyhýbal. Jeho pozornost více poutal spor církevní, konkrétně jednání mezi králem Fridrichem a papežským legátem Juanem Carvajalem. Zatímco v Praze si někteří rožmberští straníci přáli, aby legát přijel do Čech,

¹²⁴ Prokopův list Oldřichovi z Rožmberka z 8. srpna 1448, otištěný v AČ II, s. 443.

¹²⁵ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 507, č. 174.

¹²⁶ Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, Praha 1918 (= Laichterův výbor nejlepších spisů poučných 43), s. 37–40; A. KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 115–117.

¹²⁷ AČ II, s. 431.

zajel již Carvajal z Rakous k Oldřichovi do Krumlova.¹²⁸ Doprovázel ho tehdy jen malý průvod – patrně proto, aby jeho návštěva nevzbudila větší pozornost.¹²⁹ Informace získané od Carvajala pak upravovaly Oldřichův další postup. Z toho, že legát vážil cestu na Krumlov, je zřejmé, jak římské kurii na tom, aby získala Oldřicha i jeho stranu, záleželo. Oldřich však s podrobným projednáním svého uznání obedience Evžena IV. nespěchal, odvolává se na dosud nerozhodnutou situaci v Německu.¹³⁰ Rudolf Urbánek měl o jeho motivech jasno: „Eugen si měl poslušnost koupiti a výška ceny záležela na časových okolnostech.“¹³¹ Podobně tomu zřejmě bylo i na straně německé.

Krále Fridricha tehdy v Čechách zastupoval náš Prokop, který proto do království v průběhu roku 1445 opakovaně jezdil.¹³² Patrně do konce tohoto roku spadá Prokopovo posláni, jež zachytil starý letopisec: „*Téhož léta přijel udatný rytíř Prokop Rabštejn s bulemi od Eugenia papeže k rektorovi universitatis a k jiným doktoruom, mistróm učenie pražského, velmi ochotnými a vzácnými i příjemnými. Též přinesl bule městóm pražským, žádost túž oznamuje, jako učení pražskému.*“¹³³ Tato Prokopova cesta i jeho působení v Čechách zřetelně svědčí o tom, že se král Fridrich v roce 1445 již přiklíněl na Evženovu stranu. Potvrzuje to i dopis Kašpara Šlika adresovaný 8. října 1445 Oldřichovi z Rožmberka: „*Již moc toho koncilium lehká bude; a zdá mi se, že se král bude declarovati pro D[omino] Eugenio s větší stranú zemí německých.*“¹³⁴ Na počátku roku 1446 se však situace opět zkomplikovala. Poté, co Evžen IV. z čela arcibiskupství trevírského a kolínského sesadil vůdce kurfiřtské opozice, klonící se spíše takticky než upřímně ke vzdoropapeži Felixovi V., totiž vznikl spolek porýnských kurfiřtů a nastal nový rozmach opozičního hnutí. Evženovo uznání v Čechách proto jak pro kurii, tak pro Fridricha nabývalo na důležitosti.¹³⁵

Především zájem o nastávající rozhodnutí v církevním sporu vedl Oldřicha z Rožmberka na konci března 1446 do Rakous. Důležitější než jednání s králem pro něj tehdy bylo setkání s papežskými legáty Juanem Carvajalem a Tomassem Parentucellim, kteří již od poloviny března pobývali na Fridrichově dvoře. Jednání s nimi se podle všeho týkala akce o Evženovo uznání v Čechách, která se nedlouho poté rozvinula.¹³⁶ Ještě předtím – v první

¹²⁸ Srov. tamtéž.

¹²⁹ Srov. tamtéž, s. 439.

¹³⁰ Termín *Německo* (a od něj odvozené adjektivum *německý*) užívám v této práci jako jednoslovné označení německých oblastí Svaté říše římské, které jsou v literatuře rovněž označovány jako *užší Říše*. Srov. M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 31–32.

¹³¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 67.

¹³² Srov. Prokopovo zprostředkování koupě bible na s. 26 mojí práce.

¹³³ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 129.

¹³⁴ AČ II, s. 410.

¹³⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 69.

¹³⁶ Tamtéž, s. 73–75.

polovině června – se však v Pelhřimově konečně sešel dlouho plánovaný společný sjezd, jehož další odklad se už Oldřichovi nepodařilo prosadit.¹³⁷ Na sjezdu se ozýval důrazný odpor proti králi Fridrichovi, jenž prý nedbá prospěchu svého poručenice, a bylo rozhodnuto, že na příštím sněmu mají být zvoleni poslové, kteří u Fridricha vyjednejí, aby byl Ladislav Pohrobek Čechům do roka vydán. Dále měl sněm zvolit zemské správce, kteří by království spravovali až do Ladislavovy plnoletosti. Poděbradská strana tedy v tomto ohledu jednoznačně uspěla. Příští sněm se pak neměl rozejít dříve, než budou zvoleni také poslové o Rokycanovo potvrzení v arcibiskupském úřadě. Důležité přitom bylo, že poslové měli jít „*ku papeži nebo jinam, kdež by tomu najspěšnější konec státi sie mohl*“.¹³⁸ Jinými slovy – jednat se případně mohlo i s basilejským koncilem. Tato výhrada se Rožmberkovi k jeho úmluvám s legáty i s králem Fridrichem vůbec nehodila.

Pelhřimovská usnesení totiž hrozila rušivě zasáhnout do zamýšlené akce o Evženovo uznání v Čechách. Ta měla vzhledem k blížícímu se frankfurtskému sněmu, od něhož se očekávalo rozhodnutí církevního sporu v Německu, zvláštní význam, neboť akta o českém uznání Evžena IV. by pro sněm byla jistě působivým příkladem. Legát Carvajal ale dobře rozuměl výše zmíněné alternativě při poselstvu majícím vyjednat potvrzení Rokycany jako arcibiskupa a podobně jako královští rádcové byl plný pochyb o výsledku plánované akce, v níž měl hrát hlavní roli Prokop z Rabštejna. Oldřich se ovšem v Pelhřimově s předvídavou rozvahou zasadil o prodloužení lhůty pro konání příštího sněmu až na sv. Martina, takže na to, aby se o Evženovo uznání pokusil, mu ještě nějaký čas zbýval. Přesto bylo třeba s ohledem na frankfurtský sněm jednat rychle – do konce srpna muselo být vše hotovo.

Asi začátkem července přijel Prokop k Oldřichovi na Krumlov a tam byl podle formuláře přineseného od krále složen přiznávací list k Evženovu poslušenství. První pečeť k němu přivěsil Oldřich a hned po něm tak učinil jeho věrný stoupenec Václav z Michalovic. Z Krumlova jel Rabštejn do Jindřichova Hradce k panu Menhartovi, pak ke Zdeňkovi Konopišťskému ze Šternberka a k dalším pánům. Oldřich ho při tom podporoval u svých přátel a stoupenců listy, jimiž je pobízel, aby i oni své pečeti přivěsili.¹³⁹ 30. července přijel Prokop do Prahy opatřen listy od papeže a krále Fridricha, v nichž stálo, že Evžen IV. „*chce*

¹³⁷ Srov. zápis ze sjezdu z 12. června 1446 v AČ I, s. 294–296.

¹³⁸ Tamtéž, s. 296.

¹³⁹ Srov. Oldřichův nedatovaný list Kašparu Šlikovi, napsaný někdy po 6. červenci, v AČ II, s. 413–414. Na Plzeňsko jel prachatický hejtman Jindřich Šatava k tamnímu landfrýdu, „*aby list v ta slova, jakož přepis vydán jest, udělali i s preláty*“ (Tamtéž, s. 414.) Zde tedy šlo o list přiznávací a preláty se tu míní pražská kapitula, s níž byl plzeňský landfrýd vždy v souhlase.

se mieti laskavě k království českému a učiniti jemu všechny věci potřebné“ a že i v otázce potvrzení arcibiskupa a v jiných věcech Čechům vyhoví, budou-li o to žádat jednomyslně.¹⁴⁰

Oldřichova agitace ovšem neměla hladký průběh. Narážela na rozpaky i u vlastních straníků, jako byli Jan Smiřický a Zbyněk Zajíc z Hazmburka, kteří sice slíbili své pečeti přivést, ale neskrývali pochybnosti, zda se tak neděje na újmu pelhřimovských usnesení, a báli se proto, že tím opět dojde k nové roztržce.¹⁴¹ Tím spíše pak vzbudila odpor u příslušníků strany poděbradské, hlavně u Aleše ze Šternberka, jemuž kromě žádosti Rabštejnovy o přiznání psal i Oldřich, žádaje, aby podobný list vydal i on se svými přáteli. Aleš to však odmítl: „*Ale jistě milý příteli, tento běh zdá se nám k veliké hanbě i potupě, listy na se dělati takové, jako bychom z poslušenství toho otce svatého byli vystúpili; a já neviem, bychom my kdy co proti němu učinili.*“¹⁴² Dále se Aleš odkázal na „*jiné příčiny, jimž by mohl pravě srozuměti, když bych měl a mohl o to s tebou osobně příteli milý mluvit,*“ a žádal, ať se rozhodnutí o této záležitosti ponechá na sněmu, neboť tak to bude mít větší váhu. Ani Rabštejnova zajíždka k němu,¹⁴³ ani nový Oldřichův list, že po frankfurtském sněmu, kdy bude Evžena uznávat už celé křesťanstvo, nebude již české přiznání k žádnému užítku a že se v té věci obrátí i na pana Jiříka,¹⁴⁴ nebyly nic platné. Naopak se krátce poté ozval důrazný protest poděbradské strany proti celé akci.

Jiří z Poděbrad nebyl v červenci 1446 v Čechách, ke konci měsíce se však vrátil¹⁴⁵ a na počátku srpna se na jeho výzvu sešel v Praze sjezd předních členů jeho strany, na který byl pozván i rektor pražské univerzity, mistři a kněží. Prokop z Rabštejna zde podal své poselství, načež bylo usneseno ponechat rozhodnutí až na příští sněm, neboť se týkalo celé země a bylo „*neslýchané a neobyčejné*“ jednat o tom „*stranně a roztržené*“.¹⁴⁶ Příznačné je, že se i nyní ozývá ujištění, že Češi stojí v poslušenství podle kompaktát a že z něj nikdy nevystoupili.¹⁴⁷ Je to zároveň i ohlášení podmínky, na níž se utrakvistické uznání zakládá.¹⁴⁸

¹⁴⁰ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 131.

¹⁴¹ Srov. dopis Jana Smiřického Prokopovi z Rabštejna z 16. července 1446 v AČ II, s. 432–433.

¹⁴² Alešův list Oldřichovi z Rožmberka z 21. července 1446, otištěný v AČ II, s. 22–23. Z listu pánů poděbradské strany adresovaného Oldřichovi 5. srpna téhož roku (AČ III. Ed. František PALACKÝ, Praha 1844, s. 38–39) vyplývá, že Aleš ze Šternberka nebyl zdaleka jediný příslušník tohoto uskupení, na něhož se Oldřich obrátil: „*Některé z nás obeslal si, a druhých jest nás došlo, kterak žádáš, abychom k žádosti krále Římského listy svými a pečeti našimi visutými vyznali se státi a zuostati v poslušenství otce svatého Eugenia papeže.*“

¹⁴³ Srov. narážku v listu Kašpara Šlika z 26. listopadu 1446, vydaném v AČ II, s. 416.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 24–25.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 24.

¹⁴⁶ AČ III, s. 38.

¹⁴⁷ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 131.

¹⁴⁸ V tom smyslu shromáždění psalo 5. srpna Oldřichovi z Rožmberka (AČ III, s. 38–39), varujíc ho, ať přiznání k Evženovi, které již zpečetil, kvapně nevydává a vyčká konání sněmu, aby v zemi nevznikla nová roztržka. O tři dny později byl králi Fridrichovi poslán podobný list (AČ V. Ed. František PALACKÝ, Praha 1862, s. 269–270) se žádostí, aby jim „*jako slibův svých stálým a upřímným bohda křesťanům*“ neměl za zlé, že mu dají odpověď až ze sněmu.

To, že se sjezd konal právě v Praze, mohlo být pro hlavní město výstrahou a pobídkou, aby zaujalo podobné stanovisko, a Pražané se tehdy k Oldřichovi zřejmě opravdu nepřipojili.¹⁴⁹ Univerzita ani pražská kapitula ale takovou zdrženlivost nezachovaly. Vysoké učení, na němž měli rozhodující vliv nejmírnější kališníci, se k papeži Evženovi přihlásilo ve formě zvláštního listu již 2. srpna, tedy ještě před sjezdem poděbradské strany, patrně však své přiznání utajilo.¹⁵⁰ Univerzita pravděpodobně také této příležitosti hned využila, posílajíc do Říma dva mistry s žádostí o potvrzení svých papežských privilegií.¹⁵¹

Již 10. srpna vydal Rožmberk deklaraci, jíž se jeho strana přihlásila k papeži Evženovi IV. a která se formálně vydávala za hlas celého království. Píše se v ní, že nyní, kdy je království obtíženo tolika nezbytnostmi, již nelze mlčet jako dříve a je třeba vyslovit se pro „pravého a nepochybného“ (*verum et indubitatum*) papeže Evžena. Své pečeti kromě již zmíněných Oldřicha z Rožmberka, Václava z Michalovic, Menharta z Hradce a Zdeňka ze Šternberka přivěsili také Mikuláš a Zbyněk z Hazmburka, Jan z Hradce, Hanuš z Kolovrat, Hašek z Valdštejna a Jan Smiřický.¹⁵²

Protest pražského sjezdu však přece jen nezůstal bez následků – Oldřich s odesláním uvedeného přiznání dlouho otálel a poslal je až po přímé výzvě krále Fridricha, takže česká deklarace došla na královský dvůr až v listopadu, dávno po skončení frankfurtského sněmu.¹⁵³ Přesto deklarace svůj význam neztratila. Na zářijovém frankfurtském sněmu totiž nedopadlo vše tak, jak se čekalo – byl zde sice položen základ k Evženovu uznání, ale k začlenění celého Německa do jeho obedience bylo ještě daleko. A tak když v polovině listopadu královské poselstvo i s příznávacími listy z Čech a ze Slezska odjelo do Říma, mohl už se Oldřich těšit na zásluhu a odměnu za to, že papeži alespoň z části získal české uznání.

V Čechách ovšem popsaná akce vzbudila mnoho hořkosti a výčitek. Ohlas toho nacházíme později u Prokopa z Rabštejna, když v korespondenci s Oldřichem z Rožmberka nazývá stranu druhou, která dílčí uznání Evžena IV. bez řádného usnesení zemského sněmu pokládala za hanbu a nečest pro celé království, „*pňové a tetřevi*“.¹⁵⁴ Rabštejn sám byl přitom

¹⁴⁹ Soudí tak Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI, Praha 1885, s. 134, i R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 93.

¹⁵⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 93–94.

¹⁵¹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VI, s. 134–135.

¹⁵² Text deklarace otiskl Joseph CHMEL (ed.), *Fortsetzung des Reiseberichtes des Herrn Regierungsrathes Chmel*, in: *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe* V, Wien 1850, s. 591–728, zde s. 668–669, písm. k; srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 94–95, jemuž ovšem v seznamu zúčastněných šlechticů vypadl Jan z Hradce.

¹⁵³ 12. listopadu 1446 byla deklarace ve Vídni v rukou Juana Carvajala, jenž následujícího dne ve svém listu chválil Oldřicha i jiné pány, kteří své pečeti přivěsili, že si získali slavné jméno u krále Fridricha i u jiných knížat, ba v celém křesťanstvu. Zároveň ještě Oldřicha žádal, aby se přičinil i u dalších pánů o přivěšení jejich pečeti. Viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 95.

¹⁵⁴ AČ II, s. 435.

podezírán, že za svou činnost očekává arcibiskupský úřad, musel snést mnoho posměšků, a dokonce mu prý hrozilo i nebezpečí, v němž se ho ujal jedině pan Oldřich.

Sněm plánovaný původně na sv. Martina se nakonec konal až v druhé polovině listopadu. Byl hojně navštíven a zúčastnili se ho i zástupci vedlejších zemí Koruny české¹⁵⁵ – lze ho tedy pokládat za sněm generální. Jeho jednání navazovala na sjezd pelhřimovský a i tentokrát patřila hlavní iniciativa straně poděbradské. Oldřich z Rožmberka nemohl zabránit tomu, aby pelhřimovská usnesení o Ladislavovi a Rokycanovi byla opakována. Uspěl však, když se mu podařilo zhatit záměr východočeských kališníků, aby v čele zamýšlené dvanáctičlenné zemské vlády stanul jako gubernátor Jiří z Poděbrad – otázka správy země tak byla prozatím odložena. Členy poselstva, jež mělo při jednáních s kurií a Evženem IV. dosáhnout schválení Jana Rokycany v úřadu pražského arcibiskupa, pak byli zvoleni Jan Malovec z Pacova, Matěj Lauda z Chlumčan, kutnohorský hofmistr Martin Kučka a z kněží Petr z Mladoňovic.¹⁵⁶ Složení poselstva ale bylo – snad kvůli Mladoňovicově nemoci – posléze obměněno a na cestu se delegace vydala až v půli března 1447.¹⁵⁷ U kurie potom nalezla situaci již značně změněnou. Mezitím totiž došlo k jednání s poselstvem německým a ke smrti papeže Evžena.

2.4 Poselstvo k Evženovi IV. do Říma

O průběhu jednání Fridrichova poselstva, které z Vídně vyjelo 16. listopadu 1446 a v jehož čele stáli Enea Silvio Piccolomini a Prokop z Rabštejna, nás podrobně informuje především Prokopův list Oldřichovi z Rožmberka z 19. února 1447 a Eneova zpráva králi Fridrichovi.¹⁵⁸ „*Přijeli sme sem do Říma všichni poslové spolu v sobotu post Epiphaniam* (tj. 7. ledna 1447); *tu proti nám před Řím vyjelo mnoho prelatův, biskupův i jiných na několik set koní, a provodili nás s trubači až do hospody našie, kdež mně a mistru Eneášovi dána, a potom jiní poslové od korfurtstův a jiných kniežat jeli do svých hospod,*“ vyličil Prokop příjezd poselstva, v němž Řím již vítal předzvěst ukončení dlouhého církevního sporu.¹⁵⁹ Po veřejném slyšení konaném ve středu 11. ledna, jež bylo úvodem k dalšímu jednání zvláštní komise z kardinálského kolegia s německým poselstvem, se však papež „*velmi roznemohl, a ležel trudně*“.

¹⁵⁵ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 132.

¹⁵⁶ Tamtéž; srov. též AČ II, s. 218. K průběhu sněmu podrobně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 97–108.

¹⁵⁷ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 160–161.

¹⁵⁸ AČ II, s. 433–437; R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel II*, s. 237–263, písm. a.

¹⁵⁹ AČ II, s. 433.

Asi o 14 dní později Evžen IV. královské zástupce přesto přijal, sám leže na loži. Při tomto soukromém slyšení (*audientia privata*) se jednalo i o českých záležitostech. Rabštejn chválil Oldřicha z Rožmberka jako horlivého a vždy poslušného katolíka, bez něhož by on jen sotva vymohl českou deklaraci pro papeže. K jeho i Carvajalovým chválám papež slíbil, že uváží, jak za to Oldřicha odměnit. Prokop Rožmberka horlivě doporučoval také u kardinálů, zvláště u Domenika Capranicy, který byl za Evženovy nemoci pokládán za vážného kandidáta na svatopetrský stolec. I podle Prokopa to byl „*velmi dobrý člověk a múdry*“, jenž „*velikú k papežství naději má*“.¹⁶⁰

V úterý 7. února se Evžen IV., skoro již umíraje, dočkal triumfu nad basilejským koncilem. Na loži ležícímu papeži, kolem něhož se rozestavilo kardinálské kolegium, totiž poslové krále Fridricha složili slib poslušnosti.¹⁶¹ Poté Prokop a Enea spolu s dalšími posly, kardinály a preláty, jejichž celkový počet Rabštejn odhadl na šest tisíc, vyšli *ad consistorium publicum* a prohlášení obediencie římskému papeži zopakovali: „*Reverendissimi patres! Serenissimus et invictissimus Dominus Caesar Augustus D[ominus] Fredericus facit, restituit et praestat omnem obedientiam, reverentiam et honorem S[anc]tissimo in Christo patri et domino nostro D[omino] Eugenio papae IV^{to} et huic sanctae Romanae et apostolicae sedi; concurrente secum in clyto regno Boemiae ac ceteris principibus electoribus et aliis principibus ecclesiasticis et secularibus; recognoscendo praefatum D[ominum] Eugenium verum, unicum et indubitatum summum pontificem et successorem beati Petri apostoli, prout hoc idem praefatus dominus Romanorum imperator et rex sua patenti litera profitetur.*“¹⁶² Následně poslové předali list s prohlášením Fridricha III. i další příznávací listy. Hned po tom Fridrichově byl jménem Království českého čten list členů rožmberské strany a list pražské kapituly;¹⁶³ listy pražské univerzity a plzeňského landfrýdu byly jen ukázány. Protože se chýlilo k večeru a poslů, doktorů a prelátů od kurfiřtů a arcibiskupů bylo mnoho, nebyly už jiné listy čteny, „*aby tito poslové naši tovaryše mohli svá poslušenství od svých pánův učiniti, a tak se dalo až do večera*“.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 434.

¹⁶¹ Nešlo ovšem o uznání ze strany celé Svaté říše římské. Rabštejn (AČ II, s. 436–437) i Enea Silvio (R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* II, s. 247–248) podávají seznam, podle kterého se do obediencie římského papeže kromě krále Fridricha, několika knížat, arcibiskupů a biskupů začlenily z kurfiřtství zatím jen Čechy, Braniborsko a Mohuč. Přesto to byl pro papeže nemalý úspěch, neboť se jednalo o veliký počátek uznání, jehož dovršení se už Evžen neměl dožít.

¹⁶² AČ II, s. 435.

¹⁶³ Podle R. URBÁNKA, *Věk poděbradský* I, s. 707, se však pražská kapitula vzdala neutrality již dříve, patrně na konci roku 1444 nebo na počátku roku následujícího, a její list z roku 1446 byl do Říma poslán jen ze solidarity s ostatními katolíky.

¹⁶⁴ AČ II, s. 435.

Po ukončení konzistoře se po celém městě rozezněly zvony a kromě zvonění po celou noc oslavoval Řím pálením ohňů, trubením v ulicích i střelbou z děl pochování německé neutrality – „*oné prokleté neutrality*“, jak praví Rabštejn. I druhý den byl jako den sváteční a veškerý obchod i řemesla stály. Příští neděli se pak konalo slavné procesí od sv. Marka na Laterán do chrámu sv. Jana, kde po mši za přítomnosti všech kardinálů a prelátů bylo německým poslům ještě jednou děkováno. Čechům se při tom všem dostalo od kardinálů velikého uznání a cti. „*Protož milý pane,*“ napsal Prokop Rožmberkovi, „*neželej své pečeti přivěšenie, neb z toho čest velikú si měl, když tvé jméno tu ohlášeno a pečet, ježto cti vrch jest.*“ Sám Rabštejn přitom cítil velké zadostiučinění: „*A coť sem já měl o to tam utrhanie, posměchov a nebezpečnosti: ale měl sem zde zato dosti dieky, cti a chvály, bohu milému a S[vatému] Petru děkuje.*“¹⁶⁵

Papež Evžen IV. se ze svého úspěchu, který konci jeho pontifikátu dodal náležitého lesku, dlouho netěšil. Již 23. února 1447 zemřel. Prokop z Rabštejna papežovu brzkou smrt v citovaném listu Oldřichovi z Rožmberka z 19. února předvídal a předestřel i další postup Fridrichova poselstva: „*Ale bojím se pohřéchu, žeť nám na vsaký den umře. Umřelit, tehdy musíme my zde zóstatí při volení nového [papeže], jakož kardináli s námi o tom mluvie. A já snad musím miesto Césařovo zde zdržeti, et observare conclavim, a když by měl korunován býti, kón pod ním vésti, jakož T[vá] M[ilos]t vie. Neb mluvili s námi kardinálové někteří, abyhom pro nic neodjížděli, a abyhom conclave drželi, ježto to úřad Césařov jest.*“¹⁶⁶

Po Evženově smrti německé poselstvo v Římě skutečně zůstalo. Z listu, který Kašpar Šlik 9. dubna 1447 adresoval Oldřichovi z Rožmberka, se dozvídáme, že náš Prokop byl při volbě nového papeže „*custos conclavis*“ na místě římského krále, to znamená, že patřil ke strážcům brány ke konkláve.¹⁶⁷ „*A ta se Čechóm čest děje, ježto jiným velikým poslóm jiných králóv, kteří přitom byli, se nestala,*“ dodal Kašpar.¹⁶⁸ Volba se uskutečnila v pondělí 6. března a jako nový papež z ní vyšel kardinál Tommaso Parentucelli, zvaný Bononiensis, který přijal jméno Mikuláš V. Oldřich z Rožmberka tohoto humanismem prodchnutého rodáka ze Sarzany, jenž posléze proslul jako zakladatel Vatikánské knihovny, dobře znal, Prokop ho dokonce v onom dopise z 19. února označil jako Oldřichova „*velikého přétele*“. Po Mikulášově volbě Rabštejn vedl jeho bílého koně při jízdě z konkláve, konaného v kostele Panny Marie nad Minervou, ke sv. Petru a nesl papežskou kápi uprostřed vlnícího se davu,

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 434.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 418–419.

¹⁶⁸ Téže pocty se dostalo i Prokopovu souputníkovi Eneovi, jak vyplývá z jeho korespondence s Juanem Carvajalem. Viz R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel II*, s. 222, č. 44.

v němž jen díky ozbrojencům nebyli umačkáni.¹⁶⁹ Podobné počty se pak Prokopovi vedle zástupců neapolských a baronů římských dostalo i 19. března téhož roku při papežské korunovaci, jak ve své korespondenci s Oldřichem z Rožmberka předjímal. Papež tehdy po mši projížděl na koni římskými ulicemi, v levici drže zlatou růži a pravicí žehnaje lidu, a Enea Silvio v tomto průvodu nesl kříž před pontifikem.¹⁷⁰

Vzhledem k dřívějším stykům nově zvoleného papeže s českými katolíky se Prokop z Rabštejna v korespondenci s Oldřichem z Rožmberka nezdráhal označovat Mikuláše V. jako „*tvého i našeho papeže velmi milého*“¹⁷¹ nebo napsat, že „*božím darem tento papež nám dán*“.¹⁷² Svatý otec na staré přátele vskutku nezapomínal. Zatímco k tomu, aby k sobě hned po volbě povolal Rabštejna a Eneu Silvia a ujistil je o své přízni ke králi Fridrichovi, ho vedly spíše politické ohledy,¹⁷³ ozývala se více intimita nedávné minulosti v tom, že k sobě oba častěji zval, a to zvláště večer, „*ježto již jiní otejdú*“.¹⁷⁴

V tomto důvěrném styku se hovor dotýkal i českých záležitostí a podobně jako při častých návštěvách u kardinála Carvajala se české vzpomínky i nové plány pestře křížily. Zvláště jména Oldřicha z Rožmberka a Menharta z Hradce se tu vracela. Když pak Rabštejn ve středu 29. března z Věčného města odjížděl, papež ho znovu ujistil o své přízni k Oldřichovi. Přál si jen, aby se Rožmberk v Čechách přičinil o umenšení bludů i svatokrádeže, k čemuž Prokop sám přidal výklad, že tím papež mínil „*drženie zbožie kostelnieho*“.¹⁷⁵ Patrně to ovšem – jak soudí Rudolf Urbánek – nebyl jen dík vzkazovaný po Rabštejnovi, kterým papež Oldřichovu zásluhu o českou deklaraci odměnil. Papežská přízeň se pravděpodobně kromě toho projevila i ve formě reálnější a jemu vítanější – asi za tím účelem měl tehdy Oldřich v Římě své zástupce, kněze Jana a Martina, aby mu přinesli ovoce papežské vděčnosti.¹⁷⁶

Když se Prokop z Rabštejna s Eneou Silviem vraceli z Říma, potkali někdy po 10. dubnu v Rovigu nedaleko Ferrary posly mířící z Českého království opačným směrem a

¹⁶⁹ Dopis Prokopa z Rabštejna Kašparu Šlikovi ze 7. března 1447, otištěný v AČ II, s. 437–438.

¹⁷⁰ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* II, s. 260–261.

¹⁷¹ AČ II, s. 438.

¹⁷² Prokopův list Oldřichovi z Rožmberka z 25. března 1447, edičně zpřístupněný tamtéž, s. 438–439, citát na s. 439.

¹⁷³ Ačkoli Mikuláš při tomto setkání tvrdil, že by Fridrich jen sotva našel podle svého srdce papeže sobě přátelštějšího (AČ II, s. 437), vázala papeže a krále více vzájemná potřeba než přátelství. Svědčí o tom dopis z 9. dubna 1447 (tamtéž, s. 417–418), ve kterém Šlik psal z Lince Rožmberkovi o úmluvě s kardinály, že nový papež nebude korunován, dokud nepotvrdí vše, „*což nám starý dal*“. Kašpar tehdy ještě nevěděl, že papežská korunovace v Římě proběhla již 19. března.

¹⁷⁴ AČ II, s. 439.

¹⁷⁵ Viz Prokopův dopis Oldřichovi z Rožmberka, který napsal 2. května 1447 v Marburgu na zpáteční cestě z Říma, tamtéž, s. 439–440.

¹⁷⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 165.

Prokop je v ostrém dialogu zpravil o situaci u kurie a o marnosti jejich snažení.¹⁷⁷ Ozvaly se tu již námitky, kterým čeští kališníci museli zanedlouho čelit v Římě: „*Slyšeli sme na cestě, jedúc do Říma, a tak jsmy zpraveni od Prokopa Rabštaina, že to nepodobné jest, by byl Rokycan arcibiskupem. (...) Item, že to arcibiskupstvie, pro tak dlhý čas, jakož práva kází, spadlo jest na papeže. Item, kteraké jest Rokycanovo volenie? Kdež máte listy od kapitoly Pražské?*“¹⁷⁸ Kališnická delegace tak už předtím, než 1. května vjela do města nad Tiberou, tušila, že se svými požadavky neuspěje. Po několikerém květnovém slyšení před novým papežem Mikulášem V. a po rozhovorech s někdejším účastníkem basilejského koncilu Heinrichem Kalteisenem a kardinálem Juanem Carvajalem pak už bylo více než patrné, že vítězíci papežství chápe kompaktáta jen jako provizorium, které je třeba odstranit, že Jana Rokycanu v arcibiskupském úřadu nepotvrdí, pokud se nezřekne kalicha, a že bude žádat navrácení sekularizovaných statků pražské arcidiecéze.¹⁷⁹

Nutnou součástí církevní restaurace v Čechách přitom mělo být osazení pražského arcibiskupství, uprázdněného roku 1421. V kuloárech už se skloňovalo jméno budoucího pražského metropolity, kterým se měl stát náš Prokop. Jedním z původců této myšlenky snad mohl být Oldřich z Rožmberka, jemuž by se Rabštejn jako metropolita jistě zamlouval. Rudolf Urbánek vyjádřil domněnku, že i výše zmínění rožmberští poslové – ač to nebylo jejich hlavním úkolem – měli Prokopovu kandidaturu, kterou patrně navrhoval i Fridrich III. a pražská kapitula,¹⁸⁰ podporovat.¹⁸¹ Přinejmenším však měli před příchodem českého poselstva působit proti uznání Jana Rokycany.¹⁸² Třebaže někteří poutníci vracející se v roce 1447 z Říma přinášeli zprávy, že již byl za arcibiskupa potvrzen,¹⁸³ Prokop z Rabštejna arcibiskupskou kandidaturu, která mu byla ve Věčném městě nabízena, odmítl. Sám to ve výše citovaném listu Oldřichovi z Rožmberka z 19. února 1447 komentoval slovy: „*Bycht' byl*

¹⁷⁷ V žáru hádky Prokopovi leccos uklouzlo a později toho litoval. 8. srpna 1448 k tomu Oldřichovi z Rožmberka napsal: „*Také milý pane srozuměl sem, že ti poslové někaké artikule na mě čtli. Ovšem shledali sme se v Lampartech v jedné hospodě (v dopise napsaném 2. května 1447, tedy krátce po onom setkání, ovšem Prokop uvádí, že to bylo „na jedné hospodě v Ruigo, VI mil od Ferrarie“*, a toho se přidržuje i R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 173–174); *tu někaká hádanie byly mezi námi o tu vieru. Oni svú při velmi chválili, a já naši; a v těch hádaních mnoho řeči proskočí, jakož T[vá] M[ilos]t vie; a jáť sem se do nich nenadál, by oni to tak pilně znamenali. Pak něcoť jest pravda, a něco púhý klam, ježto sem nikdy na to nepomysli. Než móż snad býti, že snad biskup Tristský mistr Eneas s nimi také mluvil; neb my oba s nimi sme se hádali, chodiece okolo přěkopův toho města a dlúho, až byla večere hotova.*“ Viz AČ II, s. 443.

¹⁷⁸ Zprávy posílů Království českého z akt pražského svatojiřského sněmu roku 1448, otištěné tamtéž, s. 233–236, zde s. 233.

¹⁷⁹ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 94.

¹⁸⁰ Srov. AČ II, s. 233, a R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 166.

¹⁸¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 167–168.

¹⁸² Srov. Rabštejnovu zmínku o tom v AČ II, s. 436.

¹⁸³ Srov. dopis Ondřeje Sovy Oldřichovi z Rožmberka z jara 1447, který edičně zpřístupnila Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* III. 1445–1448, Praha 1937, s. 201, č. 279. Ondřej v něm Rožmberka, dychtícího po nových zprávách, informoval o tom, že „*dvují pútníci k nám přišli jdúce z Říma, ti sú tak pravili, jistiece to, že by konečně pan Rabštain stvrzen byl k arcibiskupství*“.

chtěl neřku prositi, ale jedno svoliti, bylit' by mě ihned učinili arcibiskupem; sed ego nolui bonis respectibus.“¹⁸⁴ V jiné části dopisu se pak ozývá ohlas událostí roku 1446: „Neb buoh to vie, pro žádnú jinú věc, než pro buoh a spravdnost a svého pána kázáním vedl sem to, což sem najlěp uměl; ne pro arcibiskupstvie, jakož sú na mě smluvili.“¹⁸⁵ Za Prokopovým odmítnutím ovšem stály jistě pragmatičtější důvody než skromnost, touha po spravedlnosti a ryzí zbožnost. Rabštejn dobře znal všechny obtíže spojené s přijetím tohoto návrhu, dokud byl Rokycana živ, a navíc jeho kandidatuře bránila držba arcibiskupského zboží laiky. Nutno ovšem podotknout, že jestliže Prokop z přízně, kterou si v Římě získal, neprofitoval v otázce arcibiskupství, neváhal jí obratně využít ve prospěch svého rodu.¹⁸⁶

2.5 Od Říma k Benešovu

Po návratu k Fridrichovu dvoru se Prokop těšil z toho, že po úspěšné akci v Čechách i v Římě mu Fridrich III. projevoval větší přízeň.¹⁸⁷ Právě někdy v této době byl Rabštejn jmenován radou příštího císaře (*imperialis consiliarius*).¹⁸⁸ I poté však v Oldřichovi z Rožmberka, s nímž zůstával v poměrně intenzivním kontaktu, viděl „svého milého pána a otce a zvláštneho dobrodějce, v němž já i s svým bratrem v Čechách největší naději k našemu dobrému máme“.¹⁸⁹ S Oldřichem ho pojil mimo jiné i přátelský vztah k Juanu Carvajalovi, kardinálu sv. Anděla, který byl již 27. března 1447 jmenován papežským legátem *ad totam Germaniam* a jemuž byly svěřeny i Čechy a záležitost Rokycanova.¹⁹⁰ Jejich úzké styky přibližuje list, který Prokop napsal Rožmberkovi 25. března, krátce před odjezdem z Říma: „Legáta budem mieti ad Germaniam, a mním že cardinalem S[ancti] Angeli; ale jižť jezdí s velikým haufem, ne jako na Krumlově byl; ale proto často téměř na vsáký večer kollaci mieváme, a na T[vú] M[ilos]t vždy zpomenem, a když co jieme, tehdy on říká: tamen dominus de Rosis dicit, quando magnos pisces comedit: ex quo deus dedit nobis ista bona, quare non comederemus etc. jako ste spolu mluvievali.“¹⁹¹

Krále Fridricha zastupoval Prokop i při dalším jednání s Čechy. Poslové Jindřich ze Stráže a Přibík z Klenové, kteří byli k Fridrichovi III. se žádostí o vydání Ladislava Pohrobka

¹⁸⁴ AČ II, s. 434.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 435.

¹⁸⁶ Srov. podkap. 2.7 této práce.

¹⁸⁷ Srov. AČ II, s. 440.

¹⁸⁸ Jako Fridrichův *consiliarius* vystupuje Prokop nejspíše od září 1447 – srov. panovníkův list Oldřichovi z Rožmberka z 10. září 1447, který vydala B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 267–268, č. 378.

¹⁸⁹ AČ II, s. 443.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 439–440. Formálně bylo Carvajalovo posláni i na Čechy rozšířeno až 4. srpna 1447, viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 174.

¹⁹¹ AČ II, s. 439.

do jednoho roku a zároveň s pohružkou cizí kandidatury na český trůn vysláni svatomartinským sněmem, se totiž na počátku roku 1447 vrátili z Vídně jen s příslibem dalšího jednání, k němuž mělo dojít opět ve Vídni 29. září.¹⁹² Krátce před tímto plánovaným sjezdem, 21. září, se v Jindřichově Hradci sešel český sněm, jehož účastníky zde čekalo nepříliš příjemné překvapení v podobě listu královských poslů Prokopa z Rabštejna a Georga von Kainacha¹⁹³. Žádali v něm sněmovníky, aby jim „*ráčili gleit svůj bezpečný, přijeti, tu býti i odjeti dáti, a to listem, a po tomto poslu nám jej poslati*“. Král je k nim prý posílá, aby jim „*něco úmyslu J[eho] J[asnos]ti*“ oznámili, než se česká delegace vydá do Vídně.¹⁹⁴

Na sněmu pak Fridrichovi poslové 24. září¹⁹⁵ ke zkoprnělým Čechům pronesli: „*J[eho] M[ilos]t srozumievá, že z toho sněmu Hradeckého k J[eho] M[ilos]ti chcete jeti do Viedně k roku, kterýž jest vám položen na den sv. Michala s takovým úmyslem a s žádostí, aby J[eho] M[ilos]t vám krále Ladislava strýce svého do vaše země vydati ráčil za krále a za pána. A jestliže by takový úmysl váš byl, a že byste s takovou žádostí k J[eho] M[ilos]ti jeti mienili, praví J[eho] M[ilos]t, že by tehdy nákladové i ta práce vaše nadarmo byla. Neb králová Alžběta slavné paměti máte krále Ladislavova, jdúci na onen svět, poručila jest i svěřila na najvyššie krále Ladislava syna svého J[eho] M[ilos]ti, jakožto strýci J[eho] M[ilos]ti a poručníku, a že s králem Ladslavem i korunu Uherskú J[eho] M[ilos]ti jest přinesla, takově, aby král Římský J[eho] M[ilos]t krále Ladslava nikoli nevydával nižádnému do jeho let došlých a rozumných; a že můžete rozuměti, že přes to nenie hodné ani slušné J[eho] M[ilos]ti, by měl vám neb komu jinému krále Ladslava vydati do jeho let rozumných.*“¹⁹⁶

Královští poslové se přitom odvolávali na Fridrichovo stanovisko již z roku 1443, kdy se červnový pražský sněm de facto vyslovil pro nástupnictví syna Albrechta II. a vyslal k římskému králi početné poselstvo žádající Ladislavovo vydání: „*Jakož jest pak též J[eho] M[ilos]t vám pověděl přede čtyrmi lety, když ste byli k J[eho] M[ilos]ti o to do Viedně přijeli od země s plnú mocí.*“¹⁹⁷ Fridrich III. si byl velmi dobře vědom toho, že dokud bude Ladislavovým poručníkem, uchová si vliv na dění v českém soustátí, v Uhrách i v Horních a Dolních Rakousích a zajistí všechny tyto země pro habsburskou dynastii. Proto nehodlal

¹⁹² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 113–114.

¹⁹³ U tohoto i dalších německých jmen, jež se v pramenech i v literatuře vyskytují ve více variantách, dávám přednost té podobě, kterou jako základní uvádí P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.* I–III.

¹⁹⁴ AČ II, s. 219.

¹⁹⁵ Tento den uvádí R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 142, avšak poznamenává, že „datum to má Tomek VI. 150, nevím, odkud“. Oním pramenem je v tomto případě „*osvědčovanie na krále Římského*“, vzniklé na českém zemském sněmu v Praze 3. března 1448 a otištěné v AČ II, s. 229–232, v němž se dočteme, že se tak stalo „*v neděli po svatém Matúši evangelistu*“ (s. 231).

¹⁹⁶ AČ II, s. 220.

¹⁹⁷ Tamtéž; ke sněmu konanému v Praze v červnu 1443 a k českému poselstvu do Vídně blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 627–637. Oficiálně byla dědická práva Ladislava Pohrobka na český trůn uznána až lednovým pražským sněmem v roce 1444, viz tamtéž, s. 642.

zlatovlasého chlapce nikomu vydat až do doby jeho právní zletilosti. Prodlužování interregna, a tím i nejistoty v českých zemích a v Uhrách bylo z Fridrichova pohledu v nejlépejším zájmu habsburského rodu. Tato taktika se ostatně ukázala jako neobyčejně účinná a dlouho i úspěšná.¹⁹⁸

V druhé sněmovní schůzi, která se sešla po obědě, Prokop z Rabštejna požádal ještě jednou o slovo, aby zaskočeným českým stavům zdůraznil, že král je připraven se plánovaného rokování zúčastnit, bude-li se týkat otázek správy země, v nichž „*J[eho] M[ilos]t chce raditi i pomoci*“, a nikoli vydání následníka trůnu. Ke své dopolední řeči Prokop ještě dodal, že Fridrich prý posledním dvěma českým poslům neporozuměl a „*nesrozuměl jest, že (...) by měl král Ladslav vám vydán býti*“.¹⁹⁹ Vzhledem k tomu, že už dříve tuto možnost zavrhl, ho podle jeho slov vůbec nenapadlo, že by takový požadavek mohl být vznesen znovu.²⁰⁰ Tato zjevná výmluva i celá nastíněná Fridrichova hra působily na shromáždění jako výsměch a vyvolaly v něm trpké ponížení. Na další cestu do Vídně tak už Češi neměli ani pomyslení.²⁰¹

Po tomto krachu upřeli čeští stavové svou pozornost k jednání s legátem Carvajalem. Ten však coby prostředník Fridricha III. uzavřel 17. února 1448 s papežstvím tzv. vídeňský konkordát, a taktické ohledy kurie na české utrakvisty tak vzaly za své. Jejich manévrovací možnosti se s úspěchy papalismu na úkor konciliarismu povážlivě zužovaly.²⁰² Do Prahy přijel vídeňským úspěchem povzbuzený legát 1. května 1448 a o pět dní později navštívil český sněm zasedající na Staroměstské radnici, který mu předložil žádosti o potvrzení kompaktát a o posvěcení Jana Rokycany jako voleného pražského arcibiskupa. Carvajal se vymlouval a vyžádal si prvopis kompaktát se zdůvodněním, že o nich nemá dostatečné povědomí. V následujících dnech se nepřímě vyslovil pro navrácení sekularizovaných statků pražské arcidiecézi a v souladu s vídeňskými instrukcemi zdůraznil dědická práva Ladislava Pohrobka na český trůn. Na základě toho se rožmberské straně podařilo prosadit sněmovní usnesení, jímž byla lhůta daná Fridrichovi III. k vydání mladého krále prodloužena o další rok. Pobouření, které legát vyvolával, vzrostlo ještě více, když vyšlo najevo, že postrádá zplnomocnění potvrdit kompaktáta. Mistr Petr z Mladoňovic, očitý svědek Husova upálení, mu proto neváhal vmést do tváře výhrůžná slova: „*Pane legáte! Nepotvrďte-li nám přijímání podobojí a Rokycany za arcibiskupa, dříve než přijedete do Říma, uslyšíte divné věci o tomto*

¹⁹⁸ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 88.

¹⁹⁹ *AČ II*, s. 220.

²⁰⁰ Srov. též list Fridricha III. ze 7. října 1447, otištěný tamtéž, s. 223–226.

²⁰¹ Srov. text, který shromáždění Fridrichovi poslalo, tamtéž, s. 221–223.

²⁰² M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 94.

království. “ Když Carvajal viděl, jak odpor proti němu v Praze roste, raději město 23. května nakvap opustil.²⁰³

V napjaté atmosféře roku 1448, zjištěné nejen Carvajalovou legací a pokračujícím zápasem o Rokycanu a kompakтата,²⁰⁴ ale také ustavením Poděbradské jednoty (24. června) a její letní ofenzivou, se Prokopovy přátelské styky s kardinálem obrátily proti němu. Prozrazuje nám to Prokopův starší bratr Jan, který 1. září – těsně před ovládnutím Prahy Jiřím z Poděbrad – adresoval Oldřichovi z Rožmberka, dlícímu tou dobou ve Vídni, dva naléhavým tónem psané listy.²⁰⁵ První dopis, zcela krátký, začíná slovy: „*Urozený pane, mně přeznivý! Zle se mele bez tebe tuto v Čechách. A kto tiem vinen, potom o to budem mluviti, ač buoh dá se ve zdraví shledati.*“ Na celém archu by prý nevypsal všech těch „*divných běhův*“, které se tehdy děly, a zároveň vyjádřil obavu, aby list nebyl zachycen: „*a nesmiem, pro prežitie karty*“. Přesto byl v druhém, obširnějším dopisu konkrétnější: „*Tak tu věci jdú: že p[an] Jiřík s těmi čtyřmi kraji vzhuru na pole, a jiné k tomu tisknú, že musia býti podlé nich. A kohož se tiežeš, na koho to táhnete? odpovie, to buoh vie, že nevieme, kam nebo na koho. A když někteří s svými pány o to mluvili, a to mnozí: tehdy páni jim pravie, nedbajte, neniet' proti vaší cti ani co škodného, ale jesti' to obecné dobré. A tak lidé jsúce tiem potěšeni, táhnú. (...) Strhli se u Hory na Kačíně a na Kolmarku, tak hádajú, k deväti tisícóm. (...) Odtud trhli a položili se u Plaňan, Rabšteinoi vsi; tu dva dni leželi, a tak tu i druhú ves jemu zahubili, ježto jie za dlhý čas málo požive. A tak lidé pravie, že z pravé nepriezni se jemu to stalo pro kardinála etc.*“²⁰⁶ Od Plaňan pak bojovníci Poděbradské jednoty táhli přes Běchovice dále ku Praze a 3. září se Praha díky promyšlené Poděbradově taktice během několika hodin ocitla pod Jiřího kontrolou. Podle Petra Čorneje to byla „snad nejdokonaleji připravená a provedená vojenská akce v českých dějinách“, při které Jiřího seskupení ztratilo pouze jediného muže.²⁰⁷ Povšimněme si však ještě jednoho zajímavého aspektu citovaného Janova listu. Pisatel v něm mluví o *Rabšteinoi* jako o cizí osobě, avšak je zcela zřejmé, že jde o našeho Prokopa. I s ohledem na výše zmíněné Janovy obavy se jeví jako nepochybné, že Jan onoho *Rabšteina*

²⁰³ Ke Carvajalově legaci souhrnně M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 95; detailní výklad podal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 231–258.

²⁰⁴ Zmar nadějí v dosažení dohody s římskou kurií i agonie basilejského koncilu přispěly k semknutí českých kališníků. Představitelé kališnických stavů, kteří byli přítomni na květnovém sněmu v Praze, slavnostně slíbili zachovávat kompakтата a obdobné usnesení přijali i pražští utrakvističtí kněží a obce Starého a Nového Města pražského. Viz M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 95–96.

²⁰⁵ AČ III, s. 47 a 48–49.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 48.

²⁰⁷ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 98–99; o dobytí Prahy obširně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 276–299.

neidentifikuje jako svého bratra proto, aby tak neprozradil, kdo je autorem dopisu. Ne náhodou se pisatel v obou případech podepsal jen jako *J. R.*²⁰⁸

Po dobytí Prahy změnil Jiří z Poděbrad personální obsazení řady významných úřadů zemských i městských. Novým nejvyšším purkrabím se místo konvertity Menharta z Hradce, který byl internován v Poděbradech, stal Zdeněk Konopišťský ze Šternberka. Ač Jiřího stoupenec, byl to katolík a jeho jmenování mělo nepochybně uklidnit katolickou veřejnost.²⁰⁹ Ve víru změněných politických poměrů se pochopitelně ocitl i Prokopův bratr Jan, jenž byl po více než deseti letech v úřadu vyšehradského purkrabí vystřídán Janem Zajímačem z Kunštátu.²¹⁰ Zřejmě právě o této záležitosti chtěl být Prokop informován, když v listu z 26. září 1448 prosil Oldřicha z Rožmberka, aby mu více psal o jeho bratrovi, „*kerak jeho věc stojí nyní*“.²¹¹ Jiná pasáž tohoto dopisu, resp. „vložené cedule“, nám poskytuje cenný střípek do mozaiky Prokopovy osobnosti: „*Ještě vždy súde král (tj. Fridrich III.) diversas causas a sedí na súde od jitra až do poledne a po poledni až do večera; nikdy tak pilen súde nebyl, confirma hoc Deus, velikú chválu od lidí má, ale my bychom rádi, aby již těm súdeom konec byl, abychom se tak dlúho nepostili.*“²¹²

Obsazení Prahy jako politicky nejdůležitějšího místa v zemi a organizační stmelení utrakvismu přišly z pohledu Poděbradské jednoty v pravou chvíli. Sbližování umírněných kališníků s katolíky by totiž nemohlo skončit jinak než jejich splynutím s římskou církví. Ovládnutí hlavního města a obnovení plné kontroly nad pražskou univerzitou dosavadní tendence zvrátily a byly významné i ve vztahu k zahraničí. Samotný Jiří Poděbradský byl přitom svou jednotou vnímán a titulován jako „*správce všech obcí k pravdě boží příchylých, zvláště měst pražských*“.²¹³

V následujících měsících náš Prokop zprostředkoval jednání mezi Oldřichem z Rožmberka a Fridrichem III.²¹⁴ Králova ochota pomoci za vzniklé situace rožmberské straně proti Jiřímu z Poděbrad, kterou Prokop v listopadu v Krumlově proklamoval,²¹⁵ byla však jen formální.²¹⁶ Zvláště Rožmberkovy stupňující se finanční požadavky nenašly na královském dvoře příliš pochopení. 24. ledna 1449 proto musel Prokop svému příteli napsat: „*Urozený*

²⁰⁸ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 285.

²⁰⁹ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 99.

²¹⁰ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891, s. 196; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 316.

²¹¹ B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 356–358, č. 503, citát na s. 356.

²¹² Tamtéž, s. 357.

²¹³ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 100.

²¹⁴ Srov. zmínky v Oldřichově korespondenci: B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III*, s. 361, č. 508; s. 373–374, č. 527; s. 380, č. 538.

²¹⁵ Tamtéž, s. 374: „*velmi pěkně k našim věcem J[eho] M[ilos]t se stavie*“.

²¹⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 342.

pane milý! Buoh vie, byl bych rád k velmi dobré odpovědi přivedl, ale nemohl sem tomu nic učiniti: a bojím se, že od toho člověka s těžkem bude moci který peniez vymožen býti. Samému to nevonie, a jiní ještě dále vdy odrazují; pak coť na tom nadléch zíšti, toť potom shledají. A druzí řekli: Najprv žádal Ros[enberk] 1500 zlatých, a již na tu věc etc. 4 tisíc. Uměj se v tom T[vá] M[ilos]t zpravovati; jáť sem při tom nebyl, kdyžs najprv mluvil, i neumiem co v to řeci.“ Úspěšnější při jednání na Fridrichově dvoře nebyl ani Oldřichův služebník Johann Baumgartner a Reinprecht von Wallsee odjel spolu s Johannem von Schaumbergem, aniž v Oldřichův prospěch něco učinil. Kancléř Šlik by prý rád pomohl, „sed non capit noster sermo in illis hominibus“.²¹⁷ Přesto se Oldřich na Prokopa na sklonku ledna obrátil znovu. Informoval ho o bezvýsledném jednání s Poděbradem v Pelhřimově, kterého se zúčastnil i Prokopův bratr Jan, bývalý vyšehradský purkrabí, a na němž Oldřich z Hradce marně žádal, „aby pan Meinhart, otec jeho, konečně propuštěn byl, Praha navracena, a každý k svému úřadu a k svému statku zase připuštěn“. Rožmberk proto ještě jednou Prokopa prosil, aby se u krále Fridricha přimluvil: „A protož, milý pane Rabštajne, prosímť tebe, přičiň se, což budeš moci, zdali by mi J[eho] M[ilos]t jakú milostivú odpověď dal; neb sám můžeš rozuměti, že je toho veliké potřebí.“²¹⁸

Další vývoj událostí v Čechách určila vážná nemoc, která v poděbradském zajetí Menharta postihla. Pro Jiřího to byla s ohledem na veřejné mínění záležitost krajně choulostivá. V obavách, aby starý šlechtic nezemřel na jeho hradě, Menharta 1. února 1449 propustil. Bývalý nejvyšší purkrabí však již dva dny nato v Říčanech zemřel, dávaje ihned vzniknout spekulacím, že jeho skon má na svědomí Poděbrad, který pana Menharta neváhal otrávit. Pod dojmem této nešťastné události se pak 6. února sešla ve Strakonících rožmberská strana a o dva dny později ustavila tzv. Strakonickou jednotu. Ta programově usilovala o obnovení statu quo před 3. zářím 1448 a v jejím čele stanul Oldřich z Rožmberka spolu se svým nejstarším synem Jindřichem.²¹⁹

V dubnu 1449 uzavřeli zástupci obou zneprátelených táborů, Poděbradské jednoty a Jednoty strakonické, v Jindřichově Hradci roční příměří, které válku mezi nimi načas odložilo. Bez ohledu na to však obě strany zbrojily a snažily se získat spojence v zahraničí. Zatímco Poděbradská jednota se orientovala na saského vévodu Viléma, Hohenzollerny a

²¹⁷ Josef PELIKÁN – Blažena RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV. 1449–1462*, Praha 1954, s. 2–3, č. 3.

²¹⁸ Tamtéž, s. 4–5, č. 5.

²¹⁹ Blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 348–353; Strakonickou jednotou a jejími členy se nedávno ve své zdařilé diplomové práci podrobně zabýval Lukáš PÁTÝ, *Strakonická jednota v zápase o moc v Českém království v polovině 15. století*. Diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2013, který se na řadě míst dotýká i působení Prokopa z Rabštejna.

bavorského vévodu Otu, Oldřich z Rožmberka setrval ve snaze získat na svoji stranu krále Fridricha. Ten však i nadále zachovával neutralitu, aby si nesesvazoval ruce do budoucna.²²⁰

Nová Rožmberkova aktivita v tomto směru tentokrát nenašla pochopení ani u jeho dlouholetého přítele Prokopa z Rabštejna, který mu 5. června 1449 z Vídně napsal: „*T[vá] M[ilos]t psal K[rálově] M[ilos]ti etc. Činíš jako ten, ješto by rád našemu dobrému, a my sami nic nedbáme; a ktož sám svého dobrého nedbá, co pak ty máš se o to starati? Jižť všichni viděli sú vaši pilnost: nám v uši nejde, a snad také odjinad někaká ponucenie jsú. Jiným nemním by to šlo, že k T[vé] M[ilos]ti nenie posláno, jediné nedbáním; nedbajž také nic.*“²²¹ Rezervovaný postoj Fridricha III. k Oldřichovi a Strakonické jednotě snad již souvisel s poklesem vlivu Kašpara Šlika, předního Rožmberkova straníka na královském dvoře. Ten pak, stíhán problémy pracovními i osobními (těžce nesl smrt své ženy Anežky Olešnické), vážně onemocněl. Následky cévní mozkové příhody, jež ho postihla, věrně zachytil náš Prokop: „*Pan Cašpar, náš dobrý přetel, velmi nemocen; šlak jej porazil, ruka a noha a pól jeho jako mrtvo a jedna strana levá téměř všecka. Strach na všakú hodinu, že pójde; neb dobrého rozomu nemá ani dobře lidí zná.*“²²² Nedlouho poté, v půli července 1449, Prokopův a Oldřichův společný přítel zemřel.²²³ Rožmberk v něm ztratil dobrého přítele a horlivého přímluvce a napříště už mohl využívat jen vlivu Prokopova a Eneova.

V létě téhož roku se příslušníci a příznivci Poděbradské a Strakonické jednoty, ale i neutrálové, kterých v Českém království nebylo málo,²²⁴ sešli na sněmu v Jihlavě. Jeho jednání začalo 7. srpna a své zástupce na něj vyslal i král Fridrich. Byli jimi Prokop z Rabštejna a Heidenreich Truchseß.²²⁵ Ve velké světnici na radnici, kde sněm zasedal, byli slyšení 26. srpna, jejich poselství však nic nového nepřineslo. „*A ted' již J[eho] M[ilos]t (tj. Fridrich III.) pana Druksasa a mě poslal jesti k Vašie M[ilos]ti,*“ pravil Prokop po shrnutí událostí posledního roku, „*žádaje, abyste ty věci země této, kteréž před sebou máte, tak konali a k tomu vedli vedle spravedlnosti, což by země této a koruny České dobrého, slušného, řádného bylo a užitečného; a že také J[eho] M[ilos]t v tom z příčin, o nichž v této mierě nenie potřebie tolik vypravovati, rád což má a muože, chce fedrovati, a raden k tomu býti i pomocen.*“ Sněm na to reagoval jen prohlášením, „*že chcem časem svým J[eho] M[ilos]ti po*

²²⁰ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 105.

²²¹ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, s. 64–65, č. 79, citát na s. 64.

²²² Tamtéž, s. 65.

²²³ P. ELBEL – A. ZAJIC, *Die zwei Körper des Kanzlers? I*, s. 134; srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 381–382.

²²⁴ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 379–380.

²²⁵ Srov. německy psaný list Fridricha III. z 10. srpna 1449, jímž Prokopa a Heidenreicha jihlavskému sněmu doporučuje, v SOA Třeboň, *Historica*, inv. č. 1553, sign. 1164.

svých poslých na to dáti odpověď“.²²⁶ Jednáním s králem pak sněm pověřil Oldřicha z Rožmberka.²²⁷ Ten se v prosinci vydal do Vídeňského Nového Města, ale ve věci zamýšleného sjezdu krále s českými stavy nic určitého nevyjednal. Zároveň se znovu pokusil získat Fridricha konečně na stranu Strakonické jednoty, i tento pokus však skončil jako všechny předchozí.²²⁸

Na jaře následujícího roku došlo k prvnímu otevřenému střetnutí mezi Poděbradskou a Strakonickou jednotou, konflikt ale skončil patovou situací, a obě strany proto daly přednost smírnému východisku. Způsob řešení četných lokálních konfliktů souvisejících s nepřátelstvím mezi oběma jednotami pak určil svatokateřinský sněm konaný na přelomu let 1450 a 1451.²²⁹ Náš Prokop byl o těchto událostech jistě dobře informován od Oldřicha z Rožmberka, s nímž i nadále zůstal v kontaktu. Oldřich koncem ledna 1451 pověřil Pešíka z Bělé, aby Rabštejna navštívil a přinesl od něj čerstvé zprávy z prostředí královského dvora.²³⁰ O necelých pět měsíců později, 16. června téhož roku, pak Prokop po treboňském hejtmanovi poslal Rožmberkovi „*list papežův velmi pilný, kterýž nyní z Říma pánu píše*“.²³¹ Jak je vidět, Oldřich udržoval kontakty se svým starým přítelem Tommasem Parentucellim i čtyři roky poté, co jako Mikuláš V. usedl na svatopetrský stolec.

2.6 Poselstvo do Benešova a závěr působení ve Fridrichově kanceláři

Účastníci svatokateřinského sněmu rokovali rovněž o otázce vydání Ladislava Pohrobka do Čech a rozhodli se zvolit poselstvo k opětovnému jednání s králem Fridrichem III. o této záležitosti.²³² Ani tentokrát však kýženého cíle nebylo dosaženo. Fridrich nehodlal svolit k tomu, aby se jedenáctiletý Ladislav stal v Čechách loutkou, o kterou by se přetahovala obě hlavní uskupení.²³³ Přesvědčivě to ilustrovalo rokování českého zemského sněmu v Benešově u Prahy, který byl hlavní politickou, náboženskou i společenskou událostí roku 1451 v Českém království.

²²⁶ AČ II, s. 263–265, oba citáty na s. 264.

²²⁷ Srov. „*Noviny České*“ ze září 1449, otištěné tamtéž, s. 265–267, zde s. 266, a list Aleše ze Šternberka Oldřichovi z Rožmberka z 27. listopadu 1449 tamtéž, s. 40–41. O ostatních záležitostech, které se na sněmu projednávaly, R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 390–394.

²²⁸ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 404.

²²⁹ K událostem roku 1450 souhrnně M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 105–107.

²³⁰ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* IV, s. 314, č. 445.

²³¹ Tamtéž, s. 318, č. 455.

²³² Srov. sněmovní instrukce poslům z 6. ledna 1451, otištěné v AČ II, s. 295–301, a zprávu o poselstvu z konce března tamtéž, s. 301–303.

²³³ Tamtéž, s. 303–304; M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 107; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 499–502.

Sněm, přeložený z Prahy do Benešova kvůli morové epidemii, se sešel v polovině července a své poselstvo na něj vyslal i král Fridrich, jak počátkem dubna v odpovědi českým poslům slíbil. V čele královského poselstva stál Enea Silvio Piccolomini, tehdy již biskup sienský, a dalšími členy byli Heidenreich Truchseß, Albrecht von Ebersdorf a Prokop z Rabštejna, který měl především úlohu překladatele a tlumočníka. Splnění diplomatického úkolu bylo pro Eneu, jenž tehdy vkročil na českou půdu vůbec poprvé a zároveň i naposledy,²³⁴ rutinní záležitostí, osobně ho více vzrušovalo poznání země obestřené pověstí kacírství i osobností, které po roce 1419 spoluvytvářely její dějiny a z nichž některé spatřil už na basilejském koncilu.

Při cestě z Jindřichova Hradce, kde se seznámil s Janem Papouškem,²³⁵ do Benešova Enea usoudil, že bude lepší, když poslové dají přednost noclehu v tábořské pevnosti před skromným ubytováním v některé vsi a svěří se tak raději „*věrné ochraně vlků než zajíců*“. Spíše než strach z loupežníků a jiných nástrah ale zvědavého humanistu přivedla do Tábora nezkrotná touha spatřit na vlastní oči proslulé „*hnízdo nepravosti*“. Své dojmy z návštěvy bašty husitského radikalismu Enea po návratu do Vídeňského Nového Města spolu s dalšími zážitky ze své diplomatické mise barvitě vylíčil v obsáhlém listu kardinálu Juanu Carvajalovi, z něhož zde citujeme.²³⁶ Jeho zásluhou tak Tábor získal plastický popis vnějšího vzhledu i „*mravů*“ svých obyvatel, jaký mu – alespoň co do data vzniku – může závidět Praha i řada dalších evropských velkoměst. Táboři přijali žádost královského poselstva o pohostinství se zjevnou radostí, provedli ho městem a důstojně posly ubytovali. Druhého dne zrána přišli konšelé pozvat Fridrichovy vyslance k přátelskému posezení, rakouští členové delegace však trvali na rychlém odjezdu, protože se báli případné konfrontace s muži „*nestvůrné bezbožnosti*“, a navíc nechtěli v době nedělních bohoslužeb přijít s kacíři do styku.²³⁷

Do Benešova dorazilo poselstvo ještě téhož dne, v neděli 18. července 1451, a zdrželo se zde čtyři dny. Enea tu zblízka poznal předáky české kališnické i katolické aristokracie (s výjimkou členů Strakonické jednoty, z nichž se zúčastnil jen Jindřich z Rožmberka) a

²³⁴ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXIV.

²³⁵ Srov. s. 27–28 mojí práce.

²³⁶ Tento list z 21. srpna 1451 poprvé vydal R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 22–57, č. 12, český překlad pak pořídil Augustin KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia o cestě na sněm do Benešova a o dvojí zastávce v Táboře*, in: JSH 22, 1953, s. 107–112, 133–148. Dopis mistrně rozebral a do širších souvislostí Eneova přístupu k české otázce zasadil Howard KAMINSKY, *Pius Aeneas among the Taborites*, *Church History* 28/3, 1959, s. 281–309, zvláště s. 287–295. Ke dvěma Eneovým zastávkám v Táboře srov. též G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* II, s. 26–29; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 527–533; Anna CÍSAŘOVÁ KOLÁŘOVÁ, *Návštěva Eney Silvia v Táboře před pěti sty lety*, in: JSH 20, 1951, s. 61–64; František ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2. 1422–1452*, České Budějovice 1990, s. 537–539; TÝŽ, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXXIV–XXXV; M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 107–108; Milan ŠIMEK, *Pius II. a utrakvismus*. Disertační práce obhájená na HTF UK, Praha 2009, s. 58–60.

²³⁷ A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 109–110.

zástupce dvanácti měst včetně Tábora.²³⁸ Většinu jmen zúčastněných šlechticů i měst Silvio zachytil bez zkomolení, jistě i zásluhou Prokopa z Rabštejna. Jednání probíhala v napjaté atmosféře, neboť Eneovi připadla nevděčná úloha oznámit sněmovníkům nové odmítnutí české žádosti o vydání Ladislava Pohrobka, který je „*ještě dietětem*“ a „*kralovati a užitečně tohoto královstvie řídit nemohl by*“. Závěrem Silvio české stavy opět vyzval, aby vyčkali Ladislavovy zletilosti: „*Čekajte trpělivě ostatku času, nebo brzo běžie léta a mǐjie, i zklamává běžný věk*.“ Eneovu řeč, přednesenou v působivé latině, tlumočil do češtiny náš Prokop, který pak sněmovníkům předal i písemný překlad biskupova projevu.²³⁹ Program čtyřdenního pobytu královských posílů v Benešově však netvořily jen oficiální sněmovní schůze. Neméně důležitá byla jednání soukromá, jež probíhala stranou pátravých zraků nezvaných pozorovatelů a posluchačů. Nejpodstatnější přitom byla Eneova rozmluva s Jiřím z Poděbrad, kterou opět tlumočil Prokop z Rabštejna. Rostoucí význam muže, jemuž v září 1449 vyhlásila všechna tři pražská města věrnost jako zemskému správci,²⁴⁰ přirozeně neunikl pozornosti královského dvora a bylo v zájmu samotného Fridricha III. získat Jiřího na svoji stranu.²⁴¹ Silvio si na základě tohoto rozhovoru učinil o Poděbradovi vcelku příznivý dojem, byť kališnický vůdce nekompromisně trval na platnosti kompaktát a hájil Jana Rokycanu.²⁴²

Když při zpáteční cestě jeli Fridrichovi poslové, doprovázeni Jindřichem z Rožmberka, opět kolem Tábora, Eneovi už se znovu „*k nepřátelům víry*“ nechtělo. Prokop ho však přesvědčil: „*Jen jdi do města, nyní budeš mít možnost říci, co onehdy jsi říci chtěl; nyní budeš moci upokojit svoje svědomí*“, pobídl Rabštejn svého přítele v narážce na jeho vyjádření ze závěru jejich první zástavky v „*útočišti kacírů*“.²⁴³ Tehdy Enea svým druhům řekl, že chtějí-li všichni učinit svému svědomí zadost, je třeba, aby tábořským konšelům „*něco řekli, aby se nedomnívali, že se nám líbí, co oni dělají*“. Prokop s ním souhlasil, ale jejich rakouští kolegové, „*lidé zajetího srdce*“, trvali na urychleném odjezdu.²⁴⁴ Tentokrát už tedy k Eneově rozmluvě s tábory došlo. Zatímco ostatní členové poselstva snídali, on se dal do hovoru s trojicí tábořských kněží. Byli jimi „*zlý stařec*“ Mikuláš z Pelhřimova, zvaný Biskupec, který byl již od roku 1420 seniorem tábořské církevní organizace, „*starý sluha d'áblův*“ Václav Koranda a z Polska uprchlý Jan Galet, jehož někteří historikové ztotožňují s mistrem

²³⁸ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 505.

²³⁹ Prokopův překlad Silviovy řeči byl edičně zpřístupněn v AČ II, s. 304–307, odkud také cituji. K průběhu sněmovního jednání blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 505–509.

²⁴⁰ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 100.

²⁴¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 512.

²⁴² Celou rozmluvu posléze Enea reprodukoval ve výše zmíněném listu kardinálu Carvajalovi – viz A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 110–112, 133–136; srov. též detailní rozbor, který podal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 511–527.

²⁴³ A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 136.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 109–110.

krakovské univerzity Jędrzejem Gałkou z Dobczyna.²⁴⁵ Diskuse, kterou Enea s duchovními představiteli obce nad Lužnicí vedl a již posléze volně parafrázoval v dopise Juanu Carvajalovi,²⁴⁶ ovšem ani o krok nepřiblížila vzájemné porozumění dvou rozdílných světů. Když poté sienský biskup odjížděl do Českého Krumlova za panem Oldřichem, zdálo se mu, že „byl mezi barbary za ledovým mořem, mezi lidožrouty a mezi obludnými národy Indie a Lybie. A není opravdu na celé zemi, již oblévá moře, obludnějšího národa, než jsou táboři. Prý někteří obyvatelé Aithiopie a Skytové a obyvatelé Sumatry mají obludně znetvořená těla, avšak tábory činí netvornými neřesti zkažené mysli a nesčetné skvrny na duši.“²⁴⁷

Vyčerpaný a nemocný „starší pán z Růže“, jehož Silvio s Prokopem po druhé zastávce v Táboře navštívili, se v listopadu téhož roku rozhodl k přelomovému kroku. Dominium, které v revolučních i porevolučních časech podstatně rozšířil, předal svou abdikační listinou synům Jindřichovi, Janovi a Joštovi a stáhl se do ústraní. Politické dění sice zcela neopustil, ale nadále už do něj zasahoval spíše jen zpovzdálí a svým způsobem tak předjal porážku vlastní strany. V téže době také zcela ustávají Oldřichovy korespondenční styky s Prokopem z Rabštejna. Na podzim 1451 se Rožmberkův úhlavní nepřítel Jiří z Poděbrad dočkal významného úspěchu, když ho římský král Fridrich III. na základě doporučení Eney Silvia (a navzdory Oldřichovým protestům) schválil ve funkci zemského správce, přestože nedosáhl uznání v celém Českém království.²⁴⁸

Dále nehodlal Fridrich III., který se tou dobou v Rakousích sám potýkal s odbojem vedeným Ulrichem Eitzingerem, český problém jakkoli řešit. Koncem roku 1451 se raději i s princem Ladislavem vydal na dlouho připravovanou cestu do Itálie pro císařskou korunu. Fridrichova korunovační jízda, financovaná převážně papežskou pokladnou, diplomaticky připravovaná Eneou Silviem Piccolominim a pojatá jako manifestace vzájemné součinnosti světské i duchovní hlavy křesťanstva, evropské veřejnosti působivě sdělovala, že éra konciliarismu skončila a pilíře křesťanského univerzalizmu opět spolehlivě plní svou funkci.²⁴⁹ V doprovodu krále Fridricha, který císařskou hodnost přijal od papeže Mikuláše V. v neděli 19. března 1452 v římském chrámu sv. Petra, přitom nemohl chybět ani Prokop z Rabštejna, jehož dlouholeté věrné služby nezůstaly při té příležitosti bez odměny. Na

²⁴⁵ Soudí tak např. F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora I/2*, s. 539, který užívá počeštěnou podobu uvedeného jména – Ondřej Gałka z Dobczina. M. ŠIMEK, *Pius II. a utrakvismus*, s. 60, omylem uvádí jméno Ondřej Calta.

²⁴⁶ A. KADLEC (ed.), *List Eneáše Silvia*, s. 136–148.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 148.

²⁴⁸ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 108–109.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 111.

římském mostě přes Tiberu byl Prokop pasován na rytíře a celému jeho rodu byl polepšen erb.²⁵⁰

Tato Fridrichova netečnost, a především koncentrovaný katolický nápor (kázání Jana Kapistrána v Čechách a na Moravě a legace Mikuláše Kusánského,²⁵¹ zákulisní diplomatické aktivity Oldřicha z Rožmberka) přiměly Poděbradskou jednotu k protitahu. Téměř symbolicky k 23. dubnu 1452, dni sv. Jiří, byl do Prahy svolán zemský sněm. Zúčastnili se ho představitelé Poděbradské jednoty i mnozí přívrženci Jednoty strakonické, předvídací zásadní politický posun, a také zástupci osmnácti královských měst. Výčet účastníků přitom dokládá, že Poděbradova politika už získala podporu téměř po celém království. 27. dubna zvolil sněm Jiřího z Poděbrad hlasy kališníků i katolíků „za zpravci mocného a pravého v témž Království českém“. Linie prosazovaná východočeskými utrakvisty od roku 1446 tak došla takřka obecného uznání.²⁵² Po následném vojenském zákroku proti Táboru, který se Jiřímu nehodlal podříditi, uznali 1. září 1452 kališnického vůdce za zemského správce i představitelé města nad Lužnicí. Táborská církevní organizace, v jejímž čele stál až do samého konce Mikuláš Biskupec z Pelhřimova, poté definitivně zanikla. Brzy po kapitulaci Tábora přijali závěry dubnového zemského sněmu také ostatní Poděbradovi nepřátelé, včetně Oldřicha z Rožmberka. Jiří si tak vydobyl obecné uznání a dovršil proces náboženského i politického sjednocování utrakvismu.²⁵³

Ve stejný den, kdy Tábor kapituloval před zemským správcem, byl římský císař Fridrich III. nucen uzavřít se vzbouřenými rakouskými stavy, podporovanými hrabětem Ulrichem Celským, částí uherských stavů i českými protivníky Jiřího z Poděbrad, smlouvu o vydání Ladislava Pohrobka. Spojené opozici, jejíž vojska oblehla Vídeňské Nové Město, totiž nemohl odolat. 4. září 1452 převzali dvanáctiletého krále předáci rakouské opozice a dovedli ho do jásající Vídně. Propuštění zlatovlasého mladíka zákonitě přineslo zvrat ve středoevropských poměrech. Ladislav Pohrobek se jako poslední mužský potomek albertinské linie habsburské dynastie ujal otcovského dědictví, zatímco državy Fridricha III. se znovu omezily na tzv. Vnitřní Rakousy. V Uhrách pak zemský sněm potvrdil Ladislavovo královské důstojenství a János Hunyady rezignoval na úřad zemského správce, který zastával od roku 1446.²⁵⁴

²⁵⁰ Blíže podkap. 2.7 této práce.

²⁵¹ Ke Kapistránově misii a Kusánského legaci obšírně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 548–594.

²⁵² K průběhu svatojiřského sněmu blíže tamtéž, s. 632–637; M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 109–110.

²⁵³ Souhrnně M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 110–111.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 111–112.

Česká společnost dostala na klíčovou otázku, jaký postoj k vydání Ladislava Pohrobka zaujme zemský správce Jiří z Poděbrad, jasnou odpověď 1. května 1453. Tehdy Jiří ve Vídni složil Ladislavovi přísahu věrnosti a na oplátku se mu dostalo potvrzení kapitulačních požadavků, na jejichž schválení záviselo Habsburkovo přijetí a následná korunovace v Českém království. Ladislav slíbil zasadit se o Rokycanovo potvrzení v arcibiskupském úřadě a respektovat Poděbradovy rady, potvrdil kompaktnost i politické a majetkové poměry v zemi. Pro Jiřího byly neméně významné dva královské zápisy z 1. a 2. května. První z nich nařizoval všem úřadům Českého království, aby poslouchaly Jiříkovy příkazy, a druhý, který byl zatím tajný, prodlužoval Poděbradovo funkční období jako zemského správce o dalších šest let.²⁵⁵

V souvislosti s chystaným nástupem Ladislava Pohrobka na český trůn se Jiří Poděbradský v průběhu roku 1453 horlivě staral také o obnovení české královské kanceláře. Do jejího čela si zemský správce vyhlédl Prokopa z Rabštejna, jehož měl v předchozích letech při nejednom jednání možnost poznat nejen coby zdatného překladatele a tlumočníka, ale především jako zkušeného, schopného a výmluvného diplomata Fridricha III.

2.7 Společenský vzestup rabštejnského rodu

Prokop z Rabštejna, který se ve 40. a 50. letech 15. století stal hlavním představitelem rabštejnského rodu,²⁵⁶ dovedl svých vlivných známostí využívat k prospěchu svému i svých bratrů. V polovině 40. let se pokusil získat českobudějovickou faru, která se uprázdnila smrtí faráře Mikuláše patrně v květnu 1444, pro svého bratra Jindřicha, člena řádu svatojánského, jehož jméno se v pramenech vyskytuje jen zřídka. Z korespondence Oldřicha z Rožmberka s Budějovickými ze srpna 1444²⁵⁷ a s Prokopem z Rabštejna ze září téhož roku²⁵⁸ se

²⁵⁵ Blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 681–711.

²⁵⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 207.

²⁵⁷ B. RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka* II, s. 364–366, č. 418 a 420.

²⁵⁸ AČ II, s. 430. Vydavatel Prokopovy korespondence zde však, podobně jako po něm např. J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 30, Jindřicha z Rabštejna mylně ztotožnil s Janem mladším, neboť o existenci Prokopových bratrů Jindřicha a Václava se tehdy ještě nevědělo; k tomu srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 702, a TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 203–205. S tímto omylem se lze setkat i v současné odborné literatuře. Příkladem může být heslo *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, sl. 534–538, zde sl. 535, či reprezentativně vyhlížející publikace J. MACKA, *950 let litoměřické kapituly*, jejíž stať o 32. litomyšlském proboštovi (s. 51–52), kterým měl být „Jan mladší Pluh z Rabštejna“, je pozoruhodnou kompilací sestavenou převážně z mylných údajů pocházejících z dávno antikvované literatury. Onen „Jan mladší Pluh z Rabštejna“, jenž se podle Macka narodil roku 1420 (srov. pozn. 47 v mojí práci), prý „po vysvěcení získal nejprve faru v Českých Budějovicích, odkud požádal o uvolněné místo probošta litoměřické kapituly, které získal roku 1447“ (srov. dále v hlavním textu). Dále autor uvádí, že „v období 1448–1454 byl jmenován i purkrabím vyšehradským“. Macek tedy na „Jana Pluha“ snáší informace týkající se tří různých osob – purkrabiho Jana, kněze Jindřicha a humanisty Jana – a navíc je zkresluje dalšími faktografickými omyly (nejedná se o rod Pluhů z Rabštejna, nýbrž o mladší Rabštejny, Jindřich českobudějovickou faru nezískal, Jan starší se vyšehradským purkrabím stal již za vlády císaře Zikmunda a tento úřad si podržel do roku 1448). O Janovu bratru Prokopovi

dozvídáme, že se za Jindřicha přimlouval nejen jeho starší bratr, ale také Oldřich, Menhart z Hradce a Václav z Michalovic. Podporu našel Jindřich dokonce i u Eney Silvia.²⁵⁹ Přesto se nakonec českobudějovickým farářem nestal. Nezískal totiž ani přízeň Budějovických, kteří důsledně prosazovali svého kandidáta – „*městské dietě*“ bakaláře Ondřeje, ani podporu krále Fridricha III., jež patřila litomyšlskému biskupu Matěji Kučkovi. Spor mezi těmito dvěma kandidáty se s mnoha průtahy a peripetemi vlekl až do přelomu 40. a 50. let, kdy biskup Matěj zemřel a českobudějovickým farářem se definitivně stal Ondřej, který mezitím dosáhl mistrovského gradu.²⁶⁰

Větší úspěch Prokop měl, když se pro Jindřicha ucházel v Římě o proboštví sv. Štěpána v Litoměřicích. Papež Evžen IV. mu ho 13. února 1447 skutečně udělil a zároveň mu dovolil přijímat i rozličná světská obročí.²⁶¹ Prokop to v již citovaném dopisu Oldřichovi z Rožmberka z 19. února komentoval slovy: „*Uprosil sem bratru svému knězi proboštvie Litoměřické (...) a k tomu dispensacii, že můž všelikaké obroky držeti světské. A to proboštvie, ačkoli de jure patronatus regio jest, ale že fatalia transiverunt, že nepodal [ho] žádný královým jménem, spadlo ad Sedem apostolicam.*“²⁶²

Svého pobytu v Římě Prokop současně využil k tomu, aby si již 25. ledna 1447 na papeži vymohl pro sebe, svého otce i bratry s veškerým potomstvem povolení pečetit červeným voskem.²⁶³ Červená barva byla přitom v 15. století dlouho rezervována jen pro

Macek uvádí, že byl v letech 1453–1463 nejvyšším kancléřem, přestože v předchozím textu konstatuje, že tento úřad zastával od roku 1457 sám „Jan Pluh“, a posléze dodává, že Prokop byl Janovým nástupcem. Ve skutečnosti byl „nejvyšší kancléř Království českého“ jen čestný titul, jenž byl od první poloviny 13. století spojen s vysehradským proboštvím. Vlastní funkci kancléře vykonával od roku 1453 Prokop, který se obvykle nazýval jen „kancléřem“ (*cancellarius*). Výše citovaný údaj o roku 1463 je pak jen další omyl převzatý ze starší literatury, v tomto případě z hesla z *Rabšteina*, in: Vlastenský slovník historický, Praha 1877, s. 689; Prokop zůstal v kancléřském úřadu minimálně do roku 1468, nejspíše však až do své smrti v roce 1470 (srov. s. 99–100 mojí práce). Podivná je rovněž Mackova formulace, že Prokop „měl přímý vztah k Aeneášovi Sylviovi Piccolominimu, s nímž vyjednával přípravy k basilejskému koncilu, za jehož přípravu byl odměněn“. Rabštejn se totiž – jak už víme – s Eneou Silviem seznámil v kanceláři Fridricha III., do které italský humanista vstoupil na počátku roku 1443, zatímco basilejský koncil začal již v roce 1431.

²⁵⁹ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* I/1, s. 297–298, č. 128.

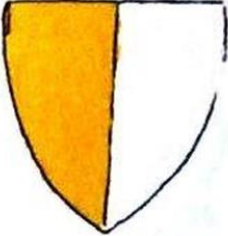
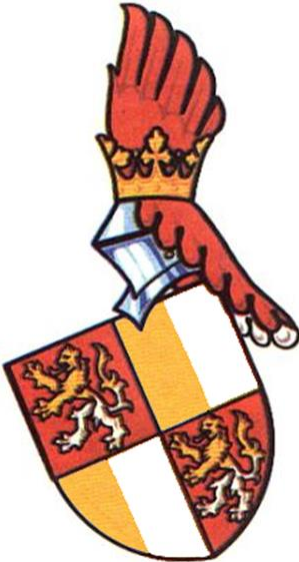

²⁶⁰ Vleklý spor o českobudějovickou faru měl ještě jednu rovinu – odrážel soupeření mezi basilejským koncilem a římským papežem. Matěj Kučka byl totiž na biskupa vysvěcen roku 1441 právě basilejským synodem, a proto se pražská kapitula, jež se na přelomu let 1444 a 1445 přiklonila na stranu papeže Evžena IV., postavila v tomto sporu proti němu. Do nastiněného zápasu zasáhl dokonce i samotný Svätý otec, který biskupa Matěje v listu ze 17. listopadu 1445 označil za „*syna nepravosti*“ a posléze vydal bulu, na jejímž základě byl biskup dán do klatby. 13. února 1447 – šest dní poté, co mu poslové krále Fridricha složili slib poslušnosti – však umírající papež vyhověl nové Fridrichově žádosti, zbvil Matěje všech církevních trestů a fakticky nařídil, aby mu byla fara odevzdána. K celému sporu podrobně R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 701–717.

²⁶¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 702. Jindřich však tento úřad patrně dlouho nezastával, neboť již při pražské korunovaci Ladislava Pohrobka 28. října 1453 se jako probošt litoměřický jmenuje Jan Papoušek ze Soběslavi (srov. TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 211). K. BOLDAN a M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105, zřejmě oprávněně soudí, že Jindřich tehdy už nebyl mezi živými. J. MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, s. 52, tuto skutečnost v zajištění svého mylného ztotožnění rabštejnských bratří odůvodňuje tím, že „Jan mladší Pluh z Rabštejna“ přešel na proboštví vysehradské.

²⁶² AČ II, s. 436.

²⁶³ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 167.

pečetě vladařů a pánů. Rabštejn proto v listu, který 25. listopadu téhož roku napsal Oldřichovi z Rožmberka, svému důvěrnému příteli vysvětloval, že se mu dostalo cti a práva pečetit červeným voskem i vlastní soukromé listiny. „Protož králóm a césaróm lidé slúžie, aby sobě i potomním svým ledakakýchs ctí dobývali,“ dodává Prokop a staví čest i nad „zbožie, ježto ne tak stálé jest jako čest“.²⁶⁴ Udělení uvedeného privilegia je však pro nás zajímavé i z jiného důvodu – činí se v něm poslední zmínka o Prokopově otci, který zřejmě brzy poté zemřel.²⁶⁵

		
<p>Obr. 2: Původní erb mladších Rabštejnů (kresba A. Sedláčka)</p>	<p>Obr. 3: Erb, který Prokop z Rabštejna po polepšení Fridrichem III. v roce 1452 používal nejčastěji (kresba J. Loudy, upraveno)</p>	<p>Obr. 4: Varianta rabštejnského erbu se zaměněními dvojjicemi polí se lvem a se starým erbem (kresba A. Sedláčka)</p>

O pět let později, 20. března 1452, se právě korunovaný císař Fridrich III. Prokopovi za jeho služby odměnil tím, že jemu, jeho bratřím i jejich potomkům polepšil erb.²⁶⁶ Ten původní byl velmi jednoduchý – štít byl svisle štípený, zřejmě z poloviny zlatý a z poloviny stříbrný (srov. obr. 2 a 5–7).²⁶⁷ Fridrich III. přidal Rabštejnům k tomuto starému znaku „*clipeum rubeum cum figura et imagine leonis*“, jejíž horní polovina měla být „*aurei, gilvi seu crocei*“ a dolní „*argentei sive albi coloris*“, a jako znamení polepšení erbu jim byla

²⁶⁴ AČ II, s. 441; srov. Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) III–IV*, Praha 2002², s. 36.

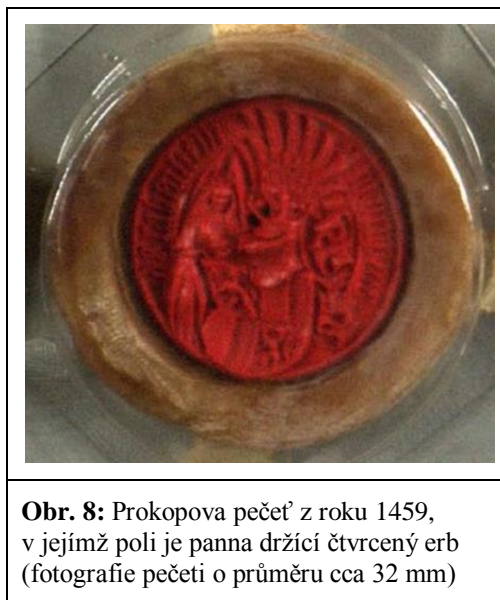
²⁶⁵ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 211.

²⁶⁶ J. CHMEL (ed.), *Materialien II*, s. 1–2, č. I. O Prokopovu otci Janovi starším z Rabštejna zde není žádná zmínka, a proto lze 20. březen 1452 považovat za *terminus ad quem* jeho smrti. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 212, soudí, že Jan zemřel – v poměrně vysokém věku – již na sklonku 40. let. K tomu srov. též B. RYBA, *K biografii*, s. 264, a K. BOLDAN – M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 104.

²⁶⁷ Pramen Sedláčkova vyobrazení původního erbu mladších Rabštejnů, zachyceného na obr. 2, se vydavateli jeho *Atlasů erbů a pečetí* nepodařilo určit. Je proto možné, že Sedláček tento erb jen odvodil z 2. a 3. pole erbu polepšeného (viz obr. 3). O zlato-stříbrné podobě původního erbu vyslovil pochybnosti Jiří Louda: „Tyto barvy jsou trochu podezřelé, poněvadž se takto vedle sebe zpravidla nevyskytují, je tedy možné, že se objevovaly i jiné kombinace.“ Viz Josef JANÁČEK – Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1988², s. 236.

udělena i zlatá helmovní koruna. Od té doby míval Prokop štít rozdělený na čtyři pole, přičemž v prvním a čtvrtém poli, která byla červená, se nacházel lev (z horní poloviny zlatý, z dolní poloviny stříbrný), kdežto pole druhé a třetí vyplňoval starý, zlato-stříbrný erb (srov. obr. 3 a 8). Klenotem pak bývalo červené křídlo vyrůstající ze zlaté koruny.

		
<p>Obr. 5: Chronologicky blíže neurčená pečeť Prokopa z Rabštejna s původním erbem mladších Rabštejnů (klenotem jsou zde složena křídla) a minuskulním nápisem „procopius de rabenstein“ (fotografie sádrového otisku o velikosti 20 mm)</p>	<p>Obr. 6: Prokopova pečeť z roku 1440 (kresba A. Sedláčka)</p>	<p>Obr. 7: Pečeť Prokopa z Rabštejna z roku 1441, v jejímž poli je panna držící svou levicí svisle štípený štít (fotografie pečeti o průměru 19 mm)</p>

Obr. 8: Prokopova pečeť z roku 1459, v jejímž poli je panna držící čtvrcený erb (fotografie pečeti o průměru cca 32 mm)

Popsanou podobu erbu, která je v barevném provedení zachycena například v erbovní galerii v Rytířském sálu na hradě v Písku, vymalované roku 1479, ovšem Prokop nepoužíval vždy. Kupříkladu na malbě nad triumfálním obloukem v hlavní lodi kostela sv. Jakuba v Prachaticích je první pole rabštejnského erbu bílé (resp. stříbrné; srov. obr. 9 v podkap. 3.4),

jindy prý bylo zaměňováno pořadí dvojic polí čtvrceného štítu (srov. obr. 4).²⁶⁸ V roce 1459 pak Prokop pečetil také s pannou držící štít se lvem.²⁶⁹ Zmiňme v této souvislosti ještě jednu heraldickou zajímavost, na kterou už před více než sto lety upozornil Martin Kolář.²⁷⁰ Náš Prokop během dvaceti let hned třikrát změnil svého štítonoše. V roce 1440 měl za štítonoše korunovanou pannu, jež po starodávném způsobu stála až po pás za erbem, držíc oběma rukama štít před sebou (srov. obr. 6). Již následujícího roku si však Prokop tuto pannu postavil vpravo od štítu, který držela svou levicí (srov. obr. 7). A konečně třetí změna se datuje rokem 1460 – i tehdy sice panna stála vpravo od štítu, ale nově třímala v pravici dlouhý meč.

Ani polepšením erbu ovšem výhody a pocty, které Prokopovi přinášel jeho kariérní postup, nekončily. 12. května 1453 dostal Prokop od císaře Fridricha spolu s neobyčejným uznáním svých zásluh i právo jmenovat deset veřejných notářů a legitimovat deset levobočků.²⁷¹ Po něm toto právo – ale jen o čtyřech notářích a čtyřech levobočcích – příslušelo seniorovi rabštejnského rodu a tato zásada pak měla platit „na věčné časy“ (*imperpetuum*). Fridrich III. při této příležitosti vypočítává Prokopovy služby – roku 1442 v Cáchách při královské korunovaci, pak při častých legacích v Čechách, ale také v Itálii u kurie, v Německu a posléze, v březnu 1452, i při císařské korunovaci v Římě. Právě tehdy byl Prokop ve Věčném městě – podobně jako v roce 1433 Kašpar Šlik – pasován na rytíře: „*Tu quoque novissime nos ad urbem Romanam pro imperialibus infulis euntes, non sine laboribus atque sumptibus secutus es, nostreque felici coronationi interfuisti atque inter alios nobiles in ponte Tiberis secundo a nobis percuti miles meruisti.*“²⁷²

²⁶⁸ Srov. August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* III. Atlas erbů. Čechy (2. část). Ed. V. Růžek, Praha 2002, s. 42 (fol. 216^v); J. PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, s. 361.

²⁶⁹ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* II, s. 206.

²⁷⁰ Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika* I. Část všeobecná, Praha 1902, s. 266.

²⁷¹ M. Kolář (tamtéž, s. 45) dokonce uvádí, že Prokop jako vůbec první Čech dosáhl hodnosti palatina, s níž bývala uvedená práva spojena, Fridrichovo privilegium ale chybně datuje 12. květnem 1450. Od něj tuto informaci i s nesprávnou datací převzal Alois PŘIBYL, *O palatinech*, in: Erbovní sešit III–IV, Praha 1969, s. 8–14, zde s. 12. Jak ovšem sám uvádí, spočívalo získání palatinátu (resp. tzv. malé či velké komitivy) od dob Karla IV. v tom, že dané osobě byl římskoněmeckým panovníkem udělen titul *comes palatinus caesareus*, s nímž byla spjata určitá práva, která byla pro každý konkrétní případ přesně vymezena v tzv. palatinátním diplomu. Palatinské hodnosti v rámci celé Svaté říše římské ustavil právě císař Karel IV., který 5. dubna 1355 – v den své římské korunovace – udělil špýrskému biskupovi Gerhardu von Ehrenbergovi titul *comes palatinus caesareus* a nadal jej právem jmenovat notáře, legitimovat levobočky a udělovat rytířskou hodnost. V téže době udělil Karel IV. obdobná práva (legitimovat osoby nemanželského původu a jmenovat notáře) také několika dalším církevním hodnostářům, například hned 25. dubna 1355 mindenskému biskupu Děřichovi z Portic (viz Johann Friedrich BÖHMER – Alfons HUBER (edd.), *Regesta Imperii* VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378, Innsbruck 1877, s. 616, č. 6140). Ti se však – jak Příbyl uznává – palatiny nestali, neboť jim nebyl udělen titul *comes palatinus caesareus*. Obdobně tomu bylo i v případě našeho Prokopa. Ve výše uvedeném Fridrichově privilegii totiž o udělení zmíněného titulu nic nenajdeme, a navíc se nedochovaly žádné doklady o tom, že by tak byl Rabštejn někdy titulován.

²⁷² J. CHMEL (ed.), *Materialien* II, s. 51–52, č. XLIII. Karl GROSSMANN, *Die Frühzeit des Humanismus in Wien bis zu Celtis Berufung 1497*, in: Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 22, Wien 1929, s. 150–

Zastavme se ještě u jednoho zajímavého detailu z citovaného Fridrichova privilegia. Výslovně se v něm uvádí, že po Prokopově smrti (*te vero vita functo*) případně ono právo jmenovat veřejné notáře a legitimovat levobočky nejstaršímu členovi rabštejnského rodu (*seniori ex tua familia de Rabenstein*) – nikoli tedy Prokopovu prvorozenému synovi, jak by se dalo očekávat. Znamená to snad, že Prokop žádné potomky neměl a byl klerikem? Podívejme se, jak se k této otázce staví dosavadní literatura.

Antonín Rybička měl v 60. letech 19. století jasno: Prokop prý zemřel 11. dubna 1472, „zůstaviv syna Václava, jež zplodil s Kateřinou z Vartemberku“.²⁷³ Od něj tuto informaci převzal Adolf Bachmann, který koncem 80. let o Prokopovi napsal, že „aus seiner Ehe mit Katharina von Wartemberg stammte ein Sohn, Wenzel“.²⁷⁴ Odtud byl pak tento údaj, podobně jako řada dalších, nekriticky přebírán do dalších zdrojů.²⁷⁵ Po konfrontaci s prameny ovšem Rybičkův výklad dostává povážlivou trhlinu – Václav z Rabštejna totiž nebyl Prokopovým synem, nýbrž jedním z jeho mladších bratrů, jak ve 30. letech 20. století doložil Rudolf Urbánek.²⁷⁶ Uvážíme-li navíc, že Prokop byl hned dvakrát (poprvé v letech 1446–1447 a podruhé roku 1457) navrhován na uprázdněný stolec pražského arcibiskupa a že po něm a jeho mladším bratru Janovi, autorovi *Dialogu*, dědil jejich sourozenec Václav,²⁷⁷ jeví se jeho údajné manželství s Kateřinou z Vartenberka jako velmi nepravděpodobné. Kamil Boldan s Miladou Studničkovou proto ve své práci z přelomu tisíciletí konstatují, že Václav, jehož chotí se stala Kateřina z Gutštejna, byl z pěti rabštejnských bratří jediný, kdo se oženil.²⁷⁸ Osobně se přikláním k názoru R. Urbánka²⁷⁹ a V. Vojtíška,²⁸⁰ že Prokop byl klerikem, ale měl

325, zde s. 209, stejně jako K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 26, mylně pokládá datum tohoto císařova listu, tedy 12. květen 1453, za den římského pasování Prokopa z Rabštejna na rytíře. Podobně nesprávně spojuje P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III. I*, s. 746, udělení zmíněných privilegií, jež navíc chybně datuje 13. květnem 1453, s Prokopovým jmenováním císařským radou.

²⁷³ Heslo *Pflug (Pluh) z Rabsteina*, in: RSN VI, s. 328.

²⁷⁴ Heslo *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, s. 95. Bachmannův zdroj prozrazuje bezprostředně předcházející formulace, že Prokop „war neben seinen beiden Brüdern Johann d. Aelteren und Johann d. Jüngeren ein Sohn Johann's II. von Rabenstein und der Jualine von Waldau“ – přesně totéž totiž najdeme právě v Rybičkově hesle. Jak už ale víme, ve skutečnosti měl Prokop bratry čtyři a jeho matkou byla otcova první manželka Kateřina (srov. podkap. 1.2), a navíc je Prokopův otec jako Jan II. označován právě jen v Rybičkově textu.

²⁷⁵ Srov. např. heslo *Prokop von Rabstein*, dostupné z <https://de.wikipedia.org/wiki/Prokop_von_Rabstein> [cit. 2013-11-04]. Heslo *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, Berlin 2003, s. 74–76, jehož autorem je Karen Lambrecht, sice Václava jako Prokopova syna explicitně neuvádí, ale zřejmě tento příbuzenský vztah předpokládá, protože Václava nejmenuje mezi Prokopovými bratry. Těmi prý byli jen „Jan starší“ a „Jan mladší“ a matkou všech tří sourozenců měla být Juliána z Valdova, tak jako v literatuře z 19. století. Vedle Prokopova údajného manželství s Kateřinou z Vartenberka (vzali se prý v roce 1444) se zde opět objevuje i Rybičkově nedoložené tvrzení, že Prokopův otec Jan bojoval proti husitům (srov. pozn. 61).

²⁷⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213–214 s odkazy na příslušné prameny; srov. též podkap. 1.2.

²⁷⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII*, s. 225; srov. též podkap. 3.4.

²⁷⁸ K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105.

²⁷⁹ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213.

²⁸⁰ Václav VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, in: Z. Fiala (red.), *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, Praha 1953, s. 501–517, zde s. 509.

patrně jen nižší svěcení. Do této hypotézy ostatně zapadá i skutečnost, že Enea Silvio v listu z 9. prosince 1443 Prokopa varoval před ženami.²⁸¹

²⁸¹ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 239–240, č. 102. To, že požtíkářství zřejmě nebylo Prokopovi zcela cizí, ukazuje jeho dopis Oldřichovi z Rožmberka z počátku května 1446, otištěný v AČ II, s. 431–432. Pisatel v něm stručnost předchozí korespondence omlouvá mimo jiné tím, že „*chvátal do lázně do Teplice, ano mnoho pěkných napřed šlo*“, a dodává: „*Viem by T[vá] M[ilos]t zde byl, že by se také nezmeškal.*“ Jen na okraj a pro zajímavost zmiňme pozoruhodnou reflexi této Prokopovy glosy, kterou 30. srpna 1973 v článku *Teplice – nejstarší české lázně* přineslo Rudé právo. V nepodepsaném článku se píše, že „Prokop z Rabštejna se v roce 1446 už mohl v dopise chlubit, že spěchá »do lázní, do Teplice, kam už mnoho vznešených přede mnou cestovalo«, a k tomu autor dodává: „Takže už v patnáctém století byly Teplice lázněmi »vznešených lidí«.“ Viz *Teplice – nejstarší české lázně*, Rudé právo 53/206, 30. 8. 1973, s. 3; k lázním jako prostředí „pohlavní volnosti“ tehdejších kleriků srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 788.

3 VE SLUŽBÁCH ČESKÝCH KRÁLŮ (1453 – ASI 1470)

3.1 Kancléřem zlatovlasého krále

Česká královská kancelář zanikla po smrti Václava IV. roku 1419. Za husitské revoluce převzala některé její funkce kancelář Starého Města pražského. Úlohu zemských desek, jež Zikmund Lucemburský v roce 1420 převezl na Karlštejn, plnily v tomto období staroměstské městské knihy. Po přijetí ryšavého Lucemburka za českého krále vzniklo při říšské kanceláři samostatné oddělení pro české záležitosti, které mělo vlastní úředníky a vedlo i samostatná královská registra. Jeho bezprostředním představeným však byl říšský kancléř, jímž tehdy byl Kašpar Šlik. V této podobě patrně české oddělení fungovalo i za krátké vlády Albrechta II. Habsburského. Po jeho smrti ale zaniklo a zemská správa pak při zajišťování potřeb domácích i cizích užívala jen příležitostných orgánů.²⁸²

V souvislosti s nástupem Ladislava Pohrobka na český trůn v roce 1453 bylo tedy nutné českou královskou kancelář znovu vybudovat.²⁸³ Předběžná jednání o obsazení klíčového úřadu kancléře Prokopem z Rabštejna, vedená zemským správcem Jiřím z Poděbrad, probíhala na jaře téhož roku. List Eney Silvia, který 7. června adresoval kardinálu Carvajalovi, prozrazuje, že tehdy se už na císařském dvoře s Prokopovým odchodem do Prahy – byť ne s jistotou – počítalo: „*Noster Procopius ad coronationem sui regis proficisci vult et forsitan illic remanebit, quia gubernatori carus est et aliis baronibus acceptus, neque inutilis erit apostolice sedi, illic manens.*“²⁸⁴ K definitivní dohodě mezi Prokopem a Jiřím došlo patrně během Rabštejnova červencového pobytu v Praze. V listu, jež 14. července 1453 z hlavního města poslal jistému bratru Bernardinovi, se totiž už neváhal podepsat jako *cancellarius*.²⁸⁵

Kancléř, stojící v čele královské kanceláře, býval v pozdním středověku členem užší královské rady a patřil mezi přední rádce panovníka. Rozhodoval o personálním obsazení

²⁸² O kanceláři Václava IV. podrobně pojednal Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419*. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatik, Stuttgart 1970 (= Schriften der Monumenta Germaniae Historica 23). K vývoji po Václavově smrti srov. V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 508–509, a heslo *česká kancelář*, in: Akademická encyklopedie českých dějin II, Praha 2011, s. 33–35, zde s. 33.

²⁸³ Ladislavovou kanceláři se ve svých diplomových pracích zabývali Václav RAMEŠ, *Listiny, listy a kancelář Ladislava Pohrobka (1452–1457)*. Strojopis diplomové práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1982 (medailonek Prokopa z Rabštejna na s. 72–73) a J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, zvláště s. 101–116 (Prokopův medailonek na s. 103–107), který v pozn. 541 uvádí i další literaturu.

²⁸⁴ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 172–173, č. 98, citát na s. 173.

²⁸⁵ Ferdinand TADRA (ed.), *K pobytu Jana Kapistrana v zemích českých*. Sedmnácte listův z rukopisu národní knihovny Římské, in: VKČSN, roč. 1889, Praha 1890, s. 31–48, zde s. 36, č. II.

kanceláře i o systému jejího fungování a v případě potřeby byl pověřován vedením důležitých diplomatických misí.²⁸⁶ Prokop měl tedy pro znovuzřízený úřad českého kancléře ty nejlepší předpoklady. Byl to zkušený diplomat evropského rozhledu, měl dlouholeté zkušenosti z kancelářské praxe a disponoval obdivuhodnými kontakty včetně vazeb na císaře i římskou kurií. Vývoj situace v Čechách po celou dobu svého působení v říšské kanceláři bedlivě sledoval a nejednou do něj i významně zasáhl. Mladého krále navíc znal z prostředí Fridrichova dvora a vhodným kandidátem na kancléře nastupujícího katolického panovníka byl i po stránce konfesijní. Právě ve výše citovaném dopise bratru Bernardinovi se Prokop projevil jako věrný katolík, který by si přál „*unionem huius regni Bohemie cum catholica Romana ecclesia et vicario Christi conspiciere*“.²⁸⁷ Nebyl však katolíkem militantním a dobře si uvědomoval specifika českých náboženských a politických poměrů,²⁸⁸ což zase jistě konvenovalo kališnickému zemskému správci.

V létě 1453 se Prokop ještě vrátil na císařský dvůr, ale brzy se znovu vydal do Prahy.²⁸⁹ Tam se 28. října zúčastnil Ladislavovy korunovace a krátce poté byl oficiálně uveden do funkce. Kancléřem se prý stal „*optima regis et omnium baronum voluntate*“, z čehož se těšil dokonce i císař Fridrich.²⁹⁰ 15. listopadu Enea blahopřál Prokopovi ke jmenování a současně mu sdělil, že mu na jeho přání posílá jako pomocníka doktora práv Mikuláše Listia z Volterry (Niccolò Lisci di Volterra).²⁹¹ Rabštejn ho počátkem roku 1454 jmenoval protonotářem²⁹² a Mikuláš pak v české královské kanceláři působil až do konce Ladislavovy vlády.²⁹³ I jeho

²⁸⁶ J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, s. 101.

²⁸⁷ F. TADRA (ed.), *K pobytu Jana Kapistrána*, s. 36, č. II.

²⁸⁸ I toho je citovaný dopis dokladem. Bratr Bernardinus byl prostředníkem Jana Kapistrána, který touto cestou Prokopa žádal, aby se u krále přimluvil za to, aby dostal glejt k bezpečné cestě do Čech. Rabštejn sám by sice Kapistránův příchod uvítal, s odkazem na stávající neurovnané poměry v Čechách však tuto žádost považoval za nesplnitelnou. K tomu srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 828–835.

²⁸⁹ Srov. Eneův list Juanu Carvajalovi z 16. října 1453, který vydal R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 302–311, č. 172, zde s. 310.

²⁹⁰ Dopis Eney Silvia kardinálu Carvajalovi z 24. listopadu 1453 tamtéž, s. 364–367, č. 186, citát na s. 365.

²⁹¹ Tamtéž, s. 357–359, č. 183.

²⁹² Srov. Eneovy listy Mikuláši Listiovi a Prokopovi z Rabštejna z 6. února 1454 (tamtéž, s. 439–440, č. 252 a 253).

²⁹³ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXX, uvádí, že Listiovy stopy v českém prostředí mizí už v červnu 1457, opíraje se o údaje, které snesl Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460–1464, Praha 1962, s. 23, pozn. 43. Ten však v tomto případě pouze časově vymezil výskyt Mikulášova jména v listinách otištěných v CIM III, jiné prameny ponechal stranou. Z listů, jež Enea Silvio Mikulášovi posílal, je přitom zřejmé, že Listius v Čechách působil až do podzimu 1457 – srov. Georg VOIGT (ed.), *Die Briefe des Aeneas Sylvius*, s. 415, č. 457 (3. července 1457); s. 417, č. 498 (1. října 1457); s. 418, č. 519 (2. listopadu 1457). Listiovo jméno najdeme také v konfirmační listině, kterou král Ladislav vydal městu Brnu 16. listopadu 1457 a jejíž obsah i diplomatický popis uvádí Markéta KOCIANOVÁ, *Listiny z let 1283–1310, jejich konfirmace do konce 15. století a opisy v úředních knihách Archivu města Brna*. Bakalářská práce obhájená na ÚPVHAK FF MU, Brno 2008, s. 39–40, č. 20. O týden později byl rodák z toskánské Volterry přímým svědkem překvapivé smrti mladého krále a podal o tom zprávu Eneovi Silviovi, jeho list se ale (podobně jako dopis Prokopa z Rabštejna – srov. dále v hlavním textu) nedochoval – viz R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 149–153. Teprve po Ladislavově smrti Mikulášovy stopy v českém prostředí skutečně mizí. Souhlasit tedy musíme se Šmahelovým tvrzením, že Listius s největší pravděpodobností nenásledoval

angažování nasvědčuje tomu, že se Prokop při budování nové české královské kanceláře nechal významně inspirovat kanceláří Fridrichovou.²⁹⁴

Spolu s kancléřstvím byly obsazeny i další uprázdněné zemské a dvorské úřady.²⁹⁵ Kromě toho byla v letech 1453–1454 provedena řada dalších opatření, na jejichž prosazení měl klíčový podíl zemský správce a nově také nejvyšší hofmistr Jiří z Poděbrad.²⁹⁶ Nejdůležitější změnou v porovnání s obdobím interregna byl zánik landfrýdního systému, k němuž došlo téměř okamžitě po Ladislavově korunovaci. Významné bylo rovněž obnovení činnosti zemského i dvorského soudu či revizitace pozemkové držby. Výsledkem těchto a dalších kroků bylo politické i hospodářské zklidnění.²⁹⁷

V tomto čase obnovy se významně uplatnil i Prokopův starší bratr Jan, bývalý vyšehradský purkrabí. 18. listopadu 1453 byl jmenován do nově zřízeného úřadu královského prokurátora, který měl na starosti zajištění nároků královského fisku,²⁹⁸ a v téže době se stal členem jedné z revizitačních komisí.²⁹⁹ Nechyběl ani v královské radě.³⁰⁰ Od března následujícího roku pak Rabštejn, vystupující již jako Jan starší, zasedal na zemském soudě.³⁰¹

Prokop ani po definitivním odchodu do Prahy a po povolání Mikuláše Listia nepřerušil styky s říšskou kanceláří. Přesvědčivě to dokládá jeho korespondence s Eneou Silviem, která na přelomu let 1453 a 1454 naopak nabyla na intenzitě. Bylo tomu tak i proto, že další životní plány sblížovaly sienského biskupa s Jiřím Poděbradským. Enea tehdy pomýšlel na cestu do Říma, odkud se chtěl vrátit jako kardinál a legát. Jeho pozornost přitom poutala jak otázka turecká, jež po dobytí Konstantinopole osmanskými Turky 29. května 1453 nabývala na naléhavosti, tak problematika česká. Obě tyto záležitosti podle něj mohly být řešeny společně, neboť se přímo týkaly Ladislava Pohrobka, krále českého i uherského.³⁰²

V listu papeži Mikulášovi V. z 24. listopadu 1453, jímž zároveň Svatého otce informoval o Ladislavově korunovaci a Prokopově jmenování, Enea tvrdí, že zemský správce projevil přání, aby mu sienský biskup přijel do Prahy vypomoci v církevních záležitostech.

Prokopa z Rabštejna, který jako kancléř přešel do kanceláře krále Jiřího z Poděbrad. Pro Mikulášovo alespoň přechodné působení v Jiříkově kanceláři, jež předpokládá Ivan HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof im 15. Jahrhundert, besonders unter Georg von Podiebrad (1458–1471)*, in: *Studia historica Tyrnaviensia III*, Trnava 2003, s. 205–224, zde s. 215, pozn. 33, nejsou žádné doklady.

²⁹⁴ J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, s. 106.

²⁹⁵ Blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 785–787; užitečný přehled dvorských úředníků a rádců Ladislava Pohrobka z českých i rakouských zemí sestavil J. KNITTEL, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*, příloha 1.

²⁹⁶ Petr ČORNEJ, *Ladislav Pohrobek*, in: M. Ryantová – P. Vorel (redd.), *Čeští králové*, s. 251–261, zde s. 258.

²⁹⁷ K nastíněným opatřením souhrnně M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 116–119.

²⁹⁸ Blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 803.

²⁹⁹ TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 212–213 s odkazy na příslušné prameny a další literaturu.

³⁰⁰ TÝŽ, *Věk poděbradský II*, s. 804.

³⁰¹ Tamtéž, s. 795.

³⁰² Tamtéž, s. 790–791.

Podle Silvia by to bylo žádoucí, protože Jiří drží Ladislava ve své moci, a dokonce s ním spí v jedné ložnici, cestu však nechce podniknout bez papežova předchozího souhlasu.³⁰³ V tomto dopise ještě Enea pomlčel o svém záměru zapojit Jiřího z Poděbrad do přípravy zamýšlené protiturecké kruciáty. V listu z 12. prosince téhož roku však už žádal kancléře Prokopa, aby mu podal zprávu o postoji pražského dvora k postupu Turků, a zároveň se zajímal o aktuální náboženské poměry v Čechách.³⁰⁴

S Rabštejnem zůstával Enea ve stálém styku. Hned 17. prosince se na něj obrátil s prosbou o pomoc v souvislosti se svým úsilím o dosažení kardinálské hodnosti³⁰⁵ a krátce nato už od Prokopa dostal opisy přímluvných listů Ladislava Pohrobka, vydaných jeho kanceláří českou i uherskou.³⁰⁶ 10. ledna 1454 pak Enea poslal Rabštejnovi na základě jeho dotazů informace o různých kancelářských zvyklostech, které Prokop potřeboval jako představený české královské kanceláře. To jen potvrzuje naši domněnku o tom, podle jakého vzoru Rabštejn obnovenou českou kancelář budoval. Začátek Silviova listu zároveň ukazuje, že si Prokop i nadále zachovával přízeň císaře Fridricha: „*Magnifice vir, amice honorande. Reddite sunt mihi littere vestre paulo antequam heri peterem curiam. Quarum particulam majestati cesaree ad verbum legi, ubi vestra servitia sue magnitudini offertis. Audivit libenter sublimitas ejus verba vestra dixitque, bonum est, quod illic unum fidelem habemus et quoniam vos primum de sua promotione mihi verbum fecistis multum placuit et alia dixit in commendationem vestram, que non est opus referre. Illud sat est, quia gratiosissimum habetis in cesare dominum.*“³⁰⁷

22. ledna 1454 se Enea Silvio obrátil přímo na zemského správce. Chválil ho za jeho politické úspěchy a vyjádřil naději, že obdobné úspěchy bude mít i na poli církevním. Jen on prý může dosáhnout toho, aby se České království v církevních záležitostech zcela podřídl Apoštolské stolici. A tento krok je podle Silvia nutný, protože jedině sjednocené křesťanství může čelit postupující islámské expanzi.³⁰⁸ Není známo, zda Jiří na tento list odpověděl. V každém případě ho lichotivé vidiny vlastní reputace, pokud by Eneovy rady uposlechl, nechávaly chladným.³⁰⁹

Citlivá konfesijní otázka byla tehdy navýsost aktuální. Utrkvistickou většinu v Českém království totiž zneklidňoval katolický ráz dvora Ladislava Pohrobka i skutečnost, že se kapitula a administrátor katolické církve, jímž byl Václav z Krumlova, vrátili do Prahy hned

³⁰³ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel* III/1, s. 362–364, č. 185.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 376–378, č. 194.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 391, č. 205.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 391–394, č. 206.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 403–404, č. 215, citát na s. 403.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 425–427, č. 237.

³⁰⁹ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* II, s. 792–793, a TÝŽ, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 109–110.

roku 1453. Tak jako při každém posílení katolicismu v pražských městech se český utrakvismus začal strachovat o svou identitu, vybojovanou v krvavých zápasech. Další sbližování s katolicismem pokládali dědicové revolučního myšlení za nepřijatelné a v rozporu s kompaktáty nadále pokládali přijímání z kalicha za předpoklad spasení.³¹⁰

V březnu 1454 doložila radikalizaci utrakvismu temperamentní řeč starého husitského harcovníka Beneše Mokrovouského z Hustiřan na zemské sněmu, která byla jistou obdobou lednového listu Eney Silvia. Někdejší spolubojovník Jana Žižky v ní pochválil Jiřího Poděbradského za péči o České království, ale jako prioritu vyzdvihl záležitosti konfesijní, tj. důslednou obhajobu utrakvismu včetně potvrzení Jana Rokycany v úřadu pražského arcibiskupa. Tato řeč vyvolala svou prudkou přímostí nemalé rozpaky. Ty byly v případě mladého panovníka, o němž bylo známo, že týnského kazatele nemá příliš v lásce a vyhýbá se husitským bohoslužbám, umocněny tím, že Benešově v češtině pronesené řeči ani následné vzrušené diskusi příliš nerozuměl a jen z volání Rokycanova jména se dohadoval, o co vlastně šlo. Proto si poslal pro kancléře Prokopa a ten mu pak německy vše vysvětloval a tlumočil rozhovor mezi ním a vedle sedícím Jiříkem.³¹¹

Rabštejnův přítel Enea Silvio, který se dosud na plánovanou cestu do Věčného města nevydal, se v té době stále zabýval tureckým nebezpečím, jež mu nedávalo spát. Po květnovém říšském sněmu v Řeznu pronesl své vzrušené výzvy ke křížové výpravě proti Turkům i na sněmu, který se 29. září sešel ve Frankfurtu a jehož se jako jeden ze zástupců Ladislava Pohrobka zúčastnil i náš Prokop.³¹² Eneovy velkolepé, humanistickou elokvencí vyšperkované proslovy měly sice v humanistických kruzích značný ohlas, ale říšská knížata z pasivity neprobudily.³¹³

Koncem téhož roku prokázal zklamaný řečník svému příteli Prokopovi na císařském dvoře cennou službu. Informuje nás o tom Rabštejnovi adresovaný dopis, který Enea napsal 14. prosince 1454 ve Vídeňském Novém Městě a jenž obsahuje vůbec první známou zmínku o Janovi mladším, budoucím autorovi *Dialogu*.³¹⁴ Z listu vyplývá, že sedmnáctiletý Jan, který byl již tehdy titulárním proboštem vyšehradským, se u Silvia zastavil nedlouho předtím, a protože na něj udělal ten nejlepší dojem, představil ho sienský biskup císaři Fridrichovi. I jemu se Jan zalíbil, a tak na další cestu do Bononie na univerzitu odjžděl Prokopův mladší bratr s doporučujícími listy od samotného císaře. S jakými ambicemi mladý Jan do Itálie jel,

³¹⁰ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 121–122.

³¹¹ Blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 796–798.

³¹² Ke sněmům v Řeznu a Frankfurtu blíže tamtéž, s. 918–923.

³¹³ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIV.

³¹⁴ Dopis vydal G. CUGNONI (ed.), *Aeneae Silvii ... opera inedita*, s. 435, č. LIII. K jeho obsahu srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213–214.

ukazuje závěr uvedeného listu. Enea se u římské kurie – jak už prý dříve Prokopovi slíbil – měl pokusit vymoci pro Jana nějaké biskupství, zatím asi jen titulární. Z tohoto plánu, do něhož byl snad zasvěcen i Prokopův a Eneův společný přítel Mikuláš Listius,³¹⁵ však nakonec sešlo.³¹⁶

Své působiště mezitím změnil i náš Prokop. Král Ladislav Pohrobek totiž v neděli 24. listopadu 1454 opustil na dlouhé tři roky Prahu. Cestu do vedlejších zemí Koruny české zakončil překvapivě ve Vídni a v únoru 1455 ji učinil svou rezidencí. Byl to výsledek pokračujícího zápasu rakouských, českých a uherských stavů o určující míru vlivu na jinocha, který jen pozvolna sbíral státnické zkušenosti. Na situaci v Českém království ovšem Ladislavův odjezd nic podstatného nezměnil. Největší moc zůstávala v rukou zemského správce Jiřího z Poděbrad. Stabilizace poměrů zemi jednoznačně prospívala a s odstupem času dala vzniknout idealizovanému líčení poklidného období s lácí potravin i řemeslných výrobků, které dobře ilustruje známé úsloví, že „za krále Holce byla za groš ovce“.³¹⁷

Prokop se i nadále uplatňoval nejen jako kancléř a diplomat, ale i coby překladatel a tlumočník. Bylo tomu tak i při jednáních, která Jiří z Poděbrad vedl v březnu 1455 ve Vídeňském Novém Městě s Eneou Silviem, zastupujícím císaře Fridricha. Rokování se opět týkalo ožehavé náboženské problematiky, především otázky potvrzení kompaktát a Jana Rokycany jako pražského arcibiskupa.³¹⁸ Následná smrt papeže Mikuláše V. a volba Alfonse de Borji, jenž na svatopetrský stolec usedl v dubnu 1455 jako Kalixt III., oživily naděje českých kališníků na úspěch v této věci.

Hlavním vyjednávačem o české otázce se stal Enea Silvio, který se na cestu do Věčného města vydal po polovině července jako mluvčí dvou panovníků. Na vyřešení této záležitosti totiž záleželo nejen králi Ladislavovi, ale i císaři Fridrichovi, jenž si chtěl uchovat dobré vztahy s Poděbradem i s českými stavy.³¹⁹ Sám Enea si přitom od svých aktivit, jak už víme, sliboval získání vytouženého kardinálského klobouku. Při jednání s novým papežem postupoval pragmaticky. Protože války, misijní kampaně ani církevní tresty za dlouhá desetiletí nedonutily kališnické Čechy zřít se kompaktát, bude podle Silvia lepší jim je povolit (avšak jen pro žijící pokolení) a náboženským smírem si zavázat Jiřího Poděbradského k vojenské výpravě proti Turkům.³²⁰ Obdobně přitom o kompaktátech smýšlel

³¹⁵ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 214.

³¹⁶ Srov. F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

³¹⁷ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 124.

³¹⁸ K novoměstskému jednání Poděbrada s Eneou Silviem blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 932–935, a J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 100.

³¹⁹ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 117.

³²⁰ Blíže tamtéž, s. 118–123.

i Prokop z Rabštejna.³²¹ Pokud šlo o ukončení sedisvakance pražského arcibiskupství, navrhoval Enea – podobně jako už při jednání s Poděbradem ve Vídeňském Novém Městě –, aby si Češi zvolili dvanáct kandidátů (mezi nimi i Rokycanu), z nichž by pak papež vybral nového arcibiskupa.³²² Sienský biskup tu tedy mluvil více sám za sebe než za ty, jichž se spor týkal. Přijetí jeho návrhu navíc mělo u kurie vlivné odpůrce, především Juana Carvajala a Jana Kapistrána, kteří svými protesty podněcovali neústupnost proti kacířské zemi. Jednání tak znovu uvázla na mrtvém bodě.³²³ Pokud se Silvio domníval, že vyřešením české otázky snáze dosáhne kardinálské hodnosti, mýlil se. Když ho 18. prosince 1456 papež Kalixt III. jmenoval kardinálem římské baziliky sv. Sabiny, ocenil v první řadě jeho protiturecké iniciativy. Do střední Evropy se pak už Enea nevrátil, ale o dění v tomto regionu se nadále živě zajímal.³²⁴

Angažoval se i v dalších jednáních o české otázce, která u římské kurie probíhala od podzimu 1456. V souvislosti s plánovaným obsazením pražského arcibiskupství se tehdy v kuloárech skloňovalo jméno Cosme de Montserrat, jehož nositelem byl apoštolský datář a zpovědník katalánského původu.³²⁵ Rokycanu zamýšlela kurie „*přiměřenými poctami obdařiti*“ (podle soudobých pověstí dokonce i kardinálskou hodností) výměnou za to, že se arcibiskupského úřadu vzdá.³²⁶ Enea Silvio však nedlouho poté tento plán narušil, když přišel s návrhem jiného kandidáta. Novým pražským arcibiskupem se podle něj měl stát český kancléř a jeho starý přítel Prokop z Rabštejna, který měl oproti svému soupeři neocenitelné přednosti v podobě českého původu a dokonalé znalosti českých poměrů a jenž mohl počítat s přímluvou krále Ladislava Pohrobka i císaře Fridricha III.³²⁷ Sám Prokop ovšem ke své kandidatuře přistupoval stejně rezervovaně jako v roce 1447.³²⁸ Enea na něj proto v předjaří 1457 naléhal jak přímo,³²⁹ tak prostřednictvím jejich společných přátel Mikuláše Listia³³⁰ a Jana Nihilioho.³³¹ Neváhal se v této věci obrátit i na kardinála Carvajala³³² a krále Ladislava³³³ a zároveň se snažil oddálit konečné rozhodnutí kurie. Arcibiskupská otázka pak skutečně na nějaký čas ustoupila do pozadí a znovu se vynořila teprve na počátku listopadu, kdy už byl

³²¹ Tamtéž, s. 119–120.

³²² Tamtéž, s. 123–124.

³²³ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 98–99.

³²⁴ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIV a XXXVIII.

³²⁵ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 126–128.

³²⁶ Tamtéž, s. 132.

³²⁷ Tamtéž, s. 132–133.

³²⁸ Srov. s. 38–39 mojí práce.

³²⁹ M. HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii ... opera quae extant omnia*, s. 782–783, č. CCXLVII (10. března 1457).

³³⁰ Tamtéž, s. 782, č. CCXLVI (10. března 1457), a s. 788–789, č. CCLIX (1. dubna 1457).

³³¹ Tamtéž, s. 781, č. CCXLIII (10. března 1457).

³³² Tamtéž, s. 780, č. CCXXXIX (8. března 1457).

³³³ Tamtéž, s. 783, č. CCXLIX (10. března 1457).

král Ladislav opět v Praze.³³⁴ Silvio tehdy Rabštejna pobízel, aby, maje krále u sebe, kul železo, dokud je žhavé, a připomínal mu, „*quanto labore conclusionem in re Bohemica deduximus*“.³³⁵ Ani tentokrát však Prokopa k žádné akci nevyburcoval. O tři týdny později pak mladý panovník nečekaně zemřel a za změněné situace už k obsazení pražského arcibiskupského stolce nedošlo.³³⁶

V době, kdy Enea Silvio vyvíjel v popsané záležitosti největší aktivitu, došlo k jinému úmrtí, které Prokopa osobně zasáhlo. 8. března 1457 v Praze skonal jeho starší bratr Jan.³³⁷ Prokopa zpráva o bratrově smrti zastihla zrovna na cestě z Budína, kde tehdy s králem pobýval,³³⁸ do Prahy, kam ho panovník poslal urovnat spor mezi Jiřím z Poděbrad a Zdeňkem Konopišťským ze Šternberka.³³⁹ Po příjezdu do Čech se tak Prokop spolu se svým bratrem Janem mladším, který se vrátil z Itálie, musel věnovat rovněž vyřizování dědických a jiných rodinných záležitostí.³⁴⁰ O poznání šťastnějším dnem byl pro rabštejnský rod 13. listopad téhož roku, kdy král Ladislav uvedl Jana mladšího ve skutečnou držbu vyšehradského probošství. Tento akt byl prý tak okázalý, že pobouřil kališnickou veřejnost, která se po zářijovém návratu katolického panovníka do Prahy obávala dalekosáhlých změn v náboženské oblasti.³⁴¹

Hlavní město se v té době připravovalo na velkolepou svatbu sedmnáctiletého panovníka s francouzskou princeznou Magdalenou, jež slibovala přinést Ladislavovi spojenectví nevěstina otce Karla VII., mocného vládce, který v roce 1453 dovedl do vítězného konce stoletou válku s Anglií.³⁴² Svatební veselí se však nekonalo. 20. listopadu 1457 propukla u zlatovlasého mladíka závěrečná fáze zákeřné choroby a o tři dny později v odpoledních hodinách vydechl mladý král naposledy.³⁴³ Náš Prokop byl jedním z přímých svědků panovníkova skonu, jeho svědectví v podobě listu Eneovi Silviovi se však

³³⁴ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 134.

³³⁵ M. HOPPER (ed.), *Aeneae Sylvii ... opera quae extant omnia*, s. 811, č. CCCX (2. listopadu 1457).

³³⁶ Blíže R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 135–139.

³³⁷ TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 220. Podle Urbánka Jan starší z Rabštejna zemřel, „jsa nepochybně svým sporadickým případem moru charakteristickou obdobou i předzvěstí brzy potom následující smrti krále Ladislava“. Vzhledem k tomu, že u Ladislava Pohrobka byla tato diagnóza moderním bádáním vyloučena (srov. dále v hlavním textu), lze však o takové příčině úmrtí pochybovat i v případě Janově. Dodejme ještě, že podle R. URBÁNKA, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 82, onemocněl morem na přelomu let 1456 a 1457 i náš Prokop.

³³⁸ K uherským událostem, jež přiměly Ladislava Pohrobka k cestě do Budína, souhrnně M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 126–128.

³³⁹ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 221. Ke sporu mezi zmíněnými muži, který se Prokopovi urovnat nepodařilo a jenž se posléze dále vyostřoval, blíže TÝŽ, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 107–109.

³⁴⁰ F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

³⁴¹ Blíže R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 121–123; TÝŽ, *Věk poděbradský III*, s. 202–203; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 221.

³⁴² Podrobně TÝŽ, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 110–127, o přípravách v Praze zvláště s. 119–120.

³⁴³ Detailní popis Ladislavových posledních dní tamtéž, s. 128–136.

nedochovalo.³⁴⁴ Příčinu Ladislavova úmrtí nedokázala tehdejší medicína zjistit. I to byl důvod, proč se – podobně jako dříve v případě úmrtí Menharta z Hradce, ale také královského prokurátora Jana staršího z Rabštejna³⁴⁵ – i nyní v katolických kruzích záhy vyrojily spekulace, že král zemřel násilnou smrtí, za jejíž přípravou měl stát zemský správce Jiří z Poděbrad.³⁴⁶

Záhadnou Pohrobkovu smrt se po staletí nedařilo plně objasnit, ač tento problém poutal pozornost nejednoho historika. Nejpodrobněji se skolem mladého krále zabýval Rudolf Urbánek, jehož badatelské úsilí bylo v tomto směru motivováno snahou sejmout z jeho oblíbeného „husitského krále“ podezření z toho, že dal zlatovlasého panovníka otrávit. Velký znalec poděbradské éry dospěl při svém zkoumání ke správnému závěru, že Ladislav zemřel přirozenou smrtí (což by podle něj dosvědčil i ztracený list Prokopa z Rabštejna),³⁴⁷ za příčinu úmrtí však mylně považoval „mor hlízový“.³⁴⁸ Definitivně byla tato otázka zodpovězena až v 80. letech 20. století, kdy bylo pod vedením lékaře a antropologa Emanuela Vlčka provedeno vědecké zkoumání Ladislavových tělesných ostatků. Jeho závěr zní: „Patologické změny postihující celou kostru krále, histologické vyšetření chorobných ložisek a chorobopis rekonstruovaný podle údajů historických pramenů prokazují, že král Ladislav Pohrobek zemřel 23. listopadu 1457 přirozenou smrtí, a to na akutní hemoblastomatózu lymfatického typu – ‚leukemii‘.“³⁴⁹

3.2 Ve službách krále kacířů

Situace ve střední Evropě na přelomu let 1457 a 1458 připomínala poměry po skonu Pohrobkova otce. Zatímco o rakouské dědictví vzplál spor mezi císařem Fridrichem III. a jeho bratrem Albrechtem VI. Habsburským, uherské stavy se tentokrát rozhodly pro různé řešení. 24. ledna 1458 proklamoval uherský sněm, zasedající v Pešti, novým králem Matyáše Hunyadyho, řečeného Korvín, který byl synem Jánose Hunyadyho, nedávno zesnulého

³⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 149–153, kde se Urbánek na základě analýzy souvisejících pramenů snaží obsah ztraceného dopisu rekonstruovat.

³⁴⁵ Srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 220–221.

³⁴⁶ Srov. např. P. ČORNEJ, *Ladislav Pohrobek*, s. 261.

³⁴⁷ R. URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, s. 149.

³⁴⁸ TÝŽ, *Věk poděbradský III*, s. 207.

³⁴⁹ Stručné výsledky antropologicko-lékařského průzkumu kosterních pozůstatků Ladislava Pohrobka publikoval Emanuel Vlček časopisecky již v roce 1986. Dlouhou řadu dalších prací věnovaných této problematice zakončila podrobná stat' otištěná ve třetím dílu knihy *Fyzické osobnosti českých panovníků*, z níž zde vycházíme. Viz Emanuel VLČEK, *Fyzické osobnosti českých panovníků III. Čeští králové II. Atlas kosterních pozůstatků českých králů Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad a Habsburků pohřbených v Praze s podrobným komentářem a historickými poznámkami*, Praha 2000, s. 11–40, citát na s. 40. Jen pro úplnost dodejme, že s tvrzením o moru jako příčině Pohrobkovy smrti se lze ojediněle setkat i v současné odborné literatuře. Poněkud překvapivě s ním přichází například F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75.

bývalého gubernátora a úspěšného bojovníka proti osmanským Turkům. Matyáš uspěl i přesto, že nebyl ani členem panovnické dynastie, ani vévodou, knížetem či hrabětem, nýbrž pouhým pánem (*baro*), jemuž podle středověkých zvyklostí královská koruna nepříslušela.³⁵⁰ Králem se stal především zásluhou papežské diplomacie. Kalixt III. totiž prostřednictvím Juana Carvajala volitelům vzkázal, že uklidnění Uher považuje vzhledem k osmanské hrozbě za prvořadou záležitost a že v mladém kandidátovi na královský trůn spatřuje pokračovatele v otcově díle.³⁵¹

Matyášova volba fakticky otevřela cestu na český trůn Jiřímu z Poděbrad. Jeho výchozí pozice však byla daleko složitější. Přátelská součinnost mezi Jiřím a Matyášem, potvrzená též dohodou o budoucím sňatku Poděbradovy dcery Kateřiny (Kunhuty) s uherským vládcem, se sice římské kurii zdála nanejvýš účelná, jelikož slibovala vytvoření silné koalice proti islámu, zájemců o český trůn ale bylo podstatně více. O Svatováclavskou korunu se důrazně hlásil především saský vévoda Vilém, jenž mohl počítat s podporou ve Slezsku a v Horní Lužici, a vše komplikovala také kandidatura jedenáctiletého francouzského prince Karla, kterou vzhledem k jeho stejnojmennému otci a velkorysým nabídkám nebylo možné předem odmítnout.

Od počátku roku 1458 bylo zřejmé, že o novém panovníkovi rozhodne česká zemská obec, zatímco zástupci ostatních korunních zemí obsadí role pozorovatelů. Volební sněm byl zahájen koncem února ve velké síni Staroměstské radnice a místem konání ne náhodou navazoval na Poděbradovu volbu zemským správcem v dubnu 1452. Historická schůze, které se zúčastnil i Prokop z Rabštejna,³⁵² začala v ranních hodinách 2. března 1458. Mezi zástupci královských měst i v kurii nižší šlechty zřetelně převažovali Jiříkovi přívrženci, určující však bylo stanovisko vyšší nobility. Bez ohledu na přání davů, svolávajících na náměstí gubernátorovo jméno, se katoličtí páni odebrali k separátní poradě. Krátce po poledni se představitelé katolického panstva, jež ve vypjatém okamžiku rezignovalo na legitimistické principy, vrátili do velké síně a českým králem povolali Jiřího Poděbradského. Významnou roli přitom jistě hrála skutečnost, že coby důsledný obhájce kompaktát byl dosavadní zemský správce vnímán jako garant porevolučního statu quo, tedy faktického záboru církevních

³⁵⁰ Jeden precedens ovšem v soudobé Evropě přece jen existoval, neboť v roce 1448 byl švédským králem zvolen říšský maršál Karl (VIII.) Knutsson. K tomu blíže Jaroslav BOUBÍN, *Česká „národní“ monarchie*. K domácím zdrojům a evropskému kontextu království Jiřího z Poděbrad, Praha 1992 (= Práce Historického ústavu ČAV, Řada A – Monographia, sv. 5), s. 35–40.

³⁵¹ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 152–153.

³⁵² Neúplný seznam účastníků volby sepsaný členy saského poselstva (František PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, FRA II/20, Wien 1860, s. 131–132) sice Prokopovo jméno neuvádí, najdeme je ale v listu českých stavů z 15. března 1458, jímž sněmovníci oznamovali výsledek volby do slezské Vratislavi. Viz Hermann MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VII*, Breslau 1872, s. 18–19.

statků, z nichž mnohé držela katolická šlechta. Více než symbolické bylo, že první cesta nového panovníka vedla do kostela Panny Marie před Týnem, hlavního utrakvistického chrámu, jehož správcem byl nepotvrzený husitský arcibiskup Jan Rokycana. Ten po slavnostním *Te Deum* poděkoval „pánóm, rytieřóm i městóm (...) že sú zvolili (...) krále českého“ a vzdal díky Bohu, který „jim nyní dal slavného krále k posile a udržení jejich víry, jakého předtím nikdy neměli“. Jiří tímto aktem manifestoval platnost kompaktát a s nimi souvisejících úmluv jako stěžejních zákonů českého státu i souhlas s Rokycanovým výměrem husitské konfese.

Jestliže zvolení Matyáše Korvína uherským králem hodnotili současníci jako odvážné, pak pražská volba představovala krok na samé hranici rizika. Na český trůn usedl nejen pouhý *baro*, ale také husita, a tedy v očích většiny Evropy kacír, což hrozilo komplikacemi jak ve vztahu k ostatním zemím Koruny české, tak v poměru k zahraničí, kde Jiřího volba vyvolala velké rozčarování. Pro kališníky byl však tento krok znamením, že se husitismus nevzdává a bude nadále usilovat o mezinárodní uznání.³⁵³

Zatímco v českých i středoevropských politických dějinách představuje Poděbradův nástup na český trůn významný mezník, v chodu české královské kanceláře tento akt žádný předěl neznamenal.³⁵⁴ Nový panovník ji po Ladislavu Pohrobkovi převzal zřejmě bez výraznějších změn. Tuto kontinuitu ztělesňoval Prokop z Rabštejna, který i nadále zastával úřad kancléře,³⁵⁵ a byl tedy vedle nejvyššího purkrabí Zdeňka Konopištského ze Šternberka (jehož spor s Jiřím Poděbradským z první poloviny předchozího roku byl již urovnán) fakticky nejdůležitějším zemským úředníkem, maje na starosti celou královu písemnou agendu.³⁵⁶ Jistě to můžeme přičíst nejen Prokopovým mimořádným kancelářským a diplomatickým zkušenostem, ale rovněž jeho náboženské umírněnosti a střízlivým politickým postojům. Politická stabilita českých zemí za Poděbradovy vlády ostatně ve značné míře závisela právě na vztazích mezi příslušníky kališnické a katolické konfese, a proto si nový král musel v náboženské sféře počínat až úzkostlivě, aby nepopudil stoupence obou

³⁵³ O volbě Jiřího z Poděbrad českým králem a jejím širším kontextu nově pojednal Petr Čornej, který také podal přehled četné starší literatury a z jehož výkladu zde vycházíme. Viz M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 154–160 (citát na s. 156), a Petr ČORNEJ, *Volba Jiřího z Poděbrad českým králem (Historické předpoklady a dobový kontext)*, in: týž, *Světla a stíny husitství. Události, osobnosti, texty, tradice*, Praha 2011, s. 267–275.

³⁵⁴ Královskou kanceláří a dvorem Jiřího z Poděbrad se dosud zabývali zejména Václava KALVASOVÁ VOPATOVÁ, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*. Strojopis rigorózní práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1979; I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 205–224; Hynek PREISLER, *Královská rada Jiřího z Poděbrad*. Diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2006; Marie HYKEŠOVÁ, *Život na středověkém dvoře*. Komparace dvora Karla IV. a Jiřího z Poděbrad. Bakalářská práce obhájená na FHS UK, Praha 2011.

³⁵⁵ I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 214–215.

³⁵⁶ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 22 (srov. též přehled zemských i dvorských úředníků a dalších dvořanů na s. 253–264), a R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 74.

kompaktáty povolených vyznání.³⁵⁷ Je také možné, že si Jiří z Poděbrad chtěl ponecháním katolíka v klíčovém kancléřském úřadu naklonit papežskou kurii.³⁵⁸

I v Jiříkových službách plnil Rabštejn mnohé diplomatické úkoly. Už v dubnu 1458 ho čekala cesta na slezský sjezd do Vratislavi. Slezsko (podobně jako Horní Lužice) pohlíželo na Jiřího nástup odmítavě a neúspěšný kandidát Vilém Saský, rozladěný a ponížený okolnostmi pražské volby, viděl ve sjezdu příležitost, jak oživit své naděje na Svatováclavskou korunu. Proto vyslal své posly do slezského hlavního města vedle Wettinů a Hohenzollernů, kteří Vilémovy požadavky podporovali, i Jiří Poděbradský. 7. dubna požádali Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, Prokop z Rabštejna a Jindřich z Lipé, kteří stáli v čele delegace, o ochranný glejt a o deset dní později už přijeli do Vratislavi.³⁵⁹ Na vratislavskou veřejnost, jež neměla Poděbrada příliš v lásce, však velkolepé poselstvo působilo více než dráždivě: „Konšelé již před tím musili u řezníků zrušiti objednávku masa pro Čechy a po jejich příjezdu měli velikou námahu, aby jim byl glejt zachován proti sběhům lidovým, které nutily městskou radu k hlídkám i Čechy samy k branné pohotovosti.“³⁶⁰ Není tedy divu, že platnost pražské volby Jiříkovi poslové před Slezany neobhájili. Závěry sjezdu ovšem rozčarovaly i saského vévodu Viléma. Slezané se totiž nedokázali rozhodnout, zda by česká koruna slušela více Habsburkům Albrechtovi VI. či Zikmundu Tyrolskému, kteří o ni rovněž usilovali, Vilémovi, nebo dokonce polskému králi Kazimírovi IV. Jagellonskému, jenž ani oficiální nárok nevznesl. Po dvou dnech dohadování se nakonec hojně navštívený sjezd vyslovil šalamounsky. Prohlásil, že Slezané hodlají setrvat při Koruně české, otázku přijetí budoucího krále ale nechal otevřenou, dokud o ní nerozhodnou „patřičná místa“, tj. papež a císař.³⁶¹ Na uznání ze strany Slezska si tak Jiří Poděbradský musel ještě delší dobu počkat.

Příznivěji se pro něj vyvíjela situace na Moravě a Chebsku, kde dosáhl plného uznání již na podzim 1458.³⁶² Chebští přitom složili králi hold 30. listopadu na základě jeho příslibu, že je nechá při katolické víře a potvrdí jim všechna privilegia, která chebský městský stát obdržel od předchozích panovníků.³⁶³ Při tomto aktu byl prý obdarován nejen král, který dostal čtrnáct věder medoviny, ale i někteří jeho dvořané včetně Prokopa z Rabštejna, jenž

³⁵⁷ Srov. I. HLAVÁČEK, *Der böhmische Königshof*, s. 215–217, a M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 197.

³⁵⁸ Soudí tak K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105.

³⁵⁹ H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VII*, s. 20–21.

³⁶⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 339. Urbánek tu (avšak bez citace) parafrázuje zprávu vratislavského kronikáře Petera Eschenloera, viz Johann Gottlieb KUNISCH (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau, oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479 I. J.* 1440–1466, Breslau 1827, s. 54.

³⁶¹ K průběhu vratislavského sjezdu podrobně R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 189–199, a TÝŽ, *Věk poděbradský III*, s. 339–345.

³⁶² M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 162–164.

³⁶³ Srov. Adolf BACHMANN (ed.), *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, FRA II/42, Wien 1879, s. 266, č. 190.

právě za zmíněné potvrzení výsad obdržel 60 zlatých.³⁶⁴ Konfirmační listina byla vydána hned následujícího dne a v mandační poznámce skutečně najdeme Prokopovo jméno.³⁶⁵

Čelit možnému oslabení Koruny české a zároveň vylepšit svůj obraz na mezinárodní scéně hodlal nový panovník pomocí brzké korunovace, jež měla potvrdit legitimitu jeho královského důstojenství, a to i z církevního hlediska. Najít biskupa, který by akt vykonal, však nebylo snadné. Kanonicky nepotvrzený pražský arcibiskup Jan Rokycana vůbec nepřipadal v úvahu, olomoucký biskup Tas z Boskovic zatím nebyl vysvěcen a vřatslavský biskup Jošt (II.) z Rožmberka, syn Poděbradova velkého rivala Oldřicha II. z Rožmberka, se postavil na stranu slezské opozice.³⁶⁶ Jiří se proto brzy po svém zvolení obrátil s žádostí o pomoc na Matyáše Korvína a ten mu již v polovině března slíbil poslat jednoho z biskupů. Ve skutečnosti byl ale uherský panovník jen prostředníkem. Do režie příprav Poděbradovy korunovace totiž výrazně promluvila římská kurie, která prostřednictvím v Uhrách pobývajících legáta Carvajala vyslala do Prahy rábského biskupa Augustina a vácovského biskupa Vincence. Její v zásadě vstřícný přístup byl motivován pragmatickou úvahou. Jiřího prostřednictvím zamýšlela kurie plně začlenit kališníky do katolické církve a zároveň v českém králi viděla jednoho z vůdců plánované protiturecké křižáky. Královskou korunovaci však papežství podmínilo složením přísahy v duchu křesťanské pravověrnosti, jejíž text Apoštolská stolice připravila v úzké součinnosti s legátem Carvajalem.³⁶⁷

Tajnou přísahu složil Jiří Poděbradský spolu se svou manželkou Johanou z Rožmitálu ve světnici Královského dvora na Starém Městě pražském v sobotu 6. května 1458. Kromě obou uherských biskupů a jejich doprovodu jí byli přítomni také čtyři čeští a moravští katolíci. Byli jimi olomoucký biskup Tas z Boskovic, opat louckého kláštera Přibyslav, nejvyšší sudí Zbyněk Zajíc z Hazmburka a kancléř Prokop z Rabštejna. Královský pár se v přísaze zavázal zachovávat věrnost a poslušnost římskokatolické církvi i papeži, vyznávat, chránit a bránit křesťanskou víru, vést své poddané k plné jednotě s obecnou církví v záležitostech víry i ritu a netrpět žádné kacířské sekty a hereze. Výklad, že se tím Jiří zřekl kalicha, však neobstojí. Ve znění přísahy se totiž o kompaktátech, na nichž nový český král založil svůj politický program, nevyskytovala ani jediná zmínka. V dané situaci to byl jistě

³⁶⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 472.

³⁶⁵ CIM III, s. 358–360, č. 209.

³⁶⁶ Působením Jošta II. z Rožmberka v čele vřatslavské diecéze se v rámci své práce o životě a kariéře tohoto významného šlechtice blíže zabývala Tereza OPAVOVÁ, *Jošt II. z Rožmberka (1430–1467)*. Bakalářská práce obhájená na HÚ FF JU, České Budějovice 2009, s. 54–73 (k problému provedení Poděbradovy korunovace s. 56).

³⁶⁷ Celá záležitost byla přítom pro Kalixta III. i Jiřího z Poděbrad natolik delikátní, že úloha římské kurie zůstala před českou i zahraniční veřejností skryta a vyslání obou biskupů bylo prezentováno jako přátelské gesto uherského krále Matyáše.

výsledek oboustranného kompromisu, který umožňoval dvojí interpretaci. Papežská kurie mohla tvrdit, že Poděbrad je správným křesťanem, který se zavázal odstoupit od husitské hereze, zatímco český panovník mohl prohlašovat, že se kališnické konfese nevzdal, jelikož kompaktáta pojala roku 1436 utrakvisty zpět do lůna katolické církve. Ještě téhož dne potvrdil Jiří opis přísahy, který měl být poslán papeži do Říma. Své pečeti k němu přivěsili Zbyněk Zajíc, náš Prokop a také Zdeněk ze Šternberka.

Výsledek popsaného tajného aktu v danou chvíli vyhovoval oběma stranám. Jiří z Poděbrad mohl být 7. května 1458 ve svatovítské katedrále slavnostně korunován a posílit tím svoji prestiž, kdežto římská kurie získala na českého krále potřebný bič. Splnění každé jeho žádosti týkající se náboženské problematiky včetně kompaktát mohla nyní odmítat či alespoň podmiňovat s poukazem na vlastní výklad korunovační přísahy a připravila si tak půdu pro úplné zrušení kompaktát a odstranění husitské anomálie. Zároveň ji ovšem Poděbradova tajná přísaha kryla před možnými výtkami kvůli spolupráci s králem kacírů.³⁶⁸

V následujících týdnech se do Říma vypravila hned dvě česká poselstva. Dochovaly se však o nich pouze torzovité zprávy, takže o jejich složení a o průběhu jednání, která u kurie vedla, se můžeme jen dohadovat. Podle Rudolfa Urbánka bylo první z nich zřejmě vypraveno hned po korunovaci s opisem tajné přísahy, zatímco druhé se do Věčného města vydalo patrně někdy na počátku června a mělo jednat o jistých dalších požadavcích. V čele druhé delegace prý stál náš Prokop, který snad za krále Jiřího (nikoli za celé království) složil papeži slib poslušnosti.³⁶⁹

Krátce poté však došlo k další změně na svatopetrském stolci. Po zesnulém Kalixtovi III. spočinula v sobotu 19. srpna 1458 tiára na hlavě Prokopova starého přítele Eney Silvia Piccolominiho. Jménem Pius, které si zvolil, dával nový Svatý otec najevo, že se rozloučil se svým předchozím, příliš světským životem.³⁷⁰ Někdejší účastník basilejského koncilu a expert na středoevropské poměry pokračoval v linii svých bezprostředních předchůdců. Římskokatolickou církev hodlal po porážce konciliarismu řídit jako hierarchicky strukturovanou monarchii v čele s papežem, jeho hlavním cílem ovšem bylo zachránit západokřesťanskou civilizaci před tureckým nebezpečím. Pia dělila představa ovládnutí

³⁶⁸ Problematika tajné přísahy Jiřího z Poděbrad a jeho ženy se – podobně jako okolnosti Poděbradovy volby – dlouhodobě těší značné pozornosti české i zahraniční historiografie. Dosud nejpodrobněji téma zpracoval R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 345–357, 366–371 (k roli Prokopa z Rabštejna s. 357). Dále uveďme alespoň nejnovější práce, poskytující též přehled starších zpracování: M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 160–162; J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 111–116; Petr ČORNEJ, *Kvadratura kruhu (Jiří Poděbradský, kompaktáta a papežství)*, in: *týž, Světla a stíny husitství*, s. 276–285, zvláště s. 279–280.

³⁶⁹ R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 222–228; TÝŽ, *Věk poděbradský* III, s. 400–401; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 222.

³⁷⁰ Blíže Georg VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter* III, Berlin 1863, s. 3–17; J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 131–135.

Věčného města muslimy a k odvrácení této možnosti, jež nebyla zcela nereálná, napjal všechny své síly. Katastrofu mohla podle něj zastavit pouze opětovná jednota křesťanské církve a svornost křesťanských panovníků, kteří by ve znamení kříže vytáhli do boje proti Turkům a vyhnali je z Evropy. Klíčová úloha v tomto projektu přitom i nadále připadala Jiřímu z Poděbrad a Matyáši Korvínovi.³⁷¹

Český král vyslal své poselstvo k novému papeži někdy na počátku roku 1459. V jeho čele ovšem tentokrát nestál kancléř Prokop, nýbrž jeho mladší bratr Jan, který se dosud politického života neúčastnil. Do Sieny, kde tehdy Pius pobýval, dorazilo poselstvo nejspíše začátkem března. Papež od něj očekával, že slavnostní formou složí slib poslušnosti nejen za Jiříka, ale i za všechny jeho poddané. Toho se však Pius II. nedočkal, neboť Jan z Rabštejna tak 9. března učinil pouze jménem krále a jeho rodiny,³⁷² a to ještě jen v soukromém slyšení, podobně jako snad už předchozího roku jeho starší bratr u Kalixta III. Tuto netaktnost byl ale Svatý otec ochoten Poděbradovi zatím prominout, protože bez něj a jeho bojovníků si nedokázal protitureckou kručiatu představit. Osobní přátelství s Rabštejnem dal navíc Pius najevo tím, že Jana jmenoval papežským protonotářem a referendářem a částečně mu tak vykompenzoval dřívější nenaplněný slib získání některého biskupství.³⁷³ Po návratu poselstva do Prahy se Jan ve vlasti dlouho nezdržel. Brzy znovu odcestoval do Itálie, tentokrát však studijně. Víme například, že v roce 1461 dokončil právnická studia na univerzitě v Pávii. Počátkem listopadu téhož roku už byl opět v Praze, kde mu král svěřoval další diplomatické úkoly.³⁷⁴

1. června 1459 byl v severoitalské Mantově zahájen kongres, na který Pius II. bulou *Vocavit nos pius* sezval všechny křesťanské panovníky, kteří zde měli přijmout zásadní protiturecká opatření. Papeže zde ale čekalo velké zklamání. Vzájemné rozpory mezi předními evropskými vládci i jejich napjatý vztah ke kurii totiž Piův záměr zmařily. Do Mantovy se tak dostavily jen delegace některých panovníků a žádný skutečný monarcha. Přesto se Svatý otec nevzdával a ve svých plánech nadále spoléhal především na Benátky, Matyáše Korvína a Jiřího z Poděbrad, ač český král obedienní poselstvo do Mantovy nevyslal.³⁷⁵

³⁷¹ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 166–167; P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 280.

³⁷² Hermann MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VIII*, Breslau 1873, s. 12–13, č. 16.

³⁷³ K poselstvu Jana z Rabštejna blíže G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini III*, s. 440–441; R. URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, s. 300–302, 330–332; TÝŽ, *Věk poděbradský III*, s. 496–500; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 222; J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 172.

³⁷⁴ Blíže R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 223, a F. ŠMAHEL, *Jan z Rabštejna*, s. 75–76.

³⁷⁵ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 167; k mantovskému kongresu nově J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 175–191.

Vstřícnost corsignanského rodáka vůči volenému českému králi šla dokonce tak daleko, že Poděbrada podpořil v jeho sporech se vzpurnou a sebevědomou Vratislaví, jež „husitskému králi“ stále odmítala složit přísahu. Papežským vyslancům Hieronymu Landovi a Fraciskovi z Toleda se za velikého úsilí podařilo částečně uklidnit militantní stoupence tzv. strany kazatelů a přimět Vratislavské, aby vyslali do Prahy oficiální poselstvo. Delegation, která 13. ledna 1460 vstoupila do Královského dvora, si sice vynutila tříletý odklad přísahy, za slib loajality druhého největšího města českého soustátí však tato výhrada Poděbradovi stála.³⁷⁶

Jestliže však Pius II. očekával od Jiřího podporu a navázání těsné součinnosti s Matyášem Korvínem, trpce se zklamal. Český panovník se totiž v oblasti zahraniční politiky přednostně orientoval na císaře Fridricha III., jehož oficiální uznání chtěl získat. V květnu 1459 přijeli na císařský dvůr vyjednávat Jiřího poslové Prokop z Rabštejna, Zdeněk Konopišťský ze Šternberka a Vilém z Rýzemberka a na Rabí. Do Prahy se v první polovině června vrátili s císařovou žádostí, aby se král „v jeho věci vsadil a jemu v jeho věcech po[d]statný byl a chřbet držal“, z čehož sám „čest i užitek měl mieti“.³⁷⁷ Jinými slovy – za oficiální uznání Jiřího z Poděbrad jako českého krále požadoval Fridrich pomoc proti Matyáši Korvínovi, s nímž tehdy soupeřil o uherskou korunu.

Pro Jiřího to bylo téma mimořádně citlivé, neboť ho s Matyášem spojovaly vzájemné protislužby, budoucí osud mladičké dcery Kateřiny i obdobné postavení v evropské politice.³⁷⁸ Přesto neváhal císaři 15. června vlastnoručně psaným listem odpovědět, že se podvoluje i slovem svým královským slibuje „jeho milosti věrně a se vši pilností po[d]statný býti a věci jeho jednati a působiti (...) jako by naše vlastnie byly a zvláště pomocný chcem jeho milosti býti a jednati v království uherském k korunování a ku panování v něm budťo smlouvami nebo mocí“.³⁷⁹ Vše pak bylo definitivně sjednáno na klíčovém sjezdu v Brně, kde jistě nechyběl ani náš Prokop.³⁸⁰ Zde císař 31. července 1459 – s vědomím Apoštolské stolice³⁸¹ – uznal Poděbradovo královské důstojenství i kurfiřtskou hodnost, přijal od něj lenní slib a potvrdil všechna privilegia českého státu.³⁸²

Jiří z Poděbrad tak konečně dosáhl nesporného uznání z Fridrichovy strany, což výrazně zvýšilo jeho kredit vůči zahraničí, daň za tento úspěch však byla vysoká. Počátkem srpna uzavřel s císařem smlouvu o společném postupu proti Matyáši Korvínovi, což představovalo

³⁷⁶ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 280–281 s odkazy na bohatou literaturu a prameny.

³⁷⁷ J. CHMEL (ed.), *Materialien II*, s. 175, č. CXLI.

³⁷⁸ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 171.

³⁷⁹ J. CHMEL (ed.), *Materialien II*, s. 175, č. CXLI.

³⁸⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 527.

³⁸¹ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 281.

³⁸² K průběhu brněnského sjezdu blíže R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 536–546; M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 172–173.

pravý opak politiky prosazované papežem. Není divu, že po těchto zákulisních jednáních – byť byla motivována snahou udržet celistvost Koruny české a dosáhnout mezinárodního respektu – ztratil Matyáš v českého krále důvěru a jejich vztahy se už nikdy nevrátily na úroveň z první poloviny roku 1458. Nic na tom nezměnila ani skutečnost, že se vojenské tažení proti Matyášovi, plánované na léto 1460, nakonec neuskutečnilo.³⁸³

Spolu s důvěrou Matyáše Korvína ztrácel Poděbrad i přízeň papeže Pia II. Na vině přitom nebyla jen neúčast Jiřího v Mantově a smlouvy uzavřené s císařem Fridrichem. Svátý otec sledoval se znepokojením také partii, kterou Jiřík rozehrál v německých oblastech Sváté říše římské v domnění, že dosáhne titulu římského krále a císařova spoluvládce.³⁸⁴ I v této linii Poděbradovy politiky, jejíž kořeny sahají do roku 1459 a která se plně rozvinula v roce 1460, se významně uplatňoval náš Prokop.

V říši probíhal už od roku 1458 mocenský konflikt (tzv. markraběcí válka) mezi Hohenzollerny (Albrecht Achilles a kurfiřt Fridrich II. Braniborský), kteří spoléhali na podporu císaře Fridricha III. a saských Wettinů, a Wittelsbachy (zejména Fridrich I. Falcký a bavorský vévoda Ludvík, zvaný Bohatý), mezi jejichž spojence patřil především císařův bratr Albrecht VI. Habsburský a mohučský arcibiskup Diether von Isenburg. V této situaci se pomyslným jazýčkem na vahách stal Jiří z Poděbrad a zvláště česká vojenská síla, která ve střední Evropě stále požívala značného respektu. Jiří však dlouho zachovával neutralitu³⁸⁵ a důkladně rozvažoval, na čí stranu se v nastíněném konfliktu přiklonit, aby to pro něj bylo co možná nejvýhodnější.

V průběhu roku 1460 vysílal český král opakovaně svá poselstva k císaři Fridrichovi. Jejich pravidelným členem byl český kancléř Prokop z Rabštejna.³⁸⁶ Ani on ovšem nedokázal zajistit u císaře nějaký posun ve věci Poděbradových říšských plánů, za jejichž vznikem stál wittelsbašský diplomat Martin Mair.³⁸⁷ Jiří se tak po měsících váhání přece jen připojil

³⁸³ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 173.

³⁸⁴ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 281.

³⁸⁵ Na slavném sjezdu v Chebu v dubnu 1459 uzavřel Poděbrad přátelské smlouvy s představiteli obou hlavních znesvářených bloků. Z českého pohledu byly přitom nejcennější smlouvy s Wettiny, neboť se v nich saský vévoda Vilém vzdal sám za sebe, jménem manželky Anny i svých potomků nároků na České království a k němu náležející země včetně Slezska. K tomu blíže M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 168–171.

³⁸⁶ Složení Jiříkových poselstev zachytil T. EBENDORFER, *Chronica Austriae*, s. 466: „*de Sternberg, Procopius de Rabmstain eiusdem* (tj. Poděbradův) *cancellarius et quidam de Rabm*“ (tedy Zdeněk Konopištský ze Šternberka, Prokop z Rabštejna a Vilém z Rýzmburka a na Rabí); s. 471: „*dominus Stenko de Sternberg et Procopius de Rabmstain cancellarius et alter dictus de Corvo*“ (tj. titíž); s. 472: „*reverendus videlicet pater dominus Prothasius Olumucensis episcopus, dominus Benesius de Schorhow alias de Swartzperg, patruus eiusdem dominus Hainricus de Colobrat et dominus Procopius de Rabenstain cancellarius*“ (tedy Tas z Boskovic, Beneš Černošský z Boskovic, Jindřich z Kolovrat a Prokop z Rabštejna); s. 496: „*dominum de Sternnberg alias Holzki et Procopium de Rabmstain*“ (v případě prvního jména jde zřejmě o omyl, poslem byl i tentokrát Zdeněk Konopištský ze Šternberka – kromě edičního aparátu srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 360).

³⁸⁷ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 348–352.

k proticísaršské straně, jejíž linie, zdůrazňující hluboké říšské reformy, se v některých bodech (kritický vztah k papežství, podpora konciliarismu) stýkala s tradičními husitskými názory. Poděbradovo sblížení s Ludvíkem Bohatým vyústilo v uzavření tří smluv, které činily z obou stran spojence, otevíraly prostor české vojenské účasti ve válce v říši i budoucímu sňatku Jiřího dcery Ludmily s Ludvíkovým synem Georgem. V poslední smlouvě, datované 8. říjnem 1460, se bavorský vévoda zároveň zavázal podporovat Jiříkovu volbu římským králem, a to za příslib doživotního výkonu úřadu říšského hofmistra s roční rentou 8 000 zlatých. S návrhem na volbu Jiřího z Poděbrad římským králem nebo alespoň gubernátorem říše přitom vyslovil souhlas také mohučský arcibiskup Diether von Isenburg a zejména Fridrich I. Falcký. Poděbradovi tak fakticky připadla úloha „bílého koně“ v riskantní partii rozehrané Wittelsbachy, kteří sledovali vlastní mocenské zájmy a v politickém zápase se účelově opírali o kritiky papežství a stoupence konciliarismu. Jiří úskalí svého postavení jistě sám vnímal, nicméně počítal s tím, že případný úspěch mu může přinést pronikavé zvýšení autority na evropské scéně.³⁸⁸

Papež Pius II., rozladěný průběhem mantovského kongresu a vlašnou odezvou evropských vládců na jím vyhlášenou tříletou válku proti Osmanům, mezitím přitvrdil linii. Pochopil, že svěští panovníci neberou autoritu papežství příliš vážně, a tak v úsilí upevnit moc Apoštolské stolice vydal již 18. ledna 1460 slavnou bulu *Execrabilis*, jež zdůrazňovala papežovo monarchické postavení a pod hrozbou klatby zakazovala odvolání k budoucímu koncilu. K Jiřímu se však Pius i nadále choval obezřetně a zatím stále trpělivě vyčkával, zda k němu „husitský král“ vyšle oficiální poselstvo, které by mu veřejně a za všechny obyvatele českého soustátí složilo slib poslušnosti. Tajnou korunovační přísahu měl přitom v rukávu jako trumf.³⁸⁹

V létě 1460 vyslal papež do Prahy Fantina de Valle, který působil u římské kurie jako Poděbradův prokurátor (tj. placený zástupce), s pověřením, aby u Jiřího vypravení českého obedienčního poselstva uspíšil.³⁹⁰ Český král si ve své odpovědi z 12. září s úžasem stěžoval na zlobu pomlouvačů a nepřázeň poměrů doma i v sousedství a ujišťoval papeže, že tajnou korunovační přísahu dodrží a že do 2. února 1461 k němu vyšle své obedienční poselstvo. To za něj prý veřejně a podle zvyku jeho předchůdců složí slib poslušnosti a také sjedná „*causam reduccionis regni*“. Jiří přitom zdůrazňoval, že tak chce učinit „*non armis sed consilio et prudencia magis*“. Podrobněji měl papeže o všem informovat prokurátor Fantin.³⁹¹ V listu

³⁸⁸ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 182; P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 281–282.

³⁸⁹ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 282.

³⁹⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 366.

³⁹¹ H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VIII*, s. 47–48, č. 45.

z 1. listopadu 1460 pak český král oznámil Piovi i jména osob, které budou stát v čele slavného poselstva. Mělo jít o olomouckého biskupa Tasa z Boskovic a kancléře Prokopa z Rabštejna. Poděbrad věřil, že váha jejich osobností bude ve shodě se závažností věci samé.³⁹²

Už 27. listopadu – snad ještě předtím, než obdržel druhý Jiříkův dopis³⁹³ – ale Pius adresoval českému králi list, jímž na něj apeloval, aby se zdržel veškerého nepřátelství vůči císaři, a zároveň mu důrazně doporučil, aby se spokojil s rozsahem své říše a nežádal více, než mu Bůh dal. Papež totiž nestrpí, aby se císaři, který se tolik zasloužil o katolickou církev, stala křivda.³⁹⁴ Ve stejném duchu psal Pius také Prokopovi z Rabštejna, svému starému příteli z Fridrichovy kanceláře: „*Moneas, ut sit regno suo contentus : aliena injuste non quaerat. Ingratae enim sunt Deo viae hujusmodi, et hominibus multum non placent : gratiam et bonum nomen in Ecclesia quaerat : haec sunt status sui fundamenta praecipua : hoc etiam illud, per quod crescere, et gloriam sibi parere possit, etc.*“³⁹⁵ Tyto listy daly Jiřímu z Poděbrad jasně najevo, že v cestě za korunou římskoněmeckého krále mu bude stát nejen císař Fridrich, ale i papež Pius II. Český panovník se proto snažil vyvarovat toho, aby dal kurii přímý podnět k zakročení, což znamenalo mimo jiné i další odklad vypravení obedienního poselstva do Říma.³⁹⁶

Rozhodnutí o Jiříkově říšském plánu mělo padnout na sjezdu říšských knížat, hrabat i měst, který se za účasti Jiřího Poděbradského a arcivévody Albrechta VI. Habsburského konal v únoru 1461 v Chebu. Zde se však Hohenzollernům, nehodlajícím připustit vzestup svých konkurentů Wittelsbachů, podařilo zmařit přijetí jakýchkoli konstruktivních závěrů. Tím Poděbradova naděje na zvolení římským králem či správcem říše (*protector et conservator*), vládnoucím vedle císaře, prakticky padla. Zcela se pak rozplynula na přelomu února a března v Norimberku, kde Hohenzollernové setrvali v odporu. Bez jednoznačné podpory kurfiřtů ztrácel celý projekt Jiřího kandidatury smysl. Smělý plán ovšem ztroskotal i z důvodů vnitropolitických. Předáci kališnické církve totiž pochopili, že v případě kandidatury bude Poděbrad vystaven v říši velkému tlaku, aby se vzdal kalicha, a zprávy o sblížování českého krále s katolickými panovníky vyvolaly v Praze obavy, zda Jiří husitskou konfesi neopouští. Rozbouřené veřejné mínění bylo třeba zklidnit. Poděbrad proto 15. května 1461 na zemském sněmu vystavil zápis, v němž slíbil zachovávat svobody království, čtyři artikuly pražské (!) a

³⁹² Tamtéž, s. 49, č. 47; k obsahu obou citovaných dopisů srov. též J. SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 217–218.

³⁹³ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 366.

³⁹⁴ *Caesaris S. R. E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii ... Annales ecclesiastici XXIX*. 1454–1480, Barri-Ducis-Parisiis-Friburgi Helv. 1880, s. 251, č. 82.

³⁹⁵ Tamtéž, č. 83. V citátu ponechávám trojstupňovou latinskou interpunkci používanou v této edici.

³⁹⁶ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 366–367.

kompaktáta. Na jaře 1461 se tak v plné nahotě ukázalo, že Jiříkova naděje na zisk římské koruny byla od počátku mizivá.³⁹⁷

V letních měsících téhož roku plnil náš Prokop důležité diplomatické úkoly v říši. Jiří z Poděbrad se vzhledem ke své tehdejší ošemetné mezinárodněpolitické pozici zdráhal přistoupit k vojenskému zásahu v markraběcí válce, k němuž byl vybízen, a raději se prostřednictvím svého kancléře a dalších diplomatů snažil vyjednat příměří. Po dlouhých a spletitých jednáních se to nakonec skutečně podařilo. Prokop z Rabštejna koncem srpna u Fridricha III. vyjednal, aby všechny své spory s bratrem Albrechtem, Matyášem i Ludvíkem Bavorským postoupil Jiřímu Poděbradskému. Pověření napsal císař Prokopovi vlastní rukou a zapečetil je svým prstenem. 6. září 1461 pak byla v dolnorakouském Laxenburku uzavřena smlouva o příměří, které mělo trvat do 24. června 1462.³⁹⁸

Opojen tímto diplomatickým úspěchem, který otevřel cestu k urovnání Jiřího vztahů s císařem Fridrichem³⁹⁹ a jenž byl zvýrazněn dalšími mírovými smlouvami ze 7. prosince 1461,⁴⁰⁰ usoudil český panovník, že právě teď nastala správná chvíle k vyslání poselstva k papeži.⁴⁰¹ 11. prosince podal Piovi II. radostnou zprávu o uzavření obecného příměří, z níž dýchá Jiříkovo uspokojení a sebevědomí.⁴⁰² V „časech nejbouřlivějších“ (*turbulentissimis temporibus*) nastal toužený „svatosvatý pokoj“ (*sacrosancta pax*), za jehož tvůrce se Poděbrad mohl s čistým svědomím prohlásit. Neopomněl přitom položit důraz na své postavení jako „věrného knížete i krále křesťanského“ (*fidelis princeps et rex christianus*), který je spřátelen a spřízněn s nejmocnějšími říšskými knížaty. Veškeré jeho úsilí prý směřuje k tomu, aby vzrostla sláva obou hlav křesťanství, aby byla Svatá říše římská upevněna a aby Turci byli své hlavní naděje – válek mezi křesťany – zbaveni. Nyní, po skončení tolika důležitých jednání, při nichž nemohl postrádat svého kancléře Prokopa z Rabštejna, už nebude otálet s vypravením slavného poselstva, jež pod Prokopovým vedením přijede do Říma „*cum instructioe pro fausta et felici deo juvante concordia nostri regni*“. Tehdy ještě Jiří netušil, že naděje na potvrzení kompaktát, které zamýšlel od papeže získat výměnou za slib poslušnosti, se již brzy ocitne v říši chimér...

³⁹⁷ Blíže M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 182–184.

³⁹⁸ Blíže a s odkazy na příslušné prameny R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 471–475.

³⁹⁹ Srov. prohlášení císařských zástupců ze 7. prosince 1461, které vydal Adolf BACHMANN (ed.), *Briefe und Acten zur österreichisch-deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III.*, FRA II/44, Wien 1885, s. 295, č. 207.

⁴⁰⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 504–506.

⁴⁰¹ Již 30. června 1461 vydal Pius II. pro Jiřího posly ochranný glejt na cestu do Říma a zpět, který platil „*octo menses et non ultra*“. Viz AČ XV. Ed. Josef KALOUSEK, Praha 1896, s. 236–237, č. 122. Poselstvo tedy bylo třeba vypravit co nejdříve, aby mohlo glejt uplatnit.

⁴⁰² H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VIII*, s. 67–68, č. 66.

3.3 Kritický rok 1462 a jeho důsledky

Obedienční poselstvo, jemuž král Jiří 8. ledna 1462 vystavil plnou moc⁴⁰³ a které o několik dní později vyjelo z Prahy,⁴⁰⁴ mělo vyvážené složení. Kancléř Prokop z Rabštejna byl katolík a starý přítel Eneův, kališník Zdeněk Kostka z Postupic patřil k nejbližším Poděbradovým spolupracovníkům, utrakvističtí mistři Václav z Vrbna, děkan u sv. Apolináře v Praze, a Václav Koranda mladší pak reprezentovali kališnickou církev a zároveň i pražskou univerzitu. Ve Vídni se k nim připojil císařův zástupce Wolfgang Forchtenauer a v Římě potom Antonio Marini z Grenoblu, jeden z Poděbradových zahraničních rádců. O všech jednáních poselstva nás informuje střízlivě a věcně podaná relace Václava Korandy mladšího.⁴⁰⁵

Na základě panovnickovy plné moci měli Jiřího poslové pouze složit papeži slib poslušnosti, zatímco „k jednání o jiných věcech“ (*ad alias res tractandas*) – tím se jistě mínilo potvrzení kompaktát – jim král dal „*mandatum speciale*“.⁴⁰⁶ Zplnomocnění královských poslů je pro nás důležité i z hlediska biografie Prokopa z Rabštejna a dějin jeho rodu. Poskytuje totiž nezpochybnitelný důkaz, že Prokop (stejně jako Zdeněk Kostka) tehdy již náležel k panskému stavu: „(...) *magnificorum et nobilium Baronum Procopii de Rabenstein Cancellarii nostri, et Zdentronis de Poscupicz magistri monete in Montibus Cuthnis, Consiliariorum*“. Tím se potvrzuje domněnka Rudolfa Urbánka, že byl Prokop mezi vyšší šlechtu povýšen už před rokem 1462. Kdy přesně se tak stalo, ale nevíme.⁴⁰⁷ Jako

⁴⁰³ Augustin THEINER (ed.), *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* II. Ab Ioanne Pp. XXIII. usque ad Pium Pp. V. 1410–1572, Romae 1861, s. 130. Kromě čtyř poslů, kteří cestovali z Prahy, se plná moc vztahovala i na Antonia Mariniho z Grenoblu (srov. dále v hlavním textu).

⁴⁰⁴ K problému datace počátku cesty Poděbradova poselstva srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 510, který se přiklání ke 14. lednu, stejně jako např. A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 321.

⁴⁰⁵ Jako první otiskl Korandovu relaci K. J. ERBEN (ed.), *Výbor z literatury české* II, sl. 663–714. Kritické vydání, z něhož dále cituji, připravil A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 321–354; srov. též M. KAŇÁK – F. ŠIMEK (edd.), *SLČ z rukopisu křížovnického*, s. 232–271 (téměř stejný text), a stručnější latinské zprávy, jež vydal H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum* VIII, s. 85–87, č. 80 (k otázce jejich autorství R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 521, pozn. 4). Problematika jednostranného zrušení kompaktát papežem Piem II. za přítomnosti českého obedienčního poselstva v Římě se stala předmětem zájmu mnoha českých i zahraničních badatelů. Uveďme zde alespoň nejvýznamnější zpracování: F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 190–209; G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* III, s. 458–469; Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy* VII, Praha 1886, s. 35–43; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 520–538; F. G. HEYMANN, *George of Bohemia*, s. 263–278; O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 130–134; J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 144–145, 149–151; M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 201–203; J. SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 242–250.

⁴⁰⁶ A. THEINER (ed.), *Vetera monumenta* II, s. 130. Tamtéž, s. 130–131, je otištěn stručný formulář slibu poslušnosti.

⁴⁰⁷ R. Urbánek se problému datace Prokopova povýšení do panského stavu poprvé dotknul ve své studii *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210, pozn. 70, kde snesl doklady o Prokopově příslušnosti k vyšší šlechtě z let 1464–1467 a výrazně tak zpřesnil orientační informaci Augusta SEDLÁČKA, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, in: VKČSN, roč. 1914, Praha 1915, č. III, s. 9, že Rabštejnové patřili mezi staré vladycké rodiny, které byly do panského stavu povýšeny do roku 1534. Na tento Urbánkův postřeh reagoval B. RYBA, *K biografii*, s. 265, který se Prokopovo povýšení pokusil konkrétněji časově ohraničit. Správně si povšiml, že

pravděpodobný lze označit názor Bohumila Ryby, který Prokopovo povýšení klade do souvislosti s jeho půjčkou králi Jiřímu na přelomu 50. a 60. let (ale nesprávně je datuje rokem 1463).⁴⁰⁸ Označení „*dominus*“, s nímž se u Prokopova jména lze setkat již podstatně dříve, není v tomto ohledu rozhodující, neboť je jednoznačně doloženo, že se jako zdvořilostní forma užívalo i u významných rytířů.⁴⁰⁹ V každém případě můžeme tento akt, který se patrně vztahoval i na Prokopovy bratry, pokládat za potvrzení společenského vzestupu rabštejnského rodu, spojeného s působením našeho Prokopa.⁴¹⁰

České poselstvo dorazilo do Říma ve středu 10. března 1462 za deštivého a bouřlivého počasí,⁴¹¹ které jako by předznamenávalo výsledek jeho diplomatické mise. Politická konstelace, v níž se Poděbradovi vyslanci chystali na audienci u papeže, nebyla českým plánům příznivá. Jiříkovo velké gesto „mírotvorce“ z předchozího roku ztratilo již na počátku roku 1462 svou působivost, neboť císař Fridrich nařídil válku v říši obnovit.⁴¹² Ještě horším znamením však byla skutečnost, že nový francouzský král Ludvík XI. ustoupil v zájmu zlepšení vztahů s kurií od pověstné *Pragmatické sankce* z roku 1438, kterou jeho otec zavedl ve Francii platnost většiny dekretů basilejského koncilu. Dosáhl-li totiž Pius II. zásadního

Prokop je jako „*liber dominus de Rabenstein*“ uveden už v mandační poznámce v listině Jiřího z Poděbrad z 13. ledna 1464 (AČ X. Ed. Josef KALOUSEK, Praha 1890, s. 274–275), což je doklad ještě o pět měsíců starší, než přinesl Urbánek. Na základě latinského znění konečné odpovědi papeže Pia II. českému obedienci poselstvu (AČ VIII, s. 360: „*per dilectum filium Procopium equitem, qui (...)*“) však mylně usoudil, že ještě v roce 1462 byl Rabštejn pouhým rytířem. Není přitom bez zajímavosti, že v soudobém německém překladu tohoto textu je ono matoucí slovo vypuštěno (J. G. KUNISCH (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau* I, s. 181: „*durch unsern liben Son Procop von Rabenstein, der (...)*“) a ani v českém výtahu Korandově označení „rytíř“ nenajdeme (A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 348: „*od (...) syna našeho milého Prokopa, kterýžto (...)*“). Ryba pak celou záležitost uzavřel s tím, že „došlo na povýšení nejspíše 1463“. Z jeho výkladu patrně vycházejí K. BOLDAN a M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105, kteří ve své studii z přelomu tisíciletí bez uvedení zdroje konstatují, že „společenský vzestup rodu byl 1463 potvrzen i povýšením Rabštejnů do panského stavu“. Urbánek se k této otázce vrátil ve svém pozdním díle *Věk poděbradský* IV, s. 53, pozn. 164, s tím, že „bylo by možno se domnívat, že oba, Kostka i Rabštejn, byli od Jiříka na pány povýšení patrně někdy před r. 1462 současně s patřičným zřetelem jak k vlastnímu jeho zájmu o posílení své strany mezi pány, tak i k veřejnosti utrakvistické i katolické a jejímu uznání královské objektivnosti“. Opírá se přitom o ne zcela průkazné latinsky psané poznámky o Poděbradovu obedienci poselstvu, které vydal F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 268–269, č. 276, z jednoho lipského rukopisu. My tedy do této diskuse můžeme přispět dokladem věrohodnějším a o několik měsíců starším (zmiňované latinské poznámky navíc nemohou pocházet z března 1462, jak je datuje Palacký, neboť je v nich zmíněn i dubnový odjezd českých posílů z Říma), jehož původcem je sám král Jiří a který potvrzuje Urbánkovu domněnku.

⁴⁰⁸ B. RYBA, *K biografii*, s. 265; ke zmiňované půjčce srov. též podkap. 3.4 mojí práce.

⁴⁰⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 53, pozn. 164.

⁴¹⁰ Jen pro úplnost dodejme, že strmým vzestupem rodu Kostků z Postupic, jenž je v tomto ohledu přes konfesijní odlišnost do značné míry obdobou mladších Rabštejnů, se nedávno zabývala Monika LECHMANNOVÁ, *Společenský a politický vzestup Kostků z Postupic v druhé polovině 15. století*. Bakalářská práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2011, která velký prostor (s. 40–69) věnovala výše zmiňovanému Zdeňku Kostkovi.

⁴¹¹ H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum* VIII, s. 85. Císařův zástupce podle tohoto pramene dorazil do Věčného města o dva dny dříve, patrně se tedy během cesty z Vídně od českých posílů oddělil a jel napřed.

⁴¹² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 511 a 523.

ústupku ve Francii, rozhodně nehodlal tolerovat kompaktáta, jež byla pokládána za dílo konciliarismu, kterému vyhlásil otevřený boj.⁴¹³

Neblahé tušení Čechům potvrdily už předběžné rozhovory. K prvnímu soukromému slyšení došlo v sobotu 13. března a pozváni na ně byli jen Prokop z Rabštejna a Zdeněk Kostka, kteří stáli v čele poselstva. Když předstoupili před papeže Pia, řekl Prokop: „*Otče svatý, posláni sme učiniti poslušensvie a poctivosť od krále našeho, nýjasnějšieho Jiřího, tak jakož jest obyčej jiným kniežatóm a králóm, a jakož jeho předkové činili sú; to učiniti hotovi sme, když se líbiti bude Vašie Svatosti.*“ Papež však dal českým poslům ostře najevo, že král Jiří, který „*z té roty šibalské a bludné vyzdvižen jest*“, nesplnil korunovační přísahu, nesjednotil své poddané s obecnou církví a spolu se svou chotí navštěvuje kališnické bohoslužby. Proto slib poslušnosti nepřijme, nesloží-li poselstvo přísahu, že jejich panovník uvede všechny tyto záležitosti do pořádku. Oba čeští zástupci ovšem tento Piův požadavek odmítli s tím, že mohou učinit jen to, k čemu byli králem pověřeni, a „*co nám nenie poručeno, učiniti nemóžem*“. Ve snaze změnit jejich postoj pak papež jmenoval čtyřčlennou kardinálskou komisi ve složení Basilius Bessarion, Mikuláš Kusánský, Juan Carvajal a patriarcha Isidor, která měla s Čechy vést další přípravná jednání.⁴¹⁴ Českou stranu na nich opět zastupovali oba páni, Kostka a Rabštejn.

Již následujícího dne, v neděli 14. března, proběhla u Bessariona, kardinála niceského, další schůzka, jíž se účastnili i Kusánský a Carvajal. Ten káravým tónem prohlásil: „*Král váš, ač jest sliby a přísahy učinil při svém korunování, také potom i v Senezi (tj. roku 1459 v Sieně) po svém poslu i po listu, těch neplní aniž drží; neb ještě rozdělenie a bludové vždycky stojie a trvají v jeho království, a těch nedbá zkaziti, netoliko v lidu, ale ani na svém dvoře.*“ Dosud prý – ironizuje kardinál – není u krále vidět „*žádné múdrosti*“, i když se chlubil, že „*ne mečem, ale múdrosti to královstvie chce vyvésti z bludów a chce je přivésti ku poslušensvív*“. Svůj monolog pak Carvajal zakončil slovy: „*Protož vy, máte-li moc a rozkázanie, abyšte to k konci přivedli, položte v ruce nýsvětějšího našeho i v naše ruce s strany krále i královstvie všecko to, což jest při tom rozdělení, bludech i odpornostech. A potom bude-li čeho otec svatý žádati na vás, jest milostivý, jest otec, neoslyšíť žádostí a proseb synów svých.*“ Na to Rabštejn zopakoval, že mohou učinit jen to, co jim král poručil. Jeho úkolem je složit papeži slib poslušnosti, zatímco o „*některých prosbách*“, jež budou po tomto aktu následovat, „*pan Zdeněk Kostka s mistry* (tj. s Korandou a Vrbenským) *sú*

⁴¹³ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 282. Termínem *kompaktáta* zde máme na mysli úmluvy husitů s basilejským koncilem. Potvrzení tzv. *širších kompaktát* (srov. pozn. 59), prolamujících mantinely církevního práva, vůbec nepřicházelo v úvahu, stejně jako diskuse o přijímání dětí pod obojí způsobou.

⁴¹⁴ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 322–323; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 525; M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 202.

svědomějšie nežli já“. Poté, co již od Bessariona odešli, se Prokop ke kardinálům ještě vrátil a přinesl Kostkovi zprávu, „že žádným během poslušenstvie nebude přijato, leč prve budú slyšeti prosby“.⁴¹⁵

Jednání pokračovala o dva dny později, a to opět u kardinála Bessariona. Právě tehdy Prokop na obranu krále Jiřího pronesl slavný výrok, který výstižně charakterizoval poměry v Čechách doby poděbradské a jenž posléze vstoupil do dějin: „*Poctivý otče, jakož otec nýsvětější a kardinálové dotýkali, že pán náš král opovrhá procesí kostela Pražského i chodí za Rokycanú: nechtějte sobě toho tak bráti, byť on to činil z potupy, ale někdy bývá tuto* (tj. s Rokycanou) *a někdy ondeno* (tj. s procesím katolickým); *anbrž při větčích svátciach viece bývá nahoře* (tj. na Pražském hradě s katolíky). *A jakož viete, že **dvój jest lid v Čechách, a král náš jest pán obého lida, musí oboje snášeti; nebo přidržel-li by se jedné strany a je nakládal, strach jest, by mu se druhá nezprotivila.***“ Bessarion však tento argument nepřijal a dal Čechům za příklad francouzského krále Ludvíka XI., jehož poselstvo bylo právě toho dne – v úterý 16. března – slavnostně přijato Svatým otcem. „*Viděli ste,*“ zdůraznil kardinál, „*jaká se je Franckému králi sláva stala: i váš král bylť by zveleben, byť též chtěl učiniti a staviti ty bludy kacieřské, a těm, kteříž sú té strany, nenakládal.*“⁴¹⁶

Proto se Rabštejn při čtvrtěčním jednání českých pánů u patriarchy Isidora zachoval jako pragmatik. Zopakoval, že „*v našem království sú dvoji lidé: jedni kteříž prostě stojie v jednotě svaté cierkve, a druzí nic*“, a upozornil, že „*s obojí strany sú velmi mocni*“. Přesto však prý „*náš král nýjasnější miení a chce konečně ty* (tj. utrakvisty) *k jednotě cierkve svaté přivesti*“. „*Bycht' nebyl toho jist a docela svědom,*“ dodal Prokop jedním dechem, „*nechtěl bych před vámi jinak ani směl praviti.*“⁴¹⁷ Tento výrok byl však nepochybně vyřčen účelově ve snaze kardinály obměkčit a uvolnit tak cestu k přijetí slibu poslušnosti papežem, stěžejí jej lze považovat za věrohodný obraz Rabštejnových názorů. Ač si Prokop sám upřímně přál návrat kališníků do lůna obecné církve,⁴¹⁸ více než kdo jiný si musel být vědom toho, že král Jiří utrakvismus obětovat nehodlá.

⁴¹⁵ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 323–324.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 324–325; srov. též např. R. URBÁNEK, *Husitský král*, s. 9–10, 174–175; TÝŽ, *Věk poděbradský IV*, s. 268; F. G. HEYMANN, *George of Bohemia*, s. 265; O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 131; J. MACEK, *Jiří z Poděbrad*, s. 144–145. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV. Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996², s. 92–93, a TÝŽ, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000² (= *Historické myšlení* 11), s. 218 a 247, pozn. 187, nesprávně uvádí, že Prokop svůj slavný výrok pronesl v rozmluvě s papežem Piem II. Ve svých pozdějších pracích *Husitské Čechy*, s. 459, a *Jiří z Poděbrad*, s. 265, sice už Šmahel jako adresáta uvádí kardinála Bessariona, ale výrok o „dvojím lidu“ tentokrát mylně vkládá do úst Jana z Rabštejna.

⁴¹⁷ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 324.

⁴¹⁸ Srov. s. 59 této práce.

V pátek 19. března si papež k sobě zavolal samotného Zdeňka Kostku, aby s ním projednal klíčovou otázku platnosti kompaktát. „*A máš věděti,*“ upozornil Pius Zdeňka, „*žeť [kompaktáta] nejsú dopuštěna jinak, jediné pro tvrdost' jich* (tj. Čechů), *jakož jest Mojžíš udělal Židóm na púšti, aby tiem spíše mohl pokoj v zemi býti, a ten když by uveden byl, aby od takového přijímání přestali a sjednali se s cirkví.*“ Význam kompaktát jako pouhého provizoria přitom papež spojoval s otázkou moci Apoštolské stolice, která může „*složiti a změnití, což bieše ustaveno, jakž se lépe bude viděti k spasení lidskému*“. Přirozeně tedy může také zrušit kompaktáta, jež ostatně podle Pia „*moci nemají*“. Zde se však Kostka ozval s podstatnou námitkou, že je třeba před zrušením kompaktát jejich neplatnost dokázat. Podá-li papež takový důkaz, král i království snáze uposlechne jeho příkazu. Pokud však budou úmluvy husitů s basilejským koncilem zrušeny bez důkazu jejich neplatnosti, „*strach jest, že nesnáze veliká vznikne*“. Kostkou neotřásla ani papežem pyšně proklamovaná zásada, že „*Bůh jest na nebi a my na zemi*“, provázená hrozbou, že pokud Češi neuposlechnou, „*odvoláno i zkaženo bude i král i královstvie; a viete, žeť to mohu učiniti*“. Český zástupce i nadále trval na tom, že Češi, majíce povolení koncilu, vždy byli a jsou v poslušenství a jednotě svaté církve. A když se ho pak Pius přímo zeptal, zda ho poslechne a vzdá se kalicha, uslyšel ve Zdeňkově odpovědi zároveň i odpověď husitských Čech: „*Chci zóstatí, jakož mám obyčej a v čem sem zrostl.*“⁴¹⁹

Po těchto marných pokusech kardinálské komise o změnu postoje předních členů českého obedienního poselstva došlo konečně v sobotu 20. března 1462 k jeho veřejnému slyšení před papežem ve velké konzistoři. Jednalo se – slovy Rudolfa Urbánka⁴²⁰ – o „poslední veliký turnaj mezi utrakvisty a jejich katolickými odpůrci na světovém fóru“. Češi při něm stáli za sedadly 24 kardinálů naproti papežovu trůnu. Jako první se svou řečí vystoupil císařův zástupce Wolfgang Forchtenauer, který Svatého otce požádal, „*aby král český v svých prosbách byl uslyšán*“.⁴²¹ Po něm přišel na řadu Prokop z Rabštejna. Nejprve omluvil krále Jiřího, „*že tak dlúho prodléval učiniti poslušenstvie*“, a poté složil papeži slib poslušnosti, ovšem opět jen jménem panovníkovým. Když se ho papež otázal, činí-li tak i jménem stavů a království, poradil se Prokop se svými společníky a „*učinil jest tak*“.⁴²²

Vzápětí došlo na vrcholný bod programu. Obstaral jej viditelně nervózní Václav Koranda mladší, který ve své pečlivě připravené řeči, rekapitulující smysl husitského zápasu a prosycené přesvědčením o jeho mesianistickém charakteru, požádal papeže Pia II., aby

⁴¹⁹ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 325–327; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 526–527.

⁴²⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 527.

⁴²¹ Forchtenauerovu řeč vydal jako první dodatek ke Korandově relaci A. Patera v AČ VIII, s. 355–356.

⁴²² A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 328.

potvrdil kompaktáta a smířil tak Čechy s ostatním křesťanským světem.⁴²³ V téměř dvouhodinové odpovědi se Pius zaskvěl humanistickou elokvencí i oslnivou znalostí českých dějin.⁴²⁴ Jeho řeč, která se brzy rozšířila po celé oblasti katolické i humanistické kultury a byla chápána jako jakýsi nekrolog českého kacířství, směřovala k jasnému závěru. Kompaktáta povolil koncil v roce 1436 pouze tehdy žijícím dospělým husitům, „z nichžto málo zůstává živých“, a nikoli i dalším generacím. „Protož,“ pravil papež, „ta kompaktáta zrušena sú a žádné nejsú moci, a nynie ted' pravíme, že již za nic nestojie.“⁴²⁵ To ovšem byla, jak upozornil Petr Čornej,⁴²⁶ čirá demagogie. Husitští vyjednavací totiž vtělení takto formulovaného bodu do textu kompaktát zabránili a pojistili se proti němu úmluvami s císařem Zikmundem. Ten dal souhlas k tomu, aby fary podobojí zůstaly v husitských rukou, čímž fakticky zajistil životnost přijímání podobojí i v dalších generacích. V závěru svého proslovu pak Pius zopakoval to, co Prokopovi a Zdeňku Kostkovi řekl už před týdnem při soukromém slyšení. Jiří z Poděbrad, jenž „z toho šibalstva volen jest a přijat za krále Českého“, nedostál svým slibům a přísahám a „královstvie jeho nestojí v jednotě s cirkví svatú, ale jest od nie odděleno a v bludiech stojí po dnes“. Proto papež jeho slib poslušnosti nepřijme, dokud vše, co český panovník „slibil a přísáhl“, skutečně nesplní. O konečné odpovědi se prý ještě poradí s kardinálským kolegiem.⁴²⁷

V průběhu následujícího týdne se konala další dvě soukromá jednání. Zatímco na tom prvním, které proběhlo v pondělí 22. března u Basilia Bessariona, náš Prokop chyběl,⁴²⁸ páteční schůzky u téhož kardinála už se opět zúčastnil a spolu s českými posly tu byl přítomen i císařův vyslanec Wolfgang Forchtenauer.⁴²⁹ Tato jednání, při nichž se stále vracel motiv úplné poslušnosti a vyplenění bludů, „kteríž po dnes trvají“, však už nemohla přinést nic nového. Poslední slova českých poslů, vyřčená česky Zdeňkem Kostkou a tlumočená do latiny Prokopem z Rabštejna, zněla: „Otcové nýpocivější, vedlé té řeči a cesty k našim prosbám, kterúž vy mluvíte a vedete, nezdá mi se, by přišlo k takovému poslušenství, jakož chce otec nýpocivější; ale spieše uvedeny budú búrky a nesnážky, pro něž mohl by se král

⁴²³ České znění Korandovy řeči je součástí jeho relace (tamtéž, s. 328–336), verze latinská je otištěna jako druhý dodatek na s. 356–360.

⁴²⁴ Český text Piovy řeči byl edičně zpřístupněn tamtéž, s. 336–342.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 341.

⁴²⁶ P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 282–283.

⁴²⁷ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 341–342. K jednání ve velké konzistoři 20. března 1462 zvláště R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 528–531; z nejnovější literatury srov. M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 202, a J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 245–247.

⁴²⁸ K pondělnímu jednání s kardinály byli přizváni jen Zdeňk Kostka a oba mistři pražské univerzity. Ti pak kardinálům odpovídali i Zdeňkovým jménem. Viz A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 342–344. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 531, mylně vztáhl zmínku o tom, že Prokop v pátek 26. března tlumočil řeč Zdeňka Kostky (srov. dále v hlavním textu), i na jednání pondělní, jehož se Rabštejn nezúčastnil.

⁴²⁹ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 344–348.

*popuditi proti takovému poslušenství, i strany proti sobě. A když se lid zbúří, kto mu má rozkazovati, aby stál pod poslušenstvím, jediné leč mečem, jenž jest velmi nebezpečné?*⁴³⁰

Definitivní výrok zazněl ve středu 31. března 1462 na dalším zasedání velké konzistoře za přítomnosti čtyř tisíc lidí. Účast notářů, kteří vše, co papež řekl, hned zapisovali, prozrazuje, že Pius předem myslel na hromadné rozšíření své řeči. Členové české delegace si z Pioových úst nejprve vyslechli zdůvodnění teze o papežské svrchovanosti a poté argumenty o škodlivosti a neplatnosti kompaktát, jež utrakvisty oddělují od ostatních křesťanů. Ani tentokrát přitom nechyběl širší historický exkurz a zmínka padla i o Eneově návštěvě Tábora v roce 1451. Když papež domluvil, obrátila se pozornost přítomných na jeho úředníka Antonia de Eugubia, který „*velikým hlasem*“ pravil: „*Napominám obecných písaršův jednoho, dvě nebo více, abyšte pro budoucí památku znamenali, jaká jest dána odpověď dnešní den otcem naším nýsvětějším poslóm krále Českého: jedno, že poslušenstvie krále se nepřijímá, jediné leč v skutku vyplení bludy; druhé, že přijímanie pod obojí způsobú lidu obecníemu jest staveno, a že kompaktáta moci nemají a již sú odvolána.*“⁴³¹ Českým poslům byl pak vydán úřední výtah z Piovy konečné odpovědi.⁴³²

K Poděbradově delegaci tehdy ve velké konzistoři promlouval úplně jiný muž než ten, který v roce 1455 přesvědčoval papeže Kalixta III. o účelnosti povolení kompaktát.⁴³³ Diplomata Eneu Silvia, jenž reálně posuzoval situaci v českém soustátí, vystřídal papež Pius, který se stavěl do pozice představitele, záruky i ochránce univerzalistických nároků církve a její jednoty. V tomto smyslu nebyl jeho známý bonmot „*Eneam rejicite, Pium recipite*“ pouze vtípnou slovní hříčkou se symbolickými významy jeho civilního a úředního jména, nýbrž také vyjádřením nastoupené cesty.⁴³⁴ Lze spekulovat, co všechno přimělo papeže k popsanému klíčovému rozhodnutí. Svou roli jistě sehrálo Piovo zklamání z toho, že se Jiří z Poděbrad v rozporu s původním očekáváním římské kurie nedokázal dohodnout s Matyášem Korvínem na protitureckém tažení a naopak se v říši spojoval s lidmi protipapežského a

⁴³⁰ Tamtéž, s. 347–348.

⁴³¹ Tamtéž, s. 348–353 (Korandův výtah z Piovy konečné odpovědi českým poslům), citát na s. 353; srov. též latinský text Eugubiovy řeči, který vydal F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 269, písm. B. Originální latinské znění Piova proslovu jako první edičně zpřístupnil Gian Domenico MANSI (ed.), *Pii II. P. M. olim Aeneae Sylvii Piccolomini Senesis orationes politicae, et ecclesiasticae* II, Lucae 1757, s. 93–100, a posléze je v téměř stejné podobě vydal z rukopisu rajhradského kláštera A. Patera jako třetí dodatek ke Korandově relaci v AČ VIII, s. 360–363; srov. rovněž německý překlad Piovy řeči in: J. G. KUNISCH (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau* I, s. 181–187.

⁴³² Otiskl jej H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum* VIII, s. 82–83, č. 78, a po něm A. Patera jako čtvrtý dodatek ke Korandově relaci v AČ VIII, s. 363–364 (zde na konci se jmenovitým výčtem všech pěti zástupců Jiřího z Poděbrad). Z literatury k zasedání velké konzistoře 31. března 1462 srov. zvláště G. VOIGT, *Enea Silvio de' Piccolomini* III, s. 465–467; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* IV, s. 532–533; J. SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 248–249.

⁴³³ Srov. s. 63–64 mojí práce.

⁴³⁴ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ* VI, s. 200.

konciliaristického smýšlení. Rozčarování Svatého otce bylo veliké. Svědčí o tom i skutečnost, že do Prahy jako svého nuncia nedlouho po odjezdu české delegace urážlivě vyslal dosavadního Jiříkova prokurátora Fantina de Valle, který zradil zájmy svého krále.⁴³⁵ Apoštolská stolice ve své „české“ politice přitvrdila v naději, že Poděbrada donutí k užší spolupráci. Byl to však – jak záhy uvidíme – mylný odhad.⁴³⁶

1. dubna české poselstvo ještě jednou stanulo tváří v tvář papeži Piovi, jenž je přijal v zahradě před šesti kardinály a jedním biskupem. „*Protož napominám vás,*“ kladl Svatý otec českým vyslancům na srdce, „*mluvte králi i králové i pánóm etc., ať k tomu dau, v němž sú byli, než sú se ty novosti začaly, a tak od těch novostí odstúpie; a toť jim přijde ke všemu dobrému.*“ Pius, který se již dříve spoléhal na působivou sílu Poděbradovy osobnosti, i tehdy věřil, že lid, jenž krále miluje, neodolá a půjde za ním. Ani kněží, „*vidúce krále v našem prikázání stálého*“, podle něj „*nebudú se moci protiviti*“. „*Protož bude-liť král chtieti, uzříte, že všecko snadně pójde, a skrze to bude zvelebeno všecko království,*“ načrtl papež ideální scénář. Na závěr pak české posly nabádal, aby si král Jiří zachoval přátelský vztah k císaři Fridrichovi, neboť „*cožkolivěk král váš učiní dobrého aneb nelibého ciesaři, jako by nám samým to libé aneb nelibé udělal*“.⁴³⁷

Na zpáteční cestu z neúspěšné diplomatické mise se česká delegace vydala v sobotu 3. dubna 1462, avšak bez našeho Prokopa. Ten prý „*perdidit tres equos in urbe nocturno tempore*“, a tak odjel až následujícího dne.⁴³⁸ Do Prahy poslové dorazili v první polovině května.⁴³⁹ Panovníka ale v hlavním městě nezastihli. Jiří byl totiž zaneprázdněn rozhovory s polským králem, a proto na zrušení kompaktát delší čas nereagoval. K papežovým požadavkům se veřejně vyjádřil až během léta, zato bez diplomatických vytáček.

Ve čtvrtek 12. srpna 1462 o deváté hodině ranní byl v Královském dvoře na Starém Městě pražském zahájen klíčový český zemský sněm, jenž byl – řečeno s Rudolfem Urbánkem⁴⁴⁰ – „jednou z křížovatek českých dějin, kde se určovaly směrnice daleko do budoucnosti“.⁴⁴¹ Úvodního slova se ujal Jiří z Poděbrad, který sněmovníkům sdělil, že ve své

⁴³⁵ O Fantinově české misi nově pojednal J. SMOŁUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 250–257.

⁴³⁶ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 202–203.

⁴³⁷ A. PATERA (ed.), *Poselství*, s. 353–354.

⁴³⁸ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 269. Jen pro odlehčení uvedme, že by to nebylo poprvé, co měl Prokop problém s koňmi. Když se na jaře 1447 vracel ze své první cesty do Říma, stěžoval si Oldřichovi z Rožmberka, že mu „*koni velmi ustali, a tvój mi velmi odychavičel, že na vsáký den umře; jediné kosti a kůže ostala*“. Viz AČ II, s. 440.

⁴³⁹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 535. Z dopisu Jiřího z Poděbrad Fridrichovi III. z 23. června 1462, který otiskl A. BACHMANN (ed.), *Briefe und Acten*, s. 420–423, č. 329, se dozvídáme, že Prokop se na zpáteční cestě ještě zastavil u císaře ve Štýrském Hradci.

⁴⁴⁰ R. URBÁNEK, *Husitský král*, s. 181.

⁴⁴¹ Prameny přibližující průběh srpnového pražského sněmu snesl a podrobně zhodnotil TÝŽ, *Věk poděbradský IV*, s. 561, pozn. 87. Nejvýznamnější jsou dvě latinsky psané zprávy, které otiskl

stálé snaze o dobro a čest království i Koruny si již byl jist příznivým výsledkem poselstva do Říma a že neví, jaká překážka to zmařila. Hned poté následovala několikahodinová relace poslů, jež doložila, že šlo o jednostranný zásah papežského absolutismu. Král pak ve své reakci ostře kritizoval Pia II. za cílenou snahu destabilizovat české země a prohlašoval, že kompaktáta schválil basilejský koncil i papež Evžen IV., takže tyto úmluvy i nadále platí.⁴⁴² Jako důkaz, že on sám se utrakvismu nikdy nezřekl, neváhal přečíst české znění tajné korunovační přísahy. Poděbradovo vystoupení, určené nejen sněmovníkům a české i evropské veřejnosti, ale především dějinám, gradovalo v působivém přihlášení se ke kalichu jako pevné součásti rodové tradice: „*Než vězte, že v tomto přijímání jsme se narodili, tak jsme přijímali jako pán, tak jako gubernátor a tak činíme i jako král a tak činiti chceme i napříště a nejinak, ba pro tuto svatou pravdu jsme hotovi položiti nejen korunu, nýbrž i životy s chotí svou i s dětmi svými.*“⁴⁴³

„Husitský král“ tímto proslovem překročil pomyslný Rubikon. Opustit kališnickou konfesi a kompaktáta už nemohl. Za jeho pevný postoj a rozhodný projev mu poděkoval utrakvista Zdeněk Kostka z Postupic, jenž mu za všechny kališníky slíbil oddanou pomoc. Naproti tomu katoličtí mluvčí (nejvyšší purkrabí Zdeněk Konopištský ze Šternberka, vratslavský biskup Jošt z Rožmberka a biskup olomoucký Tas z Boskovic) vyjádřili lojalitu Koruně české i katolické církvi. Následujícího dne, v pátek 13. srpna, dostal na sněmu prostor k vyjádření nuncius Fantin de Valle. Ten – maje za tlumočníka probošta vyšehradského Jana z Rabštejna – prohlásil kompaktáta za zrušená, kritizoval Poděbrada za svévolnou interpretaci korunovační přísahy, jejíž výklad přísluší pouze papeži, a užil přitom „*slov neslušných, potupných a sobě nepatřičných*“, namířených proti králi i Koruně.⁴⁴⁴

Taková opovážlivost nemohla zůstat bez trestu. V sobotu, již po skončení sněmu, přikázal panovník Fantina zatknout. Střet mezi světskou a duchovní mocí nemohl být ilustrován názorněji, byť Jiří nuncia po čase propustil. Králův hněv se přitom „*in eadem hora*“ obrátil i proti našemu Prokopovi, který se Fantina zastal.⁴⁴⁵ Musel se zavázat, že až do

F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 272–277, č. 281. Z literatury zůstává dosud nejdetailejší právě zpracování R. URBÁNKA, *Věk poděbradský IV*, s. 561–567.

⁴⁴² V případě tvrzení o konfirmaci kompaktát papežem se však jednalo o chybnou interpretaci Evženova listu z 11. března 1436, pokládaného utrakvisty za součást kompaktát. Viz M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 203.

⁴⁴³ Cituji překlad R. URBÁNKA, *Věk poděbradský IV*, s. 562.

⁴⁴⁴ Viz Jiřího dopis Vilémovi Saskému, který vydal A. BACHMANN (ed.), *Urkunden und Actenstücke*, s. 349–350, č. 260: „*Sein wir von demselben vnserm procurator, wiewol er vnser maiestat, fast vnzimlichen mit smehunge seiner vngepurlichen wortt angezogen worden, vns vnd vnser cron zu vnwillen, aufrure vnd zuruttung der eynung, die durch vnser vorfaren loblicher gedechtnusz begrieffen vnd gemacht sein.*“

⁴⁴⁵ Srov. nedatovaný list někoho z katolické konzistoře, jímž svolával duchovní ke svatoludmilské synodě (na 16. září) a který otiskl F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 279, č. 283: „*Cancellarius est captivus*

odvolání neopustí svůj dům, a byla mu odňata kancelářská registra i další věci.⁴⁴⁶ Podle starého letopisce Jiří z Poděbrad „*také kancléře Rabštyna kázal jíti, protože jest byl v Římě po jiných posléch pozuostal a jednal jinak, než mu bylo od krále rozkázáno*“.⁴⁴⁷ Kromě Prokopova pozdějšího odjezdu mohlo podezření z pletich s římskou kurií vzbudit také jeho separátní jednání s kardinály 14. března a patrně i účelově pronesený výrok z 18. března, že „*náš král nýjasnější miení a chce konečně ty (tj. utrakvisty) k jednotě cierkve svaté přivést*“.⁴⁴⁸ Nebylo to ostatně poprvé, co se jeho známosti s vlivnými katolickými představiteli obrátily proti němu.⁴⁴⁹ Posléze byl Rabštejn internován v Poděbradech.⁴⁵⁰ O následujících týdnech Prokopova života prameny mlčí. Jisté však je, že byl brzy plně rehabilitován. Zprávu starého letopisce, že král „*potom jest jeho propustil a úřad jemu zase vrátil*“,⁴⁵¹ potvrzuje skutečnost, že již 26. září byl Rabštejn jako kancléř vyslán k císaři Fridrichovi do Vídně.⁴⁵² Je možné, že Jiří z Poděbrad tehdy stále ještě doufal, že někdejší Prokopovy přátelské styky s papežem by mohly přispět ke zmírnění ožehavých náboženských problémů.⁴⁵³

Letní události v Praze totiž výrazně změnilly vnímání české otázky v zahraničí a Poděbradův mezinárodní kredit prudce klesl. Především papež Pius II. pokračoval ve svých aktivitách a v politice vůči slezské Vratislavi provedl dokonalý obrat. V létě 1462 sice nevyhověl její žádosti o svatořečení Jana Kapistrána († 1456), ale už 24. září zprostil Vratislavské povinnosti složit přísahu českému králi ve sjednané tříleté lhůtě.⁴⁵⁴ Přímluvný list císaře Fridricha III. z 1. října, jehož sepsání ve Vídni vyjednal náš Prokop,⁴⁵⁵ v Římě zatím nic nezměnil. Do karet však Jiřímu nahrála bezvýchodná situace, v níž se císař krátce

regis proinde, quod veritatem dixit et confitebatur contra adversarium (tj. proti Poděbradovi); *vivit tamen vita incolumis*.“

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 277; o tom, že „*registra i jiné všechny věci vzaty jsou od něho*“, psal 5. září 1462 Janovi z Rožmberka miličinský farář Jan Kaplicer – viz AČ VII. Ed. Josef KALOUSEK, Praha 1887, s. 240, č. 60.

⁴⁴⁷ F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 129.

⁴⁴⁸ Srov. s. 81 mojí práce.

⁴⁴⁹ K vyplnění dvou Rabštejnových vesnic roku 1448, v jehož pozadí bylo Prokopovo přátelství s Juanem Carvajalem, srov. s. 42.

⁴⁵⁰ I o tom informoval Jana z Rožmberka v dopise z 5. září 1462 miličinský farář Jan Kaplicer, viz pozn. 446. O Fantinově a Prokopově uvěznění nově pojednal J. SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 258–265, který však cituje silně zkreslené podání polského kronikáře Jana Długosze. Podle něj se za Prokopem ve vězení zastavila královna Johana a zařídila, aby byl hned druhého dne propuštěn. O spolehlivosti jeho zprávy (kterou vyvrací výše citovaný dopis) si můžeme udělat představu i na základě informace, že prý byl Fantin převezen na hrad Karlštejn (!) a tam pak až půl roku držen. Smolucha nastíněný kronikářův výklad koriguje jen upozorněním, že Fantin se ve skutečnosti dostal na svobodu již 26. října 1462. Srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 567–575.

⁴⁵¹ F. ŠIMEK (ed.), *SLČ z vratislavského rukopisu*, s. 129.

⁴⁵² Srov. H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VIII*, s. 140–141, č. 117; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy VII*, s. 54; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 537, pozn. 60, a 573.

⁴⁵³ Soudil tak již J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28.

⁴⁵⁴ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 204.

⁴⁵⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 619.

poté ocitl a která mu umožnila obsadit se do role udatného zachránce světské hlavy křesťanstva.

Od poloviny října 1462 obléhali Fridricha III. s jeho rodinou a nevelkým počtem ozbrojenců nespokojení Vídeňané, vedení purkmistrem Wolfgangem Holzerem, a vojáci Albrechta VI. ve vídeňském Hofburgu. Na žádost o pomoc reagoval Poděbrad promptně. Spolu se synem Viktorinem a českými i moravskými šlechtici, mezi nimiž nechyběl ani Prokop z Rabštejna,⁴⁵⁶ přitáhl v listopadu vojensky k Vídni a na počátku prosince zprostředkoval uzavření kompromisní dohody v Korneuburgu. Na jejím základě předal Fridrich III. za náhradu 4 000 zlatých ročně vládu nad Dolními Rakousy včetně Vídně na osm let svému bratru Albrechtovi VI. Císař, vděčný za propuštění a záchranu rodiny, pak nešetřil uznáním ani odměnami. Ve prospěch českého krále upravil vztah k římskoněmeckému panovníkovi, osvobodil pražské obchodníky od vídeňských cel, opětovně potvrdil nedávné povýšení Kladska na hrabství a z Poděbradových synů Jindřicha a Hynka učinil říšská knížata s titulem knížat münsterberských a hrabat kladských.⁴⁵⁷ Kromě toho daroval Fridrich králi Jiřímu drahocenný zlatý řetěz, jeho choti Johaně zlatou korunu a oběma jmenovaným synům královského páru knížecí mitry. V následujících letech projevil císař štědrost i vůči řadě zúčastněných šlechticů z českých zemí. Například náš Prokop, který v březnu 1464 zavítal do Vídeňského Nového Města s dalším diplomatickým posláním,⁴⁵⁸ kvitoval 2. května téhož roku 300 zlatých a 1 100 liber feniků.⁴⁵⁹

Mimořádně vítaným projevem císařovy vděčnosti byla pro českého panovníka další Fridrichova přímluva u papeže, která již nezůstala bez odezvy. Do Říma dorazila právě včas, aby Pius na přelomu let 1462 a 1463 odložil soudní při chystanou proti Poděbradovi. Ani Svatý otec neměl zájem hnát záležitost do krajností. O to usilovněji ovšem vyvíjel tlak na rychlé uzavření smlouvy mezi císařem a Matyášem Korvínem. Sliboval si, že právě oni sestaví úspěšnou protitureckou koalici.⁴⁶⁰

Někdy koncem roku 1462, patrně krátce po císařově osvobození, byl do Říma českým vládcem vyslán Prokopův bratr Jan. Jeho úkolem bylo zřejmě sondovat náladu u kurie po

⁴⁵⁶ Mezi zúčastněnými šlechtici uvádí Prokopa ve své veršované kronice Michael Beheim, viz Theodor Georg von KARAJAN (ed.), *Michael Beheim's Buch von den Wienern*. 1462–1465, Wien 1843, s. 155.

⁴⁵⁷ U nejstaršího Jiříkova syna Bočka nepřicházelo takové povýšení vzhledem k jeho zdravotnímu postižení v úvahu, zatímco druhému nejstaršímu královu synovi – Viktorinovi – byl zmíněný titul udělen již v roce 1459.

⁴⁵⁸ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 742–743.

⁴⁵⁹ J. CHMEL (ed.), *Regesta II*, s. 412, č. 4070. O české pomoci císaři Fridrichovi detailně pojednal R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 620–630; k odměnám a darům českým šlechticům blíže Adolf BACHMANN, *Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. und Max I.* I, Leipzig 1884, s. 351–352 (v Prokopově případě však nesprávně uvádí 91 liber feniků).

⁴⁶⁰ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 631–632; M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 204; P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 283.

nové Fridrichově přimluvě. Papež si po něm Jiříkovi znovu postěžoval na nedávné zajetí nuncia Fantina a zároveň ho žádal, aby nic nepodnikal proti Vratislavským.⁴⁶¹ Bulou vydanou 29. března 1463 pak Pius převzal Vratislav pod přímou ochranu Apoštolské stolice a osvobodil ji od povinnosti složit přísahu věrnosti panovníkovi.⁴⁶² Mezitím se v Praze konala slavnostní knížecí investitura Poděbradových synů. Zajímavá je zpráva o Prokopově podílu na tomto okázalém aktu. Rabštejn spolu se Zdeňkem Konopišťským ze Šternberka a Joštem z Einsiedlu přivezl od císaře Fridricha knížecí pláště a klobouky a 21. února je tato trojice posíl v Královském dvoře slavnostně předala Jiříkovým synům.⁴⁶³

Pod dojmem papežovy březnové buly se Jiří z Poděbrad na sklonku jara 1463 opět pokusil získat pro zápas s kurií i katolické stavy. Výsledkem jeho působení na červnovém pražském sněmu byl však jen list českých stavů z 10. června, jímž byl papež žádán o odklad všech dalších procesů, které by v Českém království i v jeho sousedství mohly způsobit nové nesnáze a války. Stavové v něm vyjádřili víru, že král najde cestu k zachování míru a že ve zmíněných zemích nastane „pokoj a svornost“ (*pax et concordia*). Pod tento list se podepsalo více než pět desítek pánů a rytířů, mezi nimi i kancléř Prokop, jeho bratři Jan a Václav a také jistý Jindřich z Rabštejna, jehož příbuzenský vztah k rabštejnským bratřím je nejasný.⁴⁶⁴ Kýženou manifestační podporu pak král Jiří neobdržel ani na červencovém sněmu v Brně.⁴⁶⁵

V téže době se stala skutečností římskou kurií dlouho připravovaná smlouva mezi Fridrichem III. a Matyášem Korvínem, jejíž uzavření zprostředkovali kardinálové Bessarion a Carvajal a jež byla dovršena 17.–19. července 1463 ve Vídeňském Novém Městě, resp. v Šoproni. Císař v ní uznal Matyáše jako uherského krále a následně mu vydal Svatoštěpánskou korunu, čímž konečně umožnil jeho řádnou korunovaci. Korvín naopak souhlasil s nástupnictvím Fridricha III. či jeho synů v případě, že sám zemře bez legitimních mužských dědiců, a Habsburk rovněž získal oprávnění užívat až do konce svého života titul uherského krále. V očích papežské kurie pak tato dohoda otevírala možnost uspořádání velké protiturecké kruciáty na čele s Fridrichem a Matyášem a v Piově režii.⁴⁶⁶

Následujícího měsíce byla uzavřena další důležitá smlouva, tentokrát v Praze. Tam Jiří svolal zástupce obou znesvářených stran ve válce v říši. Víme přitom, že účast zástupce Fridricha III. vyjednali Prokop z Rabštejna a Jan Calta z Kamenné Hory, kteří již 9. dubna

⁴⁶¹ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 634–635.

⁴⁶² M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 204.

⁴⁶³ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 298, č. 299; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 639.

⁴⁶⁴ Přimluvný list českých stavů z 10. června 1463 vydal H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VIII*, s. 219–220, č. 162, písm. A; srov. též R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 657, a J. SMOLUCHA, *Polityka Kurii Rzymskiej*, s. 294. O záhadném Jindřichovi z Rabštejna více v pozn. 484 v mojí práci.

⁴⁶⁵ K brněnskému sněmu souhrnně M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 205–206.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 211–212.

1463 přijeli do Vídeňského Nového Města.⁴⁶⁷ 24. srpna došlo pod Poděbradovou taktovkou k ujednání, které ukončilo vlekoucí se konflikt mezi Hohenzollerny a Wittelsbachy, a ve svatovítské katedrále mohl být slavnostně vyhlášen mír.⁴⁶⁸ Byl to nepochybný úspěch Jiříkovy diplomacie.

Další důvod k radosti měl ovšem v té době i papež Pius II. Benátky totiž, jak si přál, vyhlásily válku tureckému sultánovi a následně uzavřely smlouvy s Matyášem Korvínem a burgundským vévodou Filipem III. Dobrým. 22. října 1463 tak mohl Pius ve veřejné konzistoři vyhlásit dlouho zamýšlenou křížovou výpravou proti Turkům.⁴⁶⁹ Její realizace se však nedočkal. Zemřel v noci ze 14. na 15. srpen 1464 v Anconě, kde na břehu Jaderského moře marně očekával křižáky i loďstvo, s jehož nasazením v rámci vyhlášené protiturecké kruciáty počítal. Na faktu, že k uskutečnění velkého křížového tažení postrádala tehdejší křesťanská Evropa sílu i vůli, tato okolnost nic nezměnila. Naštěstí pro Jiřího z Poděbrad a k nelibosti Vratislavských uvážlivý papež nespěchal s vyhotovením a expedicí buly obsahující půhon na českého krále. Až do posledních chvil si uchovával naději, že Poděbrada přece jen získá pro své záměry. Jeho nástupce Pietro Barbo, který přijal jméno Pavel II., pak Jiříkovi poskytl čas na urovnání sporných záležitostí. Byl to však jen odklad nevyhnutelné konfrontace.⁴⁷⁰

3.4 Majetkový vzestup Prokopova rodu

Za života Prokopa z Rabštejna dosáhl rabštejnský rod nejen významného společenského vzestupu, ale polepšil si i majetkově. Shodou okolností k tomu přispěla tíživá finanční situace, v níž se v 50. letech 15. století ocitli Rožmberkové. Tu totiž nebylo možné vyřešit jen půjčkami několika desítek nebo stovek zlatých, případně kop grošů, a proto museli Rožmberkové přikročit k prodeji a zástavám nemovitostí.⁴⁷¹ V dubnu 1457 tak Prokopovi a jeho bratru Janovi, vyšehradskému proboštu, prodali město Prachatice, jež drželi od roku 1444,⁴⁷² a městečko Volary „s mýtem a puožitky i příslušnostmi všelikými“, jejichž celková

⁴⁶⁷ Srov. A. BACHMANN (ed.), *Briefe und Acten*, s. 513–515, č. 407, zde s. 515 (přípisek pod dopisem), a s. 530–531, č. 422; TÝŽ (ed.), *Urkunden und Actenstücke*, s. 354–356, č. 266, zde s. 355.

⁴⁶⁸ Ludvík Bohatý se v uzavřené smlouvě zavázal vydat Albrechtu Achillovi bez náhrady obsazená města a hrady i rezignovat na držbu města Donauwörth, zatímco Hohenzollern ustoupil od požadavku mimořádných pravomocí norimberského zemského soudu. Viz R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 678–679, a M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 186.

⁴⁶⁹ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 212.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 214–215. Další vývoj, jímž už se v rámci této práce blíže zabývat nebudeme, přehledně shrnul P. ČORNEJ, *Kvadratura kruhu*, s. 284–285.

⁴⁷¹ Blíže A. KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 137–139.

⁴⁷² Srov. tamtéž, s. 127; CIM III, s. 235–236, č. 137.

hodnota byla 3 000 kop grošů českých.⁴⁷³ V téže době si navíc od rabštejnských bratří půjčili 1 500 uherských zlatých. V případě, že dluh nebude včas splacen, měli přitom věřitelé „*plnú moc i právo těch jistých puol druhých tisíce zlatých svrchupsaných vziati v křesťanech nebo v židech a dobytí na naši všech rukojmí škodu společnú a [neroz]dielnú.*“⁴⁷⁴

Na sklonku roku 1462 došlo mezi Janem (II.) z Rožmberka a Prokopem z Rabštejna k další finanční úmluvě. Jan tehdy za 1 017,5 kopy grošů, „*kterězto od něho úplně a docela přijal zlatými i penězi hotovými,*“ Prokopovi postoupil „*šedesát sedm kop a padesáte gr[ošov] a 4 den[áry] platu roč[ního] a jistého, sečteného na peněžích úročních a na ovse i na kuřiech ve vsích podepsaných a na lidech tudiež bydlejících, totiž ve vsi Vitějovici (...), ve Zviechově (...), v Nebahově (...), v Jeleníku (...), v Vláškově Lhotě (...), v Královici (...), v Žernovici (...), se vším plným panstvím a svobodú*“.⁴⁷⁵ Rožmberk si však – podobně jako v řadě jiných případů – vyhradil právo zpětné koupě, takže fakticky šlo spíše o zástavu.⁴⁷⁶ V roce 1464 si pak Jan z Rožmberka od Prokopa a jeho bratra Jana půjčil dalších 500 uherských zlatých.⁴⁷⁷

Prachatice zůstaly majetkem mladších Rabštejnů do roku 1493 a právě zde humanista Jan v roce 1469 napsal svůj proslulý *Dialogus*.⁴⁷⁸ Rabštejnskou držbu Prachatic dodnes připomíná malba nad vítězným obloukem v hlavní lodi tamního kostela sv. Jakuba. Ta nese letopočet 1500 a je tvořena konfigurací pěti erbů (obr. 9). Uprostřed je vyobrazen městský znak, který Prachatice obdržely privilegiem císaře Fridricha III. z 5. července 1493. Jde o červený štít se stříbrným dvouocasým lvem, nad nímž jsou dva zkřížené stříbrné klíče. Nad tímto štítem se nachází dva štíty s červenou rožmberskou růží. Napravo je červený štít se stříbrným břevnem a konečně nalevo najdeme znak rabštejnský. První pole jeho čtvercového štítu obsahuje lva (z horní poloviny zlatého, z dolní poloviny stříbrného), druhé a třetí pole je zlato-stříbrně polcené a ve čtvrtém, červeném poli je vyobrazen opět zlato-stříbrný lev.⁴⁷⁹

⁴⁷³ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, s. 398–399, č. 578. List je datován „*v tu sobotu první před velikonoci*“, což ovšem odpovídá Bílé sobotě 16. dubna, a nikoli sobotě 9. dubna, jak uvádějí editoři. Správnou dataci naopak mají A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII*, s. 223; R. URBÁNEK, *Věk poděbradský III*, s. 111, pozn. 1; TÝŽ, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 221; CIM III, s. 237. K širším souvislostem prodeje Prachatic, které původně patřily vyšehradské kapitule, rabštejnským bratřím srov. V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 75–76.

⁴⁷⁴ J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, s. 400–401, č. 579. Dlužní list je datován „*v tu sobotu před Květnú neděli*“ – v tomto případě tedy už skutečně jde o sobotu 9. dubna 1457.

⁴⁷⁵ Josef PELIKÁN (ed.), *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953 (= Studie a prameny k českým dějinám 4), s. 83, č. 207.

⁴⁷⁶ Srov. tamtéž, s. IX.

⁴⁷⁷ Později byla dlužná částka změněna na 200 uherských zlatých. Viz tamtéž, s. 3, č. 4; srov. J. PELIKÁN – B. RYNEŠOVÁ (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, s. 401.

⁴⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII*, s. 224–226.

⁴⁷⁹ Ke kostelu sv. Jakuba v Prachaticích blíže Emanuel POCHE et al., *Umělecké památky Čech III*, Praha 1980, s. 151–154, a nově Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců I. Král a šlechta*, Praha 2010, s. 228–235; k popisované malbě srov. August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské*

Obr. 9: Malba nad triumfálním obloukem v hlavní lodi kostela sv. Jakuba v Prachaticích

Ziskem Prachatic a Volar v roce 1457 ovšem majetkový vzestup rabštejnského rodu spojený s působením našeho Prokopa neskončil. V témže roce Prokop na Starém Městě pražském koupil za 200 kop grošů českých pro sebe a svého mladšího bratra Jana, který se tehdy po smrti svého stejnojmenného nevlastního sourozence vrátil do vlasti, dům U sovy (pozdější Kapounovský dům, čp. 676 – viz obr. 10), stojící v rohu za kůrem kostela sv. Jakuba.⁴⁸⁰ V listopadu 1458 dostal Prokop, jenž byl častým věřitelem nejen Oldřicha z Rožmberka, ale i jeho největšího rivala Jiřího

Obr. 10: Kapounovský dům (čp. 676) na Starém Městě pražském je od roku 1958 nemovitou kulturní památkou

středověké šlechty III. Atlas erbů. Čechy (2. část). Ed. V. Růžek, Praha 2002, s. 470, pozn. 433 (ediční poznámka Vladimíra Růžka).

⁴⁸⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy* VIII, s. 78. Rabštejnové tento dům vlastnili do roku 1474, kdy ho Václav po smrti svých sourozenců Prokopa a humanisty Jana prodal Janovi z Roupova (srov. R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 214). K historii objektu souhrnně Pavel VLČEK et al., *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha 1996, s. 446–447.

z Poděbrad, od panovníka do zástavy ves Kotorov, označovanou též jako Koterov a ležící nedaleko Plzně.⁴⁸¹ 15. ledna 1460 mu pak král za půjčku ve výši 6 200 uherských zlatých a 228 kop a 34 grošů českých zastavil hrad Osek a městečko Duchcov i s „*horami cínovými*“.⁴⁸² Když si potom Jiří v letech 1464 a 1465 půjčil od Prokopa další peníze (1 000, resp. 2 000 uherských zlatých), zapsal mu je opět na Oseku.⁴⁸³ Ten však zůstal v držení Rabštejnů jen do roku 1473, kdy ho jeho nový držitel Jindřich z Rabštejna postoupil Pavlovi ze Sulevic.⁴⁸⁴

3.5 Poslední léta a smrt

Smrtí papeže Pia II. a nástupem Pavla II. na svatopetrský stolec vstoupil zápas o dědictví předčasné české reformace do dalšího dějství. V něm už osobnost stárnoucího kancléře Prokopa z Rabštejna ustupuje do pozadí. Nečetné zmínky v pramenech nám neumožňují souvisleji rekonstruovat poslední léta Prokopova života, a tak se musíme spokojit jen s uvedením jednotlivých událostí, při nichž se Rabštejn připomíná.

V roce 1465 se Prokop zúčastnil disputace mezi Janem Rokycanou a jeho oponenty Hilariem Litoměřickým a Václavem Křižanovským, která proběhla 7.–11. února v Praze v rámci českého zemského sněmu. Jiří z Poděbrad tehdy na množící se stížnosti katolického duchovenstva, jehož sebevědomí bylo papežovým výrokem ohledně kompaktát značně posíleno, zareagoval tím, že do Královského dvora svolal zemský sněm a pozval na něj kněží obou stran, kteří zde v panovníkově přítomnosti měli hledat konsenzus formou disputace. Té nebylo přítomno jen duchovenstvo, nýbrž i řada světských účastníků sněmu. Právě vzhledem k vysoké účasti laiků probíhala disputace v češtině, a nikoli v latině. Ústředním bodem

⁴⁸¹ August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 239, č. 1690. V Prokopově držení však tato ves dlouho nezůstala, neboť již 27. ledna 1466 ji král Jiří za „*mnohé věrné služby*“ zastavil Matoušovi ze Všehovic. Viz Josef STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad* II. Od r. 1450 – 1526, Plzeň 1905, s. 119–120, č. 131.

⁴⁸² A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register*, s. 243, č. 1719; srov. TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* XIV. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923, s. 174, a R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 146.

⁴⁸³ A. SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register*, s. 249, č. 1755 a 1759.

⁴⁸⁴ Blíže TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* XIV, s. 175. Příbuzenský vztah tohoto Jindřicha z Rabštejna, který se v pramenech poprvé objevuje roku 1463 (H. MARKGRAF (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum* VIII, s. 220, č. 162, písm. A: „*Wenceslaus et Henricus de Rabenstein*“), k pěti rabštejnským bratrům je nejasný. Jistě ho nelze ztotožnit s knězem Jindřichem, jenž patrně zemřel již v první polovině 50. let. A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* VII, s. 225, soudí, že se jednalo o syna Prokopova mladšího bratra Václava, a J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích* III–IV, s. 164, jeho výklad bez pochybností přijímá. Zápis v registrech komorního soudu o sporu mezi Jindřichem z Rabštejna a Burianem z Martic, poručníkem Václavovy dcery, z roku 1480 (AČ VII, s. 552, č. 350) ovšem vztahu otec–syn mezi Václavem a Jindřichem příliš nenavědčuje. Toho si byl dobře vědom R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 224, který jen konstatuje, že „mezi Václavem a Jindřichem opravdu byla blízká souvislost“. Otevírá se tak prostor pro alternativní výklad V. KOČKY, *Dějiny politického okresu kralovického* II, s. 85, podle něhož byl Jindřich synem vyšehradského purkrabího Jana (Kočka se však mylí při genealogickém zařazení výše zmíněného Václava). Na základě současného stavu poznání není možné tuto otázku jednoznačně a uspokojivě zodpovědět.

rozpravy byla otázka kompaktát, jejich obsahu a výkladu. Na vystoupení učenců přitom reagovali také přítomní šlechtici, např. Zdeněk Kostka z Postupic, Zdeněk Konopišťský ze Šternberka či Jan Malovec z Pacova, účastník českého poselstva do Říma v roce 1447. Právě jeho připomínka je pro nás zajímavá, ostatní průběh disputace jen stručně nastíníme.

Jan Malovec prohlásil, že při pobytu českých poslů v Římě mu jeden z kardinálů řekl, že kdyby zůstal ve Věčném městě na Hod boží velikonoční, mohl by od papeže přijímat podobojí. Hned nato povstal kancléř Prokop, aby to vysvětlil. Papež prý, sedě na svém stolci, podává některým osobám „*sub prima specie*“ a kardinál jáhen pak, „*stans apud cornu altaris, dat illi de calice, cui papa dedit corpus Christi*“. Protože se však o to mezi účastníky disputace následně strhl velký spor, musel Rabštejn tuto záležitost druhý den ještě jednou – a ne bez rozpaků – vysvětlovat. Kardinál podle jeho slov podává z kalicha, „*sed, an sit ibi sanguis Christi vel vinum, illud sibi non constat*“. Prokop přitom znovu zopakoval, že neví, „*si cardinalis porrigit sanguinem Christi. (...) Sed ipse papa non dat alicui de calice.*“⁴⁸⁵

Vedle problematiky laického kalicha a kompaktát vůbec se během pěti dnů diskutovalo také o dalších věroučných otázkách, prostor ale dostaly rovněž stížnosti na aktuální situaci a naopak nechyběla ani historizující argumentace. Ač bychom vzhledem k účelu celého shromáždění očekávali od disputace nějaký závěr, žádný zřejmě nepřišel. Rokycana se sice považoval za vítěze, avšak administrátor Hilarius proti takovému hodnocení protestoval. Král se přesvědčil, že tudy cesta nevede. Stupňovaná agitace Hilaria Litoměřického a především následná eskalace konfliktu s papežstvím i vnitřní opozicí ostatně další podobnou disputaci vylučovaly.⁴⁸⁶

Z následujícího roku 1466 se dochoval Prokopův list, který 13. února adresoval Janovi z Rožmberka a na základě něhož si můžeme udělat představu o běžných problémech, jež musel Rabštejn řešit.⁴⁸⁷ Jeho dopis je reakcí na Rožmberkovu stížnost, že Netolickým bylo kvůli neplacení cla zabaveno sukno. „*To se jest ještě bylo stalo za nebožtíka Stibora, úředníka mého,*“ vysvětlil Prokop s tím, že „*některým, kteříž za to prosili, kázal sem vrátiti, ale tak mne moji zpravovali, že Netoličtí nevyprosili, aby jim vráceno bylo, ale ještě hrdě mluvili.*“ Přesto Rabštejn Janovi přislíbil „*jim kázati vrátiti aneb z rukojemství propustiti, jestližeť jsú sukna vyručili*“. „*A za to Netolických jich hrdé mluvení,*“ dodal charakteristicky Prokop, „*dadie-li mi lagu vlašského poctú, nebuduť se z toho hněvati; pakliť mi nedadie, děkovati jim nebudu, ale vašeho psanie poživu, nebť bych vám rád učinil, co by libo bylo.*“ Ješitost

⁴⁸⁵ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* III, s. 993.

⁴⁸⁶ O nastíněné disputaci nově pojednala a prameny i literaturu k ní snesla Blanka ZILYNSKÁ, *Synody v Čechách 1440–1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě*. Disertační práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2008, s. 83–86, 171–174.

⁴⁸⁷ AČ VII, s. 261–262, č. 100.

starého kancléře se pak znovu ozývá v závěrečných kárávých slovech: „*Ale zač já prosím, řiedko mě kdy uslyšíš, a zač sám mne prosíš, vdycky to učiním. A to' stavím k tvému rozsúzení.*“

Prostřednictvím kancelářských poznámek můžeme Prokopovu činnost v královské kanceláři stopovat do 11. dubna 1467.⁴⁸⁸ O tři dny později byl Rabštejn jednou z šedesáti osob, před nimiž Jiří z Poděbrad v pražském Královském dvoře přečetl slavnou *Apelaci* proti postupu papeže Pavla II., jenž na sklonku předchozího roku prohlásil Jiřího za sesazeného z trůnu, zprostil jeho poddané všech přísah a uvrhl ho do klatby jako kacíře.⁴⁸⁹ Naposledy pak o Prokopovi slyšíme 9. února 1468. Toho dne král Jiří adresoval Matyáši Korvínovi list, v němž mu blahopřál k jeho nedávnému vítězství na Balkáně. Rozhodl se prý poslat k němu svého kancléře Prokopa z Rabštejna, který mu měl spolu s gratulací přinést informace i ohledně jiných záležitostí. Rabštejn však náhle onemocněl, a pokud se brzy neuzdraví, hodlal Poděbrad vyslat do Uher někoho jiného.⁴⁹⁰ Ani Prokopova mise by však zřejmě již nezabránila vstupu Matyáše Korvína do války proti Jiřímu z Poděbrad, k němuž se tehdy schylovalo.⁴⁹¹ Zmíněný Jiříkův list je posledním dokladem o Rabštejnově kancléřském působení i o jeho životě vůbec. Ve starší historiografii se proto objevila domněnka, že Prokop snad zemřel už téhož roku.⁴⁹² Jde však spíše jen o ojedinělé výjimky.⁴⁹³

Naprostá většina autorů se totiž opírala (a dosud opírá) o údaj, který ve svém díle *Rerum Boemiarum Ephemeris*, vydaném roku 1584, přinesl Prokop Lupáč z Hlavačova. Ten Rabštejnovu smrt datoval 11. dubnem 1472. Uveďme zde celou Prokopovi věnovanou pasáž, jež je v Lupáčově kalendáři zařazena mezi události, které se odehrály 11. dubna: „*A. D. 1472. Altero ab obitu regis Georgii anno, vita defunctus est magnificus D[omi]n[us] Procopius de Rabsteyn, supremus Cancellarius regni Boëmie, et orator ad sedem Apostolicam regius. Vir illustri nobilitate, tum doctrinae eruditione suorum temporum praestans, et eloquentia, studiiue indefessi industria insignis, cuius certum argumentum praestant sacra Biblia, inter*

⁴⁸⁸ CIM III, s. 504–506, č. 292.

⁴⁸⁹ F. PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 454–458, č. 393, Prokopovo jméno na s. 457.

⁴⁹⁰ J. TELEKI (ed.), *Hunyadiak kora Magyarországon XI*, s. 305–307, č. CDLVI.

⁴⁹¹ Soudí tak Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490)*. Uherský a český král, České Budějovice 2009 (= Koruna 2), s. 125; k Prokopovu poslání do Uher srov. též např. V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy VII*, s. 201, či O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 203.

⁴⁹² V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, s. 22 a 260; Adolf BACHMANN, *Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. und Max I. II*, Leipzig 1894, s. 171.

⁴⁹³ Zmíňme ještě, že v německé encyklopedické produkci se lze setkat také s bizarním tvrzením, že Prokop z Rabštejna zemřel již v roce 1457 – srov. heslo *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, sl. 534–538, zde sl. 535, a heslo *Johannes von Rabenstein*, in: Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon IV, Berlin-New York 1983, sl. 712–715, zde sl. 713. Tento zjevný omyl vznikl zaměněním Prokopa s jeho starším bratrem Janem, královským prokurátorem (ani ten však nezemřel „an der Pest“, jak obě hesla pro Prokopa uvádějí). Paradoxní je, že v seznamu literatury pod oběma citovanými biogramy je uvedena i klíčová Urbánková studie *Tři Janové z Rabštejna*, která vztahy mezi pěti rabštejnskými bratry důkladně osvětlila.

*tantam negociorum publicorum molem propriis eius manibus descripta eleganter. Extant ad hunc Procopium ab Aenea Sylvio complures scriptae Epistolae.*⁴⁹⁴

Zastavme se na chvíli u jednoho zajímavého detailu z citovaného textu, a to u oné bible, kterou měl Prokop podle Lupáče navzdory svému veřejnému zaneprázdnění vlastnoručně opsat. Z Lupáčova textu je zřejmé, že v době jeho vzniku bible ještě existovala. Bohuslav Balbín, který z Lupáčova výkladu vycházel, k tomu však o století později (1677) už dodával: „*Quem elegantem et dignissimum viri laborem memoriae causa diu servavit familia Rabsteinensis.*“⁴⁹⁵ Tehdy už tedy byla bible ztracená a o jejím držení rabštejnským rodem se dochovala jen tradice. Nabízí se otázka, zda tu nedošlo k záměně s bibli, jejíž zhotovení si v roce 1416 objednal Prokopův otec a která jako vynikající rodová památka mohla být později spojována se jménem slavného kancléře Prokopa.⁴⁹⁶ Kamil Boldan a Milada Studničková ovšem před nedávnem upozornili na to, že Prokopem opsanou bibli lze hypoteticky ztotožnit s Novým zákonem české provenience, jenž byl objeven v rukopisném fondu Bavorské státní knihovny v Mnichově.⁴⁹⁷ Do rukopisu původem z 30. let 15. století byla totiž později – patrně v 50. letech – domalována heraldická výzdoba, která jej prokazatelně spojuje s rodem mladších Rabštejnů,⁴⁹⁸ a autoři citované studie jako nejpravděpodobnějšího objednavatele a držitele tohoto kodexu určili právě našeho Prokopa.⁴⁹⁹ Mnichovský Nový zákon navíc – na rozdíl od Prokopova rukopisu s Ciceronovými *Epistolae ad familiares* – neobsahuje provenienční poznámky ani kryptogram, což by mohlo znamenat, že původně nešlo jen o Nový zákon, nýbrž o celou bibli – a v takovém případě by se provenienční údaje nacházely na jejím ztraceném počátku. Naznačenému ztotožnění zdánlivě jednoznačně odporuje skutečnost, že zatímco Prokopovy vlastnoručně psané listy uložené v archivním fondu Historica Třeboň jsou psány zběžnější gotickou kurzivou (srov. obr. 11), Nový zákon je opsán pečlivou kaligrafickou bastardou. Na druhé straně je však třeba počítat s tím, že školený písař zvládal více typů písma a že jiného užil pro svou soukromou korespondenci a jiného při opisování rukopisu, který měl sloužit k jeho reprezentaci. Boldan se Studničkovou proto závěrem konstatují, že „dnes známý srovnávací materiál asi neumožňuje dáti na položenou otázku jednoznačnou odpověď“.⁵⁰⁰

⁴⁹⁴ P. LUPÁČ Z HLAVAČOVA, *Rerum Boemiarum Ephemeris*, fol. K8b.

⁴⁹⁵ B. BALBÍN, *Epitome*, s. 564.

⁴⁹⁶ Tuto otázku si položil již R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210.

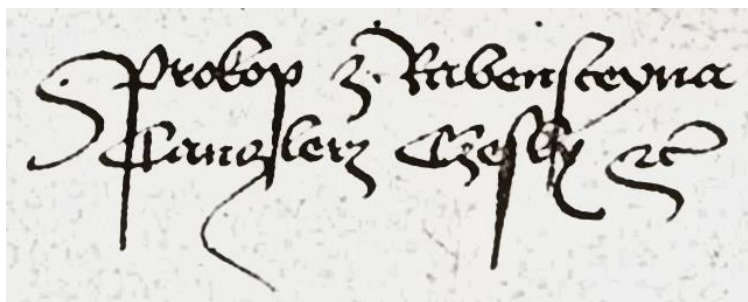
⁴⁹⁷ K. BOLDAN – M. STUDNIČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 110. Jedná se o rukopis pocházející z někdejší mannheimské dvorské knihovny (Bayerische Staatsbibliothek, sign. Clm 10024).

⁴⁹⁸ Blíže tamtéž, s. 101–104.

⁴⁹⁹ Srov. pečlivý a přesvědčivý rozbor tamtéž, s. 106–107.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 110. Dodejme ještě, že mnichovský Nový zákon rozhodně nelze považovat za dochovanou část bible, jejíž napsání v roce 1416 Jan starší z Rabštejna zadal hradeckému písaři Janovi. Brání v tom jednak datace (Nový zákon je zhruba o dvě desetiletí mladší), jednak skutečnost, že ve smlouvě mezi objednavatelem a

Lupáčova datace Rabštejnova úmrtí přešla i do encyklopedického spisu Georga Crügera s názvem *Sacri pulveres*,⁵⁰¹ vzniklého přibližně v téže době jako práce Balbínova (1669), a posléze vstoupila do obecného historického povědomí.

Obr. 11: Podpis českého kancléře Prokopa z Rabštejna v dopise Janovi z Rožmberka z 13. února 1466

Najdeme ji u starších autorů (např. u Palackého,⁵⁰² Sedláčka,⁵⁰³ Truhláře,⁵⁰⁴ Wolkana,⁵⁰⁵ Grossmanna,⁵⁰⁶ Kočky⁵⁰⁷ či Beera⁵⁰⁸), ve starší i novější encyklopedické literatuře (kupř. v Riegrově *Slovníku naučném*,⁵⁰⁹ *Ottově slovníku naučném*⁵¹⁰ a *Masarykově slovníku naučném*,⁵¹¹ v *Malé československé encyklopedii*,⁵¹² v *Allgemeine Deutsche Biographie*⁵¹³ i *Neue Deutsche Biographie*,⁵¹⁴ v hesláři *Biografického slovníku českých zemí*,⁵¹⁵ v *Ottově encyklopedii ČESKO*⁵¹⁶), jakož i u současných či v nedávné době působících českých i zahraničních historiků (např. u Josefa Janáčka,⁵¹⁷ Jana Halady,⁵¹⁸ Paula-Joachima Heiniga,⁵¹⁹ Františka Šmahela,⁵²⁰ Jana Kumpéry⁵²¹ či Jana Pelanta⁵²²). Výjimkou není ani nové, kritické

zhotovitelem je výslovně stanoveno, že bible má mít v každém sloupci po 50 řádcích, kdežto mnichovský Nový zákon jich má povětšinou jen 34.

⁵⁰¹ G. CRÜGER, *Sacri pulveres mensis Aprilis*, s. 69.

⁵⁰² AČ II, s. 427; František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: J. Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 321–417, zde s. 358.

⁵⁰³ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII*, s. 224; TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIV*, s. 174.

⁵⁰⁴ J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28.

⁵⁰⁵ R. WOLKAN (ed.), *Briefwechsel I/1*, s. 239, č. 102, pozn. b.; TÝŽ (ed.), *Briefwechsel III/1*, s. 357, č. 183, pozn. a.

⁵⁰⁶ K. GROSSMANN, *Die Frühzeit des Humanismus*, s. 209.

⁵⁰⁷ V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického II*, s. 84.

⁵⁰⁸ K. BEER, *Neue Forschungen*, s. 27.

⁵⁰⁹ Heslo *Pflug (Pluh) z Rabšteina*, in: RSN VI, s. 328.

⁵¹⁰ Heslo *z Rabšteina*, in: OSN XXI, s. 10.

⁵¹¹ Heslo *z Rabšteina*, in: Masarykův slovník naučný VI, Praha 1932, s. 4.

⁵¹² Heslo *Prokop z Rabštejna*, in: *Malá československá encyklopedie V*, Praha 1987, s. 114.

⁵¹³ Heslo *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, s. 95.

⁵¹⁴ Heslo *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, s. 75.

⁵¹⁵ <http://www.hiu.cas.cz/cs/download/biogr/bs4.pdf>, s. 454.

⁵¹⁶ Heslo *z Rabštejna*, in: *Ottova encyklopedie ČESKO. A–Ž*, Praha 2008, s. 624.

⁵¹⁷ J. JANÁČEK – J. LOUDA, *České erby*, s. 237.

⁵¹⁸ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty III*, Praha 1994, s. 154.

⁵¹⁹ P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III. I*, s. 745; *III*, s. 1737.

⁵²⁰ F. ŠMAHEL, *Enea Silvio Piccolomini*, s. XXIX.

⁵²¹ J. KUMPERA, *Osobnosti a západní Čechy I*, s. 417.

⁵²² J. PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, s. 362.

vydání Eneovy *Historie české*⁵²³ nebo reprezentativní kolektivní monografie o rodu Poděbradů.⁵²⁴

Rudolf Urbánek ovšem již před 75 lety doložil, že tato datace není správná.⁵²⁵ Všiml si totiž, že pětinasobný doktor evropských univerzit Pavel Židek († 1471) ve své *Spravovně*, jež byla dokončena 11. listopadu 1470, hovoří o Prokopovi už jako o zemřelém. „*Opět v kanceláři nemáte,*“ vytýká Židek králi Jiřímu, „*učených lidí, ani ste kdy měli. Pan Rabštajn starý, nebožtík, malého uměníe byl člověk, a teprv se ptal na ty věci. Mistr Mikuláš mu skládal listy latinú dětinskú. Již pak Vaše Jasnost vidí konec toho, že Vaše Velebnost netáhla k sobě učených lidí.*“⁵²⁶ Tato utrhačná poznámka, namířená nejen proti našemu Prokopovi a jeho spolupracovníku Mikuláši Listiovi, ale především proti králi Jiřímu z Poděbrad,⁵²⁷ nám tedy poskytuje velmi cenný údaj, a sice *terminus ad quem* Prokopovy smrti.

Následně se Urbánek pokusil ohraničit období, během něhož mohl slavný kancléř zemřít, i z druhé strany. Podklady mu pro to poskytly výsledky kodikologického a literárněhistorického bádání, které Prokopovi přičkly vlastnictví rukopisu s Ciceronovými *Epistolae ad familiares*, jenž byl dokončen 11. dubna 1470.⁵²⁸ Pokud je tento výklad správný, znamená to, že onoho dne byl Rabštejn ještě nepochybně naživu a že zmíněné datum můžeme považovat za *terminus post quem* jeho úmrtí. A protože se Židek o Prokopovi zmiňuje na konci druhé knihy své *Spravovny*, tj. asi ve třetině celého díla, je podle Urbánka „třeba předpokládati, že Prokop zemřel brzo po 11. dubnu 1470“.⁵²⁹ Není přitom bez zajímavosti, že právě 11. duben uvádí Prokop Lupáč jako datum Rabštejnovy smrti. Je tedy pravděpodobné,

⁵²³ A. S. PICCOLOMINI, *Historia Bohemica*. Band I, s. 097 a 645.

⁵²⁴ Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA et al., *Poděbradové*. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha 2008 (= Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 6), s. 743.

⁵²⁵ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210–211.

⁵²⁶ Z. V. TOBOLKA (ed.), *M. Pavla Židka Spravovna*, s. 54.

⁵²⁷ Srov. R. URBÁNEK, *Věk poděbradský IV*, s. 23–24.

⁵²⁸ Josef TRUHLÁŘ (ed.), *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I*, Praha 1905, s. 556, č. 1511. Prokopovo autorství určil Truhlář (byť ne s jistotou) na základě kryptogramu vepsaného do mluvicí pásky rozvinuté při horním okraji počátečního fol. 1^r, který rozvedl do tvaru: *L[iber] D[omini] P[rotopii] D[e] R[abstein] N[otarii] S[erenissimi] D[omini] G[eorgii] R[egis] B[ohemiae]*. S tímto výkladem souhlasí K. BOLDAN a M. STUDNÍČKOVÁ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 107, připouštějí však i názor R. URBÁNKA, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210, pozn. 70, že se původně jednalo o rukopis humanisty Jana z Rabštejna, jenž jej pak daroval Prokopovi – pak bychom podle Urbánka mohli číst *L[iber] D[onatus] P[rotopio] D[e] R[abstein]* ... V každém případě Boldan se Studníčkovou o Prokopově vlastnictví nepochybují.

⁵²⁹ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210, pozn. 70. Podivné je, že TÝŽ, *Věk poděbradský IV*, s. 23, pozn. 42, datuje Prokopovo úmrtí rokem 1468. Navíc to není jediná nesrovnalost týkající se našeho Prokopa, kterou v Urbánkově pozdním díle najdeme. Např. na s. 73 opakuje Kolářův chronologický omyl, že Prokopovi byl udělen palatinát roku 1450, na nějž ovšem ve své studii *Tři Janové z Rabštejna*, s. 213, pozn. 89, sám upozornil. (K tomu, že se ve skutečnosti o palatinát nejednalo, srov. pozn. 271 v mé práci.) Rovněž tvrzení, že české listy Kašpara Šlika z let 1445–1448, otištěné Františkem Palackým v AČ II, s. 407–426, „jsou nepochybně koncipovány od Prokopa z Rabštejna“ (s. 312, pozn. 274), se mi nejeví jako správné. Srovnáme-li totiž dva Kašparovy listy z 9. dubna 1447 (AČ II, s. 417–419), kdy byl Prokop teprve na cestě z Říma a na jejich sepsání se proto nemohl podílet, s ostatními Šlikovými dopisy, zjistíme, že vše nasvědčuje tomu, že je koncipoval tentýž pisatel.

že Lupáč tento rukopis znal a datum uvedené v kolofonu na závěrečném foliu 192^v omylem přijal za datum Prokopova úmrtí, avšak se změnou letopočtu na rok 1472.⁵³⁰

Zbývá nám ještě pokusit se najít odpověď na otázku, zda Prokop zastával úřad kancléře až do své smrti, nebo zda byl na tomto postu již dříve někým vystřídán. Mnohá dosavadní literatura uvádí, že Prokop byl z kancléřské funkce sesazen, a jeho konec v úřadě bývá často kladen do roku 1468.⁵³¹ Autoři se však neshodnou, kdo byl jeho nástupcem. Zatímco podle V. Vojtíška to byl Prokopův bratr Jan,⁵³² F. Palacký⁵³³ či O. Odložilík⁵³⁴ se domnívali, že Rabštejna nahradil Ctibor Tovačovský z Cimburka. A. Bachmann pak uvádí, že ještě před Ctiborem stanul v čele české královské kanceláře přinejmenším dočasně zderazský probošt Pavel.⁵³⁵

I při řešení tohoto problému se můžeme opřít o stále aktuální badatelský odkaz Rudolfa Urbánka, především o jeho již mnohokrát citovanou studii *Tři Janové z Rabštejna*. Rodák ze středočeského Slaného v ní klade důraz na odlišení Prokopova reálného kancléřského úřadu od titulu „nejvyšší kancléř Království českého“, který byl od první poloviny 13. století spojen s vyšehradským proboštvím, a jehož nositelem se tak v 50. letech 15. století stal Prokopův mladší bratr Jan. Tento titul byl pouze čestný a nezakládal žádnou skutečnou úřední pravomoc, vyšehradští probošti tedy do vlastní agendy královské kanceláře nezasahovali.⁵³⁶ Jak napsal F. Palacký, nazýval se humanista Jan českým kancléřem „na jalovo“.⁵³⁷ Palacký se v tomto směru nenechal zmást některými starými tisky, jež do této problematiky vnesly nemalý zmatek. Bohuslav Balbín se totiž ve své *Epitome* domníval, že král Jiří, aby kancléřství vyrval moci duchovní, jmenoval kancléřem Janova otce (!) Prokopa a Jan už se

⁵³⁰ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 210, pozn. 70.

⁵³¹ Srov. např. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 583, pozn. a: „Prokop bratr jeho byl kancléřem českým do r. 1468“; heslo *Pflug (Pluh) z Rabsteina*, in: RSN VI, s. 328: „(...) kterýž úřad i za krále Jiřího až do r. 1468 zastával“; J. TRUHLÁŘ, *Počátky humanismu v Čechách*, s. 28: „umřel pak zbaven byv úřadu r. 1472“; heslo z *Rabšteina*, in: OSN XXI, s. 10: „zemřel r. 1472 zbaven byv svého úřadu“; V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 509: „A král mu důvěřoval, i když nezdar provázel jeho úkoly u papeže. Přes to vývoj věci způsobil, že byl Prokop z Rabštejna propuštěn z kancléřství, ač ne v nemilosti.“; heslo *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, s. 75: „Schließlich war er 1453–68 für Ladislaus Posthumus (1453–1457) und den seit 1466 unter päpstl. Bann stehenden böhm. Kg. Georg von Podiebrad (Jiří z Poděbrad) als oberster Kanzler im Kgr. Böhmen tätig.“

⁵³² V. VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, s. 509.

⁵³³ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 583, pozn. a.

⁵³⁴ O. ODLOŽILÍK, *The Hussite King*, s. 224–225.

⁵³⁵ Heslo *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, s. 95.

⁵³⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 216; srov. též B. RYBA, *K biografii*, s. 264, či F. ŠMAHEL, *Humanismus v době poděbradské*, s. 77. Prokop se obvykle nazýval jen „kancléřem“ (*cancellarius*), případně „kancléřem českým“ (srov. obr. 11). S označením „nejvyšší kancléř“ (*cancellarius supremus*) se lze v jeho případech setkat jen zcela ojediněle – srov. AČ XV, s. 302, a dedikaci citovanou na s. 23 mojí práce.

⁵³⁷ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 583, pozn. a.

poté k protestu neodvážil.⁵³⁸ V Balbínových šlépějích pak v následujících desetiletích šli další katoličtí dějepisci Jan Florián Hammerschmidt⁵³⁹ a Jan Tomáš Vojtěch Berghauer.⁵⁴⁰

Ke zneřehlednění situace pro pozdější historiky přispělo ve skutečnosti to, že humanista Jan Prokopa v královské kanceláři několikrát zastupoval v době jeho nepřítomnosti, což lze vykládat jako projev panovnickovy mimořádné důvěry.⁵⁴¹ Poprvé se tak stalo v roce 1462, kdy byl Prokop v Římě. Z března toho roku pochází několik listin vydaných královskou kanceláří, které nesou mandační poznámku „*Ad mandatum domini regis Johannes de Rabenstein, prepositus Wissegradensis*“.⁵⁴² Nevíme ale, zda Jan zastával v kanceláři bratrovu funkci i za choulostivé situace po bouřlivém srpnovém sněmu, kdy byl Prokop svého úřadu načas zbaven.

Po návratu do čela královské kanceláře se Prokop znovu podepisoval jako *cancellarius*.⁵⁴³ Poté, co v roce 1468 z pramenů zmizel, nacházíme na Poděbradových listinách již jen poznámky „*Ad mandatum domini regis*“,⁵⁴⁴ případně „*Ad relacionem*“ některého úředníka nebo pána,⁵⁴⁵ nikoli však signatury kancléřovy. Zdá se tedy, že Prokop nepřestával být titulárně kancléřem, přestože tento úřad nadále fakticky nevykonával, ať už pro nemoc či z vůle krále Jiřího.⁵⁴⁶ Pro jeho setrvání ve funkci přitom svědčí také okolnost, že Poděbrad i za války s domácí opozicí a s Matyášem Korvínem většinou ponechával z politických důvodů katolíky v nejvyšších zemských úřadech.⁵⁴⁷ Kancléřství Ctibora Tovačovského z Cimburka je pak přesvědčivě doloženo až od roku 1471.⁵⁴⁸ Závěrem tedy můžeme konstatovat, že Prokop z Rabštejna si kancléřský úřad nejspíše podržel až do konce svého života⁵⁴⁹ a že jeho mladší bratr Jan, který v roce 1470 přešel na stranu Matyáše Korvína,⁵⁵⁰ se skutečným kancléřem nikdy nestal.⁵⁵¹

⁵³⁸ B. BALBÍN, *Epitome*, s. 521.

⁵³⁹ Jan Florián HAMMERSCHMIDT, *Gloria et majestas...*, Vetero-Pragae 1700, s. 538–539.

⁵⁴⁰ Jan Tomáš Vojtěch BERGHAUER, *Protomartyr poenitentiae...*, Augustae Vindelicorum-Graecii 1736, s. 228–230.

⁵⁴¹ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 217.

⁵⁴² Srov. CIM III, s. 423–424, č. 247 (17. března 1462); s. 424–426, č. 248 (18. března); 426–427, č. 249 (26. března).

⁵⁴³ Tamtéž jsou pro to doklady od 10. března 1463 (s. 440–442, č. 254) do 11. dubna 1467 (s. 504–506, č. 292).

⁵⁴⁴ Srov. AČ XV, s. 252, č. 137 (12. března 1468), a dále.

⁵⁴⁵ Srov. CIM III, s. 523–524, č. 302 (5. března 1468): „*Ad relacionem Samuelis de Hradek, succamerarii*“, a dále.

⁵⁴⁶ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 217–218.

⁵⁴⁷ Srov. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého* IV/2, s. 381.

⁵⁴⁸ Srov. CIM III, s. 547–549, č. 318 (17. října 1471): „*Ad mandatum domini regis domino Stiborio de Czimburk, cancellario, referente*“, a dále.

⁵⁴⁹ Tím se zároveň vyvrací tvrzení některých autorů, např. K. BOLDANA a M. STUDNIČKOVÉ, *Rabštejnský Nový zákon*, s. 105, že Prokop (stejně jako Jan) přeběhl od Jiřího Poděbradského do tábora Matyáše Korvína. Taková domněnka postrádá jakoukoli oporu v pramenech.

⁵⁵⁰ R. URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, s. 227–229.

ZÁVĚR

Kariéra Prokopa z Rabštejna byla závratná. Na předchozích stránkách jsme mohli sledovat, jak se z druhorozeného synka ze západočeského vladyckého rodu postupně stal jedním z nejvýznamnějších českých, ale i středoevropských diplomatů poděbradské éry. Takřka po celé tehdejší Evropě si vybudoval obdivuhodnou síť kontaktů. Jeho nejbližšími přáteli byli Oldřich II. z Rožmberka, přední český katolický politik a nejvýraznější osobnost rožmberského rodu, a slavný humanista a diplomat Enea Silvio Piccolomini, který v roce 1458 usedl na svatopetrský stolec jako Pius II. Přátelský vztah choval Prokop také ke kancléři Kašparu Šlikovi, s nímž léta působil v říšské kanceláři, k italskému kardinálu Tommasovi Parentucellimu, který se stal roku 1447 papežem jako Mikuláš V., či ke španělskému kardinálu Juanu Carvajalovi. Velké důvěře a vážnosti se těšil i u svých zaměstnavatelů, panovníků římskoněmeckých a králů českých, jejichž přízeň si získal těž půjčkami, které jim poskytoval. V této souvislosti není bez zajímavosti, že Prokop byl častým věřitelem Jiřího z Poděbrad a zároveň i jeho velkého rivala Oldřicha z Rožmberka. Výrazem důvěry, kterou si Prokop na nejvyšších místech získal, byl jeho kariérní postup – v roce 1447 byl Rabštejn jmenován radou příštího císaře (*imperialis consiliarius*) a o šest let později stanul v čele obnovené české kanceláře.

Po celé poděbradské období – nejprve coby zástupce římskoněmeckého krále (od roku 1452 císaře) Fridricha III. při jednáních s Čechy a posléze jako český kancléř – byl Prokop v kontaktu s nejdůležitějšími událostmi českých dějin. Připomeňme alespoň zápas o uznání papeže Evžena IV. v roce 1446 či neúspěšné jednání o potvrzení kompaktát v Římě v roce 1462. Svého postavení a svých vlivných známostí neváhal Prokop využívat k prospěchu svému i svého rodu, příkladně se přitom staraje o své mladší bratry. Během pobytu v Římě v roce 1447 zajistil knězi Jindřichovi proboštví sv. Štěpána v Litoměřicích a současně

⁵⁵¹ Tomuto závěru neodporuje ani zdánlivě matoucí skutečnost, že se Jan z Rabštejna v některých soukromých listech z roku 1468 sám nazývá „kancléřem Českým“ – viz AČ VII, s. 345, č. 263 (22. srpna 1468); s. 367–368, č. 305 (21. listopadu 1468); s. 368, č. 306 (25. listopadu 1468); s. 369, č. 309 (30. listopadu 1468). Ve všech případech totiž tento titul následuje bezprostředně po označení „probošt Vyšehradský“, což dává tušit, že se zde jedná pouze o jinou variantu čestného titulu, který byl s vyšehradským proboštvím spojen. Oprávněnost této domněnky lze doložit tím, že jindy se Jan tituloval jako „probošt Vyšehradský, kancléř království Českého“ (AČ VII, s. 365, č. 298, 2. listopadu 1468; s. 371, č. 313, 7. prosince 1468; s. 380, č. 332, asi 11. září 1469; s. 393, č. 359, 26. března 1470), jako „Wyssegradensis (...) prepositus, regni Bohemie cancellarius supremus“ (CIM III, s. 528–529, č. 304, 5. června 1469) anebo jen jako „probošt Vyšehradský“, popř. s přídávkem „etc.“ (AČ VII, s. 350–351, č. 270, 6. září 1468; B. RYBA, *K biografii*, s. 270, č. 3, asi 13. září 1468; AČ VII, s. 364, č. 297, asi 29. října 1468; s. 365, č. 299, 8. listopadu 1468; s. 366, č. 302, 13. listopadu 1468; AČ V, s. 345, č. 54, 6. března 1473); k problému datace listů označených v tomto soupisu slůvkem „asi“ B. RYBA, *K biografii*, s. 270–271. Jiní Jana z Rabštejna nazývali „pan probošt“ (srov. např. AČ VII, s. 395, č. 362, 14. dubna 1470) či „pan probošt Prachatický“ (kupř. AČ VIII, s. 9, č. 390, 9. srpna 1470).

vymohl na papeži pro sebe, svého otce i své bratry s veškerým potomstvem povolení pečetit červeným voskem. O pět let později se právě korunovaný císař Fridrich III. Prokopovi za jeho služby odměnil tím, že jemu, jeho bratrům i jejich potomkům polepšil erb a zároveň ho na mostě přes Tiberu ve Věčném městě pasoval na rytíře. Následujícího roku pak Rabštejn dostal od císaře spolu s neobyčejným uznáním svých zásluh i právo jmenovat deset veřejných notářů a legitimovat deset levobočků, jež mělo po jeho smrti (ale jen o čtyřech notářích a čtyřech levobočcích) přejít na seniora rabštejnského rodu. Společenský vzestup Prokopova rodu byl před rokem 1462 potvrzen povýšením Rabštejnů do panského stavu.

Vedle vzestupu společenského si rabštejnský rod za Prokopova života polepšil i majetkově. V roce 1457 získal Prokop spolu se svým bratrem Janem, proboštem vyšehradským, od Rožmberků město Prachatice, kde pak Jan v roce 1469 napsal svůj proslulý *Dialogus*, a městečko Volary. Téhož roku Prokop na Starém Městě pražském koupil dům U sovy a o rok později dostal od Jiřího z Poděbrad do zástavy ves Kotorov, ležící nedaleko Plzně. V roce 1460 mu pak král za další půjčku zastavil hrad Osek a městečko Duchcov i s „*horami cínovými*“.

Studium Prokopovy korespondence a některých dalších pramenů nám alespoň v omezené míře umožňuje představit si Prokopa nejen jako slavného kancléře a významného diplomata, ale také jako člověka z masa a kostí. Z bezděčných zmínek v jeho listech lze usuzovat, že ač byl klerikem, a dokonce dvojnásobným kandidátem na pražského arcibiskupa, nebylo mu požitkářství zcela cizí. Měl rád dobré jídlo a měl slabost i pro příslušnice něžného pohlaví. Ne náhodou ho jeho přítel Enea Silvio v jednom z dochovaných listů před ženami varoval. Z některých Rabštejnových dopisů cítíme uspokojení nad udělenými poctami, v němž lze vidět jistou ješitnost. Osobní zájmy však u Prokopa nenabývaly převahy nad střízlivou rozvahou a umírněností. Proto zůstal v roce 1447 v Římě chladný k návrhům, které mu nabízely pražské arcibiskupství, a podobně si vedl, když akci v téže věci zahájil o deset let později jeho přítel Enea Silvio, tehdy již kardinál. Byl si jistě velmi dobře vědom všech problémů spojených s přijetím tohoto návrhu, dokud byl naživu Jan Rokycana. Právě porozumění specifikům českého vývoje a pochopení problematiky „dvojího lidu“ ho vedly k tomu, že se v roce 1462 v Římě – byť ne ohnivě a s plným zaujetím – zastával krále Jiřího, který „*jest pán obého lida*“ a „*musí oboje snášeti*“, přestože si jako přesvědčený katolík upřímně přál návrat Čechů do lůna římské církve. Lze tedy beze zbytku souhlasit s Urbánkovou charakteristikou našeho Prokopa: „Rabštejn nemiloval krajností a dalek byl pokusů o nemožnosti: vždy se pohyboval v okruhu věcí dosažitelných.“⁵⁵²

⁵⁵² R. URBÁNEK, *Věk poděbradský* I, s. 201.

V úvodu práce jsem si vytkl za cíl sledovat jednotlivé etapy Prokopova života a kariéry se záměrem dát jeho působení v tehdejší české a středoevropské politice zřetelnější obrysy, zpracovat společenský a majetkový vzestup rabštejnského rodu za Prokopova života a pokusit se vyřešit některé dílčí problémy, jako je datace Rabštejnova narození a úmrtí či otázka jeho vzdělání, s kritickým přihlédnutím ke starším zpracováním. Tyto cíle se mi myslím, v rámci mých možností, podařilo splnit. Výsledky svého bádání o Prokopově životě a kariéře a o celkovém vzestupu jeho rodu jsem už nastínil výše, zbývá tedy shrnout partie o zmíněných konkrétních problémech.

Datací Prokopova narození se dosavadní literatura většinou vůbec nezabývá, a pokud ano, je zpravidla buď uvedena jen velmi orientačně (první čtvrtina 15. století), nebo vztažena k době kolem roku 1420 (již koncem 19. století A. Bachmann, nově J. Smolucha). Po konfrontaci s prameny se však tato datace jeví spíše jako horní (a navíc poněkud nadsazená) hranice časového úseku, během něhož mohl Rabštejn přijít na svět. Na základě úvah založených na pramenných zmínkách nejen o Prokopovi, ale i o jeho bratrech jsem dospěl k závěru, že se Prokop narodil někdy kolem roku 1410. V případě datace jeho smrti v literatuře drtivě převažuje názor, že Prokop zemřel 11. dubna 1472. R. Urbánek ovšem už před 75 lety ukázal, že tato datace vychází z mylného údaje v *Ephemeridě* Prokopa Lupáče z Hlavačova (1584), který byl dalšími autory nekriticky přebírán a stereotypně opakován. Vycházejí z kodikologických i jiných relevantních pramenů pak spolehlivě doložil, že Prokop zemřel nejspíše roku 1470. V tomto případě tedy nezbývá než Urbánkuv názor přijmout. Co se týče Rabštejnova vzdělání, víme jistě jen to, že nebylo završeno získáním žádného univerzitního gradu. Literatura i prameny o něm zcela mlčí. Po zvážení všech možností, jak mohl podle pramenů „učení český rytíř“ získat vzdělání nezbytné k jeho pozdějšímu kancelářskému a diplomatickému působení, a širšího kontextu doby, v níž vyrůstal, jsem se přiklonil k názoru, že Prokop své vzdělání nabyl pravděpodobně domácím samostudiem, na jehož realizaci se mohl podílet i některý z mistrů pražské univerzity.

V práci jsem se zabýval i některými dalšími spornými momenty, například tím, zda byl Prokop klerikem, nebo zda byl ženatý a měl rodinu, jak uvádějí někteří starší autoři (A. Rybička, A. Bachmann), ale i moderní německá encyklopedická literatura. Tento názor se ovšem opírá o zcela mylnou informaci, že Václav z Rabštejna byl Prokopovým synem, aniž by měl reálnou oporu v pramenech. Ve skutečnosti byl Prokop s největší pravděpodobností klerikem, patrně však měl jen nižší svěcení, jež mu umožňovalo vrátit se v případě potřeby do světského života.

Jen z tohoto stručného shrnutí je zřejmé, že dosavadní literatura dotýkající se našeho Prokopa je zatížena mnoha omyly, nepřesnostmi a stereotypy, které od sebe jednotliví autoři navzájem nekriticky přebírají. V některých případech (zvláště v literatuře encyklopedického charakteru) je dokonce možné vysledovat pozoruhodné filiace, sahající i několik staletí do minulosti. Zčásti je to nepochybně dáno i tím, že se Prokopem dosud nikdo nezabýval monograficky, nýbrž vždy jen v rámci jiného tématu. Partie o Prokopovi jsou tak v očích daného autora jen marginální, nejde tedy při jejich přípravě více do hloubky a spolehne se na údaje ze starší literatury, čímž se řetězec nepřesností a omylů dále prodlužuje. Proto bych se chtěl pokusit splnit i poslední, nejsmělejší z cílů formulovaných v úvodu mé práce, a sice přispět jejím prostřednictvím k oživení zájmu o tuto pozoruhodnou postavu českých dějin a publikováním svého textu, ať už v této nebo ve zkrácené či jinak upravené podobě, v některém z odborných časopisů napomoci k jejímu návratu do odborného historického diskurzu.

Snažil jsem se, aby výběr literatury, z níž jsem vycházel, odrážel nutnost interdisciplinárního přístupu k osobnosti formátu Prokopa z Rabštejna. Při studiu a zpracování zvoleného tématu si totiž nevystačíme jen s informacemi, které nám poskytuje samotná historická věda. Využil jsem tedy rovněž poznatků pomocných věd historických (především genealogie, historické chronologie, heraldiky, sfragistiky a kodikologie), ale také dalších příbuzných oborů, např. archeologie (problém lokalizace hradu Sychrova), kanonického práva (úvahy o věku rabštejnských bratří ve vztahu k dosaženému stupni svěcení) či dějin literatury (recepce humanismu v českém prostředí poděbradské doby).

Přesto jsem si plně vědom, že předkládaná práce je spíše pouhým náčrtem Prokopova životopisu než velkou, komplexně pojatou biografií. Co se týče možností dalšího výzkumu, je třeba rozlišit dva směry – jeden, který bude Prokopa chápat jako předmět a cíl bádání, a druhý, pro nějž bude Rabštejn prostředkem k hlubšímu poznání českých a středoevropských dějin 15. století. Jakkoli se to totiž může zdát překvapivé, nebyla dochovaná Prokopova korespondence, jež poskytuje cenný vhled do fungování tehdejší středoevropské politiky a jejího zákulisí a skrývá i mnoho dalších užitečných poznatků, jako soubor historických pramenů dodnes plně vytěžena. Uvedme alespoň jeden konkrétní příklad.

V závěru podkapitoly pojednávající o sporu o uznání Evžena IV. jsme zmínili, že svatomartinský sněm v roce 1446 zvolil čtyřčlenné poselstvo, které se v Římě mělo zasadit o potvrzení Jana Rokycany jako pražského arcibiskupa. Členy poselstva byli zvoleni Jan Malovec z Pacova, Matěj Lauda z Chlumčan, kutnohorský hofmistr Martin Kučka a z kněží Petr z Mladoňovic. Složení poselstva ale bylo posléze obměněno a na cestu se delegace

vydala až v půli března 1447. Nové složení poselstva přitom není zcela jasné. P. Čornej se ve své moderní syntéze o období let 1437–1526 spokojil s formulací, že kališnickou delegaci tvořili „Jan Malovec z Pacova a kněží Jakub a Mikuláš Zacheus, další osoby neznáme“.⁵⁵³ Obdobnou informaci poskytuje starší monumentální syntéza Urbánkova.⁵⁵⁴ Tento údaj, pocházející ze *Starých letopisů českých*, je však možné konfrontovat s Prokopovou korespondencí a vhodně jej doplnit. Jak už jsme uvedli v podkapitole o Fridrichovu poselstvu k papeži Evženovi do Říma, Prokop s Eneou na zpáteční cestě české posly potkali a Rabštejn o tom pak podal zprávu Oldřichovi z Rožmberka. V ní mimo jiné uvádí, že „*nynie tam* (tj. do Říma) *jedú Malovec a Kuče od Hory*“.⁵⁵⁵ Kutnohorský hofmistr Martin Kučka, původně zvolený v listopadu 1446, tedy byl zcela jistě i členem poselstva obměněného, což ovšem už starý letopisec nezaznamenal. A protože původní poselstvo bylo čtyřčlenné, lze předpokládat, že nová sestava doplněná o Kučku už je kompletní – tvořili ji tedy nejspíše dva zástupci světští (Malovec a Kučka) a dva duchovní (kněží Jakub a Mikuláš).

Prostor pro další bádání o samotném Prokopovi z Rabštejna vidím především v prohloubení heuristiky v oblasti zahraničních (zvláště německých a rakouských) zdrojů, a to jak pramenných edic, tak literatury. Námětem pro samostatnou studii by pak bylo sledování Prokopova „druhého života“ v dílech utrakvistických a posléze i katolických dějepisců raného novověku, ale také v pracích novodobé české i zahraniční historiografie.

⁵⁵³ M. BARTLOVÁ – P. ČORNEJ, *VDZKČ VI*, s. 93.

⁵⁵⁴ R. URBÁNEK, *Věk poděbradský II*, s. 160.

⁵⁵⁵ AČ II, s. 440.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

PRAMENY

Nevydané

Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Listiny II (1322–1863)

dostupné online z

<http://digitool.is.cuni.cz/R/TYBJP93JXQXMADXEC7YV63QYAEEH9Q31VJT5QJUPS699IG2KHY-01097?func=collections-result&collection_id=2908>

Národní archiv, fond Archiv České koruny (1158–1935)

dostupné online z <<http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/fond>>

Národní knihovna ČR, rukopis sign. VIII.D.16

dostupné online z

<http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090410_155_27>

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Historica Třeboň (1216–1659)

dostupné online z <<https://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs&menu=0&doctree=11m>>

Staré tisky (kromě edic)

BALBÍN, Bohuslav, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Pragae 1677

BERGHAUER, Jan Tomáš Vojtěch, *Protomartyr poenitentiae...*, Augustae Vindelicorum-Graecii 1736

CRÜGER, Georg, *Sacri pulveres mensis Aprilis*, Pragae 1669

HAMMERSCHMIDT, Jan Florián, *Gloria et majestas...*, Vetero-Pragae 1700

LUPÁČ Z HLAVAČOVA, Prokop, *Rerum Boemiarum Ephemeris, sive Kalendarium historicum*, Pragae 1584

PAPROCKÝ Z HLOHOL, Bartoloměj, *Diadochus*, Praha 1602

Edice a katalogy

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské I–III. Ed. František PALACKÝ, Praha 1840–1844; V. Ed. František PALACKÝ, Praha 1862; VII–X. Ed. Josef KALOUSEK, Praha 1887–1890; XIV–XVII. Ed. Josef KALOUSEK, Praha 1895–1899; XXI. Ed. Josef KALOUSEK, Praha 1903; XXXVI–XXXVII. Ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1941–1944

BACHMANN, Adolf (ed.), *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, FRA II/42, Wien 1879

- BACHMANN, Adolf (ed.), *Briefe und Acten zur österreichisch-deutschen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrich III.*, FRA II/44, Wien 1885
- BÖHMER, Johann Friedrich – HUBER, Alfons (edd.), *Regesta Imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*, Innsbruck 1877
- Caesaris S. R. E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii ... Annales ecclesiastici* XXIX. 1454–1480, Barri-Ducis-Parisiis-Friburgi Helv. 1880
- Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny.* Přel. Miroslav ZEDNÍČEK, Praha 1994
- CUGNONI, Giuseppe (ed.), *Aeneae Silvii Piccolomini Senensis qui postea fuit Pius II Pont. Max. opera inedita*, Roma 1883
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír – FRIEDRICH, Gustav (edd.), *Codex juris municipalis regni Bohemiae III*, Praha 1948
- ČERNÁ, Alena M. – ČORNEJ, Petr – KLOSOVÁ, Markéta (edd.), *Staré letopisy české. Texty nejstarší vrstvy*, Praha 2003 (= Fontes rerum Bohemicarum – Series nova II)
- DAŇHELKA, Jiří – HAVRÁNEK, Bohuslav – HRABÁK, Josef (edd.), *Výbor z české literatury doby husitské II*, Praha 1964
- DUELLIUS, Raimund (ed.), *Miscellanea quae ex codicibus mss. collegit I*, Augustae Vindelicorum-Graecii 1723
- EBENDORFER, Thomas, *Chronica Austriae*. Hrsg. von A. Lhotsky, Berlin-Zürich 1967
(= Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum, Nova series XIII)
- EBENDORFER, Thomas, *Chronica pontificum Romanorum*. Hrsg. von H. Zimmermann, München 1994 (= Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum, Nova series XVI)
- EMLER, Josef (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. 1253–1310*, Praha 1882
- ERBEN, Karel Jaromír (ed.), *Výbor z literatury české II. Od počátku XV až do konce XVI století*, Praha 1868
- ERŠIL, Jaroslav – PRAŽÁK, Jiří (edd.), *Archiv pražské metropolitní kapituly II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, Praha 1986
- GRADL, Heinrich (ed.), *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte*, Eger 1886
- HAAS, Antonín (ed.), *Archiv Koruny české VI. Katalog listin z let 1438–1526*, Praha 1958
- HADRAVOVÁ, Alena – MARTÍNKOVÁ, Dana – MATL, Jiří (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio: Historie česká*, Praha 1998 (= Fontes rerum Regni Bohemiae I)

- HOPPER, Marcus (ed.), *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis ... opera quae extant omnia*,
Basilae 1551
- CHMEL, Joseph (ed.), *Materialien zur österreichischen Geschichte II*, Wien 1838
- CHMEL, Joseph (ed.), *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum
Imperatoris (Regis IV.) I–II*, Wien 1838–1840
- CHMEL, Joseph (ed.), *Fortsetzung des Reiseberichtes des Herrn Regierungsrathes Chmel*, in:
Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-
historische Classe V, Wien 1850, s. 591–728
- INDRA, Gerlach – VIELHABER, Gottfried (edd.), *Catalogus Codicum Plagensium (Cpl.)
manuscriptorum*, Linz 1918
- KADLEC, Augustin (ed.), *List Eneáše Silvia o cestě na sněm do Benešova a o dvojí zastávce
v Táboře*, in: JSH 22, 1953, s. 107–112, 133–148
- KANĀK, Miloslav – ŠIMEK, František (edd.), *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*,
Praha 1959 (= Živá díla minulosti 24)
- KARAJAN, Theodor Georg von (ed.), *Michael Beheim's Buch von den Wienern. 1462–1465*,
Wien 1843
- KALŠPAR, Jaroslav – PORÁK, Jaroslav (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980
- KUNISCH, Johann Gottlieb (ed.), *Peter Eschenloer's ... Geschichten der Stadt Breslau, oder
Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479 I. J. 1440–1466*, Breslau 1827
- MANSI, Gian Domenico (ed.), *Pii II. P. M. olim Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis
orationes politicae, et ecclesiasticae II*, Lucae 1757
- MARKGRAF, Hermann (ed.), *Scriptores rerum silesiacarum VII–IX*, Breslau 1872–1874
- MARTÍNKOVÁ, Dana (ed.), *Poselství ducha. Latinská próza českých humanistů*, Praha 1975
(= Živá díla minulosti 75)
- MELL, Max (ed.), *Enea Silvio Piccolomini Briefe*, Jena 1911 (= Das Zeitalter der
Renaissance. Ausgewählte Quellen zur Geschichte der italienischen Kultur I/3)
- NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír (ed.), *Sigismundi regis Bohemiae litterae donationum regalium
(1421–1437). 69 listů krále Zikmunda na výprosy v Čechách*, in: VKČSN, roč. 1903,
Praha 1904, č. I (edice má samostatnou paginaci – 56 s.)
- PALACKÝ, František (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, Praha 1829
(přetištěno in: J. Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého II*, Praha 1941 [recte: 1945])
- PALACKÝ, František (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner
Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, FRA II/20, Wien 1860

- PELIKÁN, Josef (ed.), *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953 (= Studie a prameny k českým dějinám 4)
- PICCOLOMINI, Aeneas Silvius, *Historia Bohemica*. Hrsg. von J. Hejnic und H. Rothe. Band I: Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes, Köln-Weimar-Wien 2005 (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Neue Folge, Reihe B: Editionen 20/1)
- PICHA, Alois – SCHMIDT, Valentin (edd.), *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen* II. 1420–1480, Prag 1910 (= Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen 6)
- PICHLER, Isfried H. (ed.), *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*. Die Rechts- und Geschichtsquellen der Cisterce Slage und des Prämostratenserchorherrenstiftes Schlägl von den Anfängen bis zum Jahr 1600, Schlägl 2003 (= Schlägler Schriften 12)
- PODLAHA, Antonín (ed.), *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly Pražské* II, Praha 1922 (= Soupis rukopisů knihoven a archivů zemí českých, jakož i rukopisných bohemik mimočeských 4)
- PODLAHA, Antonín (ed.), *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV. Liber VI (1397–1405)*, Praha 1927
- RYBA, Bohumil (ed.), *Jana z Rabštejna Dialogus*, Praha 1946
- RYNEŠOVÁ, Blažena (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožberka* I–IV, Praha 1929–1954
- SEDLÁČEK, August (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914
- STRNAD, Josef (ed.), *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad* II. Od r. 1450 – 1526, Plzeň 1905
- ŠIMEK, František (ed.), *Staré letopisy české z vratislavského rukopisu*, Praha 1937 (= Prameny a texty k dějinám československým I)
- TADRA, Ferdinand (ed.), *K pobytu Jana Kapistrana v zemích českých*. Sedmnácte listův z rukopisu národní knihovny Římské, in: VKČSN, roč. 1889, Praha 1890, s. 31–48
- TELEKI, József (ed.), *Hunyadiak kora Magyarországon* XI, Pesten 1855
- THEINER, Augustin (ed.), *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* II. Ab Ioanne Pp. XXIII. usque ad Pium Pp. V. 1410–1572, Romae 1861
- TOBOLKA, Zdeněk Václav (ed.), *M. Pavla Židka Spravovna*, Praha 1908 (= Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, č. 33)
- TRUHLÁŘ, Josef (ed.), *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur* I, Praha 1905

VOIGT, Georg (ed.), *Die Briefe des Aeneas Sylvius vor seiner Erhebung auf den päpstlichen Stuhl*, in: Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen XVI, Wien 1856, s. 321–424

WOLKAN, Rudolf (ed.), *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini I–III*, FRA II/61–62, 67–68, Wien 1909–1918

LITERATURA

BACHMANN, Adolf, *Bemerkungen zu Johann's von Rabenstein „Dialogus“*, in: Jahresbericht über das Deutsche Staats-Realgymnasium in Prag 5, Prag [1877], s. 1–31

BACHMANN, Adolf, *Deutsche Reichsgeschichte unter Friedrich III. und Max I.* I–II, Leipzig 1884–1894

BACHMANN, Adolf, *Rabenstein, Procop von*, in: ADB XXVII, Leipzig 1888, s. 94–95

BARTLOVÁ, Milena – ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437–1526*, Praha-Litomyšl 2007

BARTOŠ, František Michálek, *Rektor Jan Šindel*, in: Věstník České akademie věd a umění 56, 1947 [vyd. 1948], s. 27–34

BEER, Karl, *Neue Forschungen über den Schöpfer des Dialogs „Der Ackermann aus Böhmen“*, in: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 3 (1930–1933), Prag 1934, s. 1–56

BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Západní Čechy*, Praha 1985

BERÁNEK, Karel, *Andreae Iohannes*, in: Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939 I, Praha 1988, s. 51–52

Biografický slovník českých zemí. Heslář, část IV, dostupné z <<http://www.hiu.cas.cz/cs/download/biogr/bs4.pdf>> [cit. 2013-10-30]

BOLDAN, Kamil – STUDNIČKOVÁ, Milada, *Rabštejnský Nový zákon*, in: Studie o rukopisech 34, 2001, s. 97–110

BOUBÍN, Jaroslav, *Česká „národní“ monarchie. K domácím zdrojům a evropskému kontextu království Jiřího z Poděbrad*, Praha 1992 (= Práce Historického ústavu ČAV, Řada A – Monographia, sv. 5)

ČÍSAŘOVÁ KOLÁŘOVÁ, Anna, *Návštěva Eney Silvia v Táboře před pěti sty lety*, in: JSH 20, 1951, s. 61–64

ČORNEJ, Petr, *Ladislav Pohrobek*, in: M. Ryantová – P. Vorel (redd.), *Čeští králové*, Praha-Litomyšl 2008, s. 251–261

- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402–1437*, Praha-Litomyšl 2010²
- ČORNEJ, Petr, *Světla a stíny husitství*. Události, osobnosti, texty, tradice, Praha 2011
- DURDÍK, Tomáš – HAZLBAUER, Zdeněk, *Historické kamnové kachle z Rabštejna nad Střelou*, Praha 1995 (= Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 2)
- DURDÍK, Tomáš – SUŠICKÝ, Viktor, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků*. Západní Čechy, Praha 2005
- DURDÍK, Tomáš, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009³
- DURDÍK, Tomáš, *Opevněná hradní městečka v Čechách*, *Archaeologia historica* 37/1, 2012, s. 175–187
- ELBEL, Petr – ZAJIC, Andreas, *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema I*, *MHB* 15/2, 2012, s. 47–143
- ELBEL, Petr – ZAJIC, Andreas, *Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema II*, *MHB* 16/1, 2013, s. 55–212
- FELCMAN, Ondřej – FUKALA, Radek et al., *Poděbradové*. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat, Praha 2008 (= Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 6)
- FRIND, Anton, *Die Kirchengeschichte Böhmens IV*, Prag 1878
- FUCHS, Franz, *Schlick, Kaspar*, in: *NDB XXIII*, Berlin 2007, s. 77–78
- GELMI, Josef, *Papežové*. Od svatého Petra po Jana Pavla II., Praha 1994
- GROSSMANN, Karl, *Die Frühzeit des Humanismus in Wien bis zu Celtis Berufung 1497*, in: *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* 22, Wien 1929, s. 150–325
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty*. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti, Praha 1999
- HANKA, Václav, *České prvotisky*, *ČČM* 26/3–4, 1852, s. 109–126, 62–111
- HEINIG, Paul-Joachim, *Kaiser Friedrich III. (1440–1493)*. Hof, Regierung und Politik I–III, Köln-Weimar-Wien 1997
- HEYMANN, Frederick Gotthold, *George of Bohemia. King of Heretics*, New Jersey 1965
- HLAVÁČEK, Ivan, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419*. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie, Stuttgart 1970 (= Schriften der Monumenta Germaniae Historica 23)
- HLAVÁČEK, Ivan, *Der böhmische Königshof im 15. Jahrhundert, besonders unter Georg von Podiebrad (1458–1471)*, in: *Studia historica Tyrnaviensia III*, Trnava 2003, s. 205–224

- HOLÁ, Mlada – HOLÝ, Martin, *česká kancelář*, in: Akademická encyklopedie českých dějin II, Praha 2011, s. 33–35
- HYKEŠOVÁ, Marie, *Život na středověkém dvoře*. Komparace dvora Karla IV. a Jiřího z Poděbrad. Bakalářská práce obhájená na FHS UK, Praha 2011
- JAKUBEC, Jan, *Dějiny literatury české I*. Od nejstarších dob do probuzení politického, Praha 1929²
- JANÁČEK, Josef – LOUDA, Jiří, *České erby*, Praha 1988²
- JIREČEK, Hermenegild, *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století*, Praha-Brno 1903
- KALOUS, Antonín, *Matyáš Korvín (1443–1490)*. Uherský a český král, České Budějovice 2009 (= Koruna 2)
- KALVASOVÁ VOPATOVÁ, Václava, *O listinách a kanceláři Jiřího z Poděbrad (1458–1471)*. Strojopis rigorózní práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1979
- KAMENICKÁ, Eva, *Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna*, in: Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn, Mariánská Týnice 1997, s. 97–101
- KAMINSKY, Howard, *Pius Aeneas among the Taborities*, Church History 28/3, 1959, s. 281–309
- KAVKA, František, *Zlatý věk Růží*. Kus české historie 16. století, České Budějovice 1966
- KNITTEL, Jan, *Český dvůr Ladislava Pohrobka*. Diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2014
- KOCIANOVÁ, Markéta, *Listiny z let 1283–1310, jejich konfirmace do konce 15. století a opisy v úředních knihách Archivu města Brna*. Bakalářská práce obhájená na ÚPVHAK FF MU, Brno 2008
- KOČKA, Václav, *Dějiny politického okresu kralovického II*. Soudní okres manětínský, Kralovice 1932
- KOLÁR, Jaroslav, *Jan z Rabštejna*, in: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce III/2, Praha 2000, s. 1183–1184
- KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika I–II*, Praha 1902–1925
- KOPECKÝ, Milan, *Český humanismus*, Praha 1988 (= České myšlení 14)
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004 (= Osobnosti českých a moravských dějin 2)
- KUBŮ, Naděžda, *z Rabštejna Jan Mladší*, in: KDO BYL KDO v našich dějinách do roku 1918, Praha 1999⁴, s. 334
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI*, Praha 2004

- KUMPERA, Jan, *Osobnosti a západní Čechy I. Do poloviny 19. století*, Plzeň 2005
- KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců I. Král a šlechta*, Praha 2010
- LAMBRECHT, Karen, *Rab(en)stein*, in: NDB XXI, Berlin 2003, s. 74–76
- LECHMANNOVÁ, Monika, *Společenský a politický vzestup Kostků z Postupic v druhé polovině 15. století*. Bakalářská práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2011
- MACEK, Jaroslav, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007
- MACEK, Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967 (= Odkazy pokrokových osobností naší minulosti 20)
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526) III–IV*, Praha 2002²
- MALÝ, Jakub, z *Rabšteina*, in: Vlastenský slovník historický, Praha 1877, s. 689
- MARTÍNKOVÁ, Dana, *Rabensteinensis Iohannes*, in: Slovník latinských spisovatelů, Praha 2004², s. 493
- MASÁK, Antonín, *Pečeti šlechty české, moravské a slezské. Řada I., příloha ČSPSČ 13–19*, Praha 1911
- MENDL, Bedřich, *Knihovna Jana z Rabštejna*, Rozhledy po literatuře a umění 1/12, 1932, s. 89–90
- NĚMEC, Bohumír, *Rožmberkové. Životopisná encyklopedie panského rodu*, České Budějovice 2001
- NOVÁK, Jan V. – SEDLÁČEK, August, z *Rabšteina*, in: OSN XXI, Praha 1904, s. 10–11
- ODLOŽILÍK, Otakar, *The Hussite King. Bohemia in European Affairs 1440–1471*, New Brunswick-New Jersey 1965
- OLSZEWSKY, Hans-Josef, *Johannes Rabenstein*, in: BBKL III, Herzberg 1992, sl. 534–538
- OPAVOVÁ, Tereza, *Jošt II. z Rožmberka (1430–1467)*. Bakalářská práce obhájená na HÚ FF JU, České Budějovice 2009
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě IV/1–2*, Praha 1857–1860
- PALACKÝ, František, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: J. Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 321–417
- PÁNEK, Jaroslav (red.), *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011
- PÁTÝ, Lukáš, *Strakonická jednota v zápase o moc v Českém království v polovině 15. století*. Diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2013

- PELANT, Jan, *Erby české, moravské a slezské šlechty. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*, Praha 2013
- POCHE, Emanuel et al., *Umělecké památky Čech III*, Praha 1980
- PREISLER, Hynek, *Královská rada Jiřího z Poděbrad*. Diplomová práce obhájená na ÚČD FF UK, Praha 2006
- PŘIBYL, Alois, *O palatinech*, in: Erbovní sešit III–IV, Praha 1969, s. 8–14
- RAMEŠ, Václav, *Listiny, listy a kancelář Ladislava Pohrobka (1452–1457)*. Strojopis diplomové práce obhájené na KPVHAS FF UK, Praha 1982
- RUFFER, Vojtěch, *Historie Wyssehradská*, Praha 1861
- RYBA, Bohumil, *K biografii humanisty Jana z Rabštejna*, ČČH 46/3–4, 1940, s. 260–272
- RYBIČKA, Antonín, *Pflug (Pluh) z Rabsteina*, in: RSN VI, Praha 1867, s. 328–329
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII*. Písecko, Praha 1890; XIII. Plzeňsko a Loketsko, Praha 1905; XIV. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923
- SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1909
- SEDLÁČEK, August, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, in: VKČSN, roč. 1914, Praha 1915, č. III (práce má samostatnou paginaci – 111 s.)
- SEDLÁČEK, August, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty I–III*, V. Ed. V. Růžek, Praha 2001–2003
- SHANK, Michael H., *Academic Consulting in Fifteenth-Century Vienna: The Case of Astrology*, in: E. Sylla – M. McVaugh (edd.), *Text and Context in Ancient and Medieval Science*, Leiden-New York-Köln-Brill 1997, s. 245–270
- SMOŁUCHA, Janusz, *Polityka Kurii Rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich. Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku*, Kraków 2008
- SPUNAR, Pavel, *Doplňek k rekonstrukci knihovny Jana z Rabštejna*, LF 107, 1984, s. 185
- ŠIMEK, Milan, *Pius II. a utrakvismus*. Disertační práce obhájená na HTF UK, Praha 2009
- ŠMAHEL, František, *Knihovna Jana z Rabštejna*, *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia* 3/3–4, 1958, s. 93–113
- ŠMAHEL, František, *Humanismus v době poděbradské*, Praha 1963 (= *Rozpravy ČSAV*, Řada společenských věd, roč. 73, seš. 6)
- ŠMAHEL, František, *Dějiny Tábora I/2. 1422–1452*, České Budějovice 1990
- ŠMAHEL, František, *Počátky humanismu v Čechách (Črta k historické fresce)*, in: *Historická Olomouc* 9, 1992 [vyd. 1994], s. 7–30
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce I–IV*, Praha 1995–1996²

- ŠMAHEL, František, *Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká*, in: A. Hadravová – D. Martínková – J. Matl (edd.), *Aeneae Silvii Historia Bohemica – Enea Silvio: Historie česká*, Praha 1998, s. XIII–LII
- ŠMAHEL, František, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000² (= Historické myšlení 11)
- ŠMAHEL, František, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001 (= Česká historie 9)
- ŠMAHEL, František, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002 (= Historické myšlení 16)
- ŠMAHEL, František, *Jan z Rabštejna, stoupenec náboženské tolerance*, in: Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti, Praha 2003, s. 73–81
- ŠMAHEL, František, *Jiří z Poděbrad*, in: M. Ryantová – P. Vorel (redd.), *Čeští králové*, Praha-Litomyšl 2008, s. 263–271
- ŠMAHEL, František, *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin*, Praha 2011 (= Knižnice Dějin a současnosti 45)
- TADRA, Ferdinand, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. 1310–1420*, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, roč. 1, třída I, č. 2)
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy VI–IX*, Praha 1885–1893
- TRUHLÁŘ, Josef, *Počátky humanismu v Čechách*, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, roč. 1, třída III, č. 3)
- URBÁNEK, Rudolf, „Kancelář“ krále Jiřího, ČČH 17/1, 1911, s. 13–27
- URBÁNEK, Rudolf, *Věk poděbradský. České dějiny III/1–III/4*, Praha 1915–1962
- URBÁNEK, Rudolf, *Konec Ladislava Pohrobka*, Praha 1924 (= Rozpravy ČAVU, třída I, č. 67)
- URBÁNEK, Rudolf, *Husitský král*, Praha 1926
- URBÁNEK, Rudolf, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929 (= Spisy Filosofické fakulty Masarykovy university v Brně 27)
- URBÁNEK, Rudolf, *Tři Janové z Rabštejna*, in: Sborník filologický 11, 1936–1939, s. 199–238
- VLČEK, Emanuel, *Fyzické osobnosti českých panovníků III. Čeští králové II. Atlas kosterních pozůstatků českých králů Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad a Habsburků pohřbených v Praze s podrobným komentářem a historickými poznámkami*, Praha 2000
- VLČEK, Jaroslav, *Dějiny české literatury I/1. Od nejstarších dob až po věk „zlatý“*, Praha 1960⁵

- VLČEK, Pavel et al., *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*, Praha 1996
- VOIGT, Georg, *Enea Silvio de' Piccolomini, als Papst Pius der Zweite, und sein Zeitalter I–III*, Berlin 1856–1863
- VOJTÍŠEK, Václav, *Vývoj královské české kanceláře*, in: Z. Fiala (red.), *Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška*, Praha 1953, s. 501–517
- WIJSMAN, Hanno, *Een Italiaan in den vreemde. De rol van Aeneas Silvius Piccolomini bij de verspreiding van het humanisme in Midden-Europa*, *Leidschrift* 12/1, 1996, s. 33–51
- WORSTBROCK, Franz Josef, *Johannes von Rabenstein*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon IV*, Berlin-New York 1983, sl. 712–715
- WORSTBROCK, Franz Josef, *Tröster, Johannes*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon IX*, Berlin-New York 1995, sl. 1078–1083
- ZILYNSKÁ, Blanka, *Synody v Čechách 1440–1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě. Disertační práce obhájená na ÚČD FF UK*, Praha 2008

Nesignovaná encyklopedická hesla a články

- Prokop von Rabstein*, dostupné z <https://de.wikipedia.org/wiki/Prokop_von_Rabstein> [cit. 2013-11-04]
- Prokop z Rabštejna*, in: *Malá československá encyklopedie V*, Praha 1987, s. 114
- z Rabšteina*, in: *Masarykův slovník naučný VI*, Praha 1932, s. 4
- z Rabštejna*, in: *Malá československá encyklopedie V*, Praha 1987, s. 228
- z Rabštejna*, in: *Ottova encyklopedie ČESKO. A–Ž*, Praha 2008, s. 624
- Teplíce – nejstarší české lázně*, *Rudé právo* 53/206, 30. 8. 1973, s. 3

SEZNAM ILUSTRACÍ

- Obr. 1:** Hrad Rabštejn a domnělý hrádek Sychrov na kresbě humanisty Jana z Rabštejna (fotografie) – s. 12
převzato z: Rudolf URBÁNEK, *Tři Janové z Rabštejna*, in: Sborník filologický 11, 1936–1939, s. 199–238, zde s. 235
- Obr. 2:** Původní erb mladších Rabštejnů (kresba A. Sedláčka) – s. 53
převzato z: August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* III. Atlas erbů. Čechy (2. část). Ed. V. Růžek, Praha 2002, s. 41 (fol. 216^f)
- Obr. 3:** Erb Prokopa z Rabštejna po polepšení Fridrichem III. v roce 1452 (kresba J. Loudy, upraveno) – s. 53
převzato z: Josef JANÁČEK – Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1988², s. 236
- Obr. 4:** Varianta rabštejnského erbu se zaměněnými dvojicemi polí se lvem a se starým erbem (kresba A. Sedláčka) – s. 53
převzato z: A. SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti* III, s. 42 (fol. 216^v)
- Obr. 5:** Chronologicky blíže neurčená pečeť Prokopa z Rabštejna (fotografie) – s. 54
převzato z: Antonín MASÁK, *Pečeti šlechty české, moravské a slezské*. Řada I., příloha ČSPSČ 13–19, Praha 1911, tab. V, č. 6 (popis na s. 11)
- Obr. 6:** Prokopova pečeť z roku 1440 (kresba A. Sedláčka) – s. 54
převzato z: August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty* V. Atlas pečeti. Ed. V. Růžek, Praha 2003, s. 167, tab. 41, č. 9
- Obr. 7:** Pečeť Prokopa z Rabštejna z roku 1441 (fotografie) – s. 54
převzato z: <http://digitool.is.cuni.cz:1801/webclient/DeliveryManager?pid=110054&custom_att_2=direct> (AUK, Listiny, sign. II/51) [cit. 2014-07-24]
- Obr. 8:** Prokopova pečeť z roku 1459 (fotografie) – s. 54
převzato z: <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/1656/charter?_lang=ces> (NA, Archiv České koruny, inv. č. 1656) [cit. 2014-07-24]
- Obr. 9:** Malba nad triumfálním obloukem v hlavní lodi kostela sv. Jakuba v Prachaticích – s. 92
převzato z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prachatice,_centrum_10.JPG> [cit. 2014-07-24]
- Obr. 10:** Kapounovský dům (čp. 676) na Starém Městě pražském – s. 92
převzato z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kapounovsk%C3%BD_d%C5%AFm676-Praha2010.jpg> [cit. 2014-07-24]
- Obr. 11:** Podpis Prokopa z Rabštejna v dopise Janovi z Rožmberka z 13. února 1466 – s. 97
převzato z: <<http://digi.ceskearchivy.cz/cs/113456/2>> (SOA Třeboň, Historica, inv. č. 2449, sign. 1915) [cit. 2014-07-24]

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AČ	Archiv český
ADB	Allgemeine Deutsche Biographie
AUK	Archiv Univerzity Karlovy v Praze
BBKL	Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon
CIM	Codex juris municipalis regni Bohemiae
ČAV	Česká akademie věd
ČAVU	Česká akademie věd a umění
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis Českého museum
ČSAV	Československá akademie věd
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze
FF JU	Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
FF MU	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
FHS UK	Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze
FRA	Fontes rerum Austriacarum
HTF UK	Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
HÚ	Historický ústav
JSH	Jihočeský sborník historický
KPVHAS	Katedra pomocných věd historických a archivního studia
LF	Listy filologické
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
NA	Národní archiv
NDB	Neue Deutsche Biographie
OSN	Ottův slovník naučný
RSN	Riegerův Slovník naučný
SLČ	Staré letopisy české
SOA	Státní oblastní archiv
ÚČD	Ústav českých dějin
ÚPVHAK	Ústav pomocných věd historických a archivnictví
VDZKČ	Velké dějiny zemí Koruny české
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná